

KU LEUVEN
FACULTEIT RECHTSGELEERDHEID
Academiejaar 2017 - 2018

De rechtspraak der schepenen onthuld
Sceydinghen ende deylinghen in het 15de - eeuwse Leuven

Promotor: Professor Dr. S. DUSIL

Begeleidster: K. VANHEULE

Masterscriptie, ingediend door

Chelsea DE WEVER

bij het eindexamen voor de graad van
MASTER IN DE RECHTEN

KU LEUVEN
FACULTEIT RECHTSGELEERDHEID
Academiejaar 2017 - 2018

De rechtspraak der schepenen onthuld
Sceydinghen ende deylinghen in het 15de eeuwse Leuven

Promotor: Professor Dr. S. DUSIL

Begeleidster: K. VANHEULE

Masterscriptie, ingediend door

Chelsea DE WEVER

bij het eindexamen voor de graad van
MASTER IN DE RECHTEN

SAMENVATTING

In de huidige stand van zaken is er nog maar één werk dat specifiek ingaat op het Leuvense erfrecht uit de 15de- eeuw. In dit werk ligt de focus volledig op de *law in the books*. Er wordt geen melding gemaakt van rechtspraak. Nochtans zou het integreren van rechtspraak een belangrijke meerwaarde kunnen bieden voor het beschrijven van het erfrecht uit een bepaalde periode. Op deze manier kijkt men namelijk niet enkel naar de theorie maar ook naar de juridische werkelijkheid. Dit onderzoek baseert zich daarom op twee soorten bronnen. Enerzijds is er het heersende Leuvense gewoonterecht en anderzijds de rechtspraak van de schepenbank. Deze rechtsprekende instantie bestond vanaf 1362 tot aan de Franse Revolutie. Dankzij de vrijwilligers van Itinera Nova zijn deze vonnissen nu gedigitaliseerd en getranscribeerd. Ze vormen dan ook een schat aan authentieke bronnen.

Deze masterscriptie tracht volgende centrale onderzoeksvraag te beantwoorden “*Op welke vlakken vertonen de erfrechtelijke schepenakten uit de eerste schrijfkamer van het jaar 1452 verschilpunten of gelijkenissen met het op dat moment geldende Leuvense gewoonterecht?*” aan de hand van enkele specifieke subonderzoeksvragen. Zowel de gelijkheid tussen kinderen met dezelfde ouders als de gelijkheid tussen kinderen met maar één gemeenschappelijke ouder wordt besproken. Ook de rechten en plichten van de langstlevende partner worden onder de loep genomen. Verder gaat deze masterscriptie ook nog in op principes zoals het terugvalrecht en de beschikkingsbevoegdheid van een gehuwde man ten aanzien van de goederen van zijn vrouw. Telkens wordt er eerst onderzocht wat de *coutumes* zeggen over de materie om vervolgens in te gaan op de inhoud van de schepenrechtspraak. Tot slot worden de bevindingen uit de vonnissen vergeleken met de gewoonterechtelijke teksten. Een laatste hoofdstuk handelt over de zaken die voorkomen in de rechtspraak maar waarover het gewoonterecht niets zegt.

Het Leuvense gewoonterecht en de schepenakten spreken elkaar maar in één vonnis uitdrukkelijk tegen. Verder passen de schepenen het gewoonterecht zonder afwijkingen toe. De algemene principes die naar voor komen in de vonnissen komen overeen met die uit de *coutumes*. De schepenrechtspraak vult het gewoonterecht wel in grote mate aan. Een aantal zaken worden niet of slechts beknopt vermeld in de gewoonterechtelijke teksten. Het is dan mogelijk meer gedetailleerde informatie af te leiden uit de schepenrechtspraak.

Hoewel de lezer in deze masterscriptie al een eerste beeld krijgt van de rechtspraak van de schepenen, is het grootste deel van de registers nog onontgonnen terrein. Een verder onderzoek van de schepenrechtspraak is dan ook aanbevolen.

DANKWOORD

In dit dankwoord wil ik mij graag richten tot iedereen die heeft meegeholpen aan het tot stand komen van deze masterscriptie.

In de eerste plaats zou ik graag professor Dr. Stephan Dusil en Katrin Vanheule bedanken voor de uitstekende begeleiding gedurende dit hele onderzoek. Zonder hun wijze raad en verhelderende inzichten zou deze masterscriptie niet zijn wat ze nu is.

Mijn dank gaat ook uit naar de vrijwilligers van het project Itinera Nova. Zonder hun inspanningen bij het transcriberen en digitaliseren van de schepenrechtspraak zou het onmogelijk geweest zijn deze masterscriptie tot stand te brengen. In het bijzonder zou ik ook nog de heer Rob Belemans willen bedanken voor de hulp bij het vertalen van het Middelnederlands.

Ik zou ook nog graag mijn vriend en al mijn vrienden en familie bedanken voor de steun, het vertrouwen en het luisterend oor dat zij mij geboden hebben gedurende het schrijfproces. Speciale dank gaat uit naar Alfons Trompet voor het nalezen van deze masterscriptie.

Inhoudsopgave

INLEIDING.....	1
§1. <i>Onderzoeksopzet</i>	1
A. Afbakenen onderwerp.....	1
B. Stand van zaken, probleemstelling en relevantie van het onderzoek	2
§2. <i>Onderzoeksvragen</i>	8
§3. <i>Onderzoeksmethode</i>	9
A. Bronnenmateriaal.....	9
B. Afbakenen van een tijdvak	9
C. Type onderzoek.....	11
DEEL II: CONTEXTUALISERING	12
HOOFDSTUK I. DE POLITIEKE, ECONOMISCHE EN SOCIALE TOESTAND	12
HOOFDSTUK II. DE ORGANISATIE VAN DE SCHEPENRECHTBANK IN DE STAD LEUVEN.....	13
AFDELING I. HET ONTSTAAN VAN DE SCHEPENRECHTBANK.....	13
AFDELING II. DE SAMENSTELLING VAN DE SCHEPENRECHTBANK	13
§1. <i>De schepenen</i>	13
§2. <i>De meier</i>	16
§3. <i>Andere actoren binnen de schepenrechtbank</i>	16
AFDELING III. WERKING VAN DE SCHEPENRECHTBANK.....	17
AFDELING IV. DE BEVOEGDHEID VAN DE SCHEPENRECHTBANK	18
§1. <i>Bevoegdheden in eerste aanleg</i>	18
A. De oneigenlijke rechtspraak	19
B. De eigenlijke rechtspraak.....	19
§2. <i>Bevoegdheden in tweede aanleg</i>	21
§3. <i>Raadgevende bevoegdheid</i>	21
AFDELING V. ANDERE GERECHTEN MET BEVOEGDHEDEN IN DE STAD LEUVEN	21
DEEL III: EEN KWANTITATIEVE ANALYSE VAN DE SCHEPENREGISTERS	23
HOOFDSTUK I. DE GESCHILLEN	24
AFDELING I. DE OVEREENKOMSTEN	25
AFDELING II. HET TESTAMENT	26
AFDELING III. RECHTSDAG	26
AFDELING IV. VERKLARING IN RECHTE	27
AFDELING V. ANDERE AKTEN.....	27

DEEL IV: EEN KWALITATIEVE ANALYSE VAN DE SCHEPENREGISTERS	29
HOOFDSTUK I. INLEIDEND HOOFDSTUK: DE SOORTEN GOEDEREN.....	30
AFDELING I. HAVEN.	30
AFDELING II. . . ENDE ERVEN.....	30
AFDELING III. VLIEGENDE ERVEN.....	31
§1. <i>Betekenis</i>	31
§2. <i>Naar het sterfhuys brengen</i>	32
HOOFDSTUK II. GELIJKHEID TUSSEN ALLE NAKOMELINGEN.....	33
AFDELING I. GEWOONTERECHT	33
AFDELING II. RECHTSPRAAK	34
§1. <i>Wettighen bedde</i>	34
§2. <i>Sceydinge ende deylinge</i>	35
A. Verdeling van de nalatenschap tussen twee zussen.....	35
B. Verdeling van de nalatenschap tussen twee broers.....	37
§3. <i>Andere akten waaruit de (on)gelijke verdeling blijkt</i>	38
A. Uitgangspunt: gelijkheid	38
B. Afwijkingen	38
1. Feodaliteit	38
2. Andere vormen van bevoordeling	39
AFDELING III. TUSSENCONCLUSIE	40
HOOFDSTUK III. DE POSITIE VAN DE WEDUWE OF WEDUWNAAR.....	40
AFDELING I. GEWOONTERECHT	40
AFDELING II. RECHTSPRAAK	42
§1. <i>De aanspraken van de langstlevende</i>	42
A. De duwarie.....	42
1. Begrip	42
2. De modaliteiten.....	43
B. De tocht.....	43
C. Andere vergoeding voor de langstlevende.....	45
§2. <i>De haven</i>	45
§3. <i>Onroerende goederen</i>	45
A. Kinderen	46
B. Andere erfgenamen.....	46
§4. <i>De lasten</i>	46
AFDELING III. TUSSENCONCLUSIE	47
HOOFDSTUK IV. DE INVLOED VAN MEERDERE HUWELIJKEN OP HET VERDELEN VAN DE NALATENSCHAP	48
AFDELING I. GEWOONTERECHT	48

§1. De weduwe hertouwt.....	48
§2. De weduwnaar hertrouwt.....	49
§3. De rechten van de halfbroers en -zussen en volle broers en zussen ten aanzien van elkaars nalatenschap	52
AFDELING II. RECHTSPRAAK	52
§1. Samenloop tussen kinderen uit verschillende bedden.....	52
A. De weduwe hertrouwt.....	52
B. De weduwnaar hertrouwt.....	53
§2. Samenloop tussen weduwe en kinderen uit een ander huwelijk.....	53
AFDELING III. TUSSENCONCLUSIE	55
HOOFDSTUK V. HET TERUGVALRECHT.....	56
AFDELING I. GEWOONTERECHT	56
AFDELING II. RECHTSPRAAK	58
AFDELING III. TUSSENCONCLUSIE	59
HOOFDSTUK VI. BESCHIKKINGSBEVOEGDHEID ECHTGENOOT	60
AFDELING I. GEWOONTERECHT	60
AFDELING II. RECHTSPRAAK	61
AFDELING III. TUSSENCONCLUSIE	61
HOOFDSTUK VII. SITUATIES IN DE RECHTSPRAAK DIE NIET BEHANDELD WORDEN IN HET GEWOONTERECHT	62
AFDELING I. HET TESTAMENT.....	62
§1. De inhoud van de schepenregisters.....	62
A. De uiterste wilsbeschikking van Godfried.....	62
B. Vermelden van andere testamenten	64
§2. Legaten aan kerkelijke instellingen.....	65
§3. Aanstellen van een executeur.....	66
AFDELING II. LASTEN	66
§1. Het lijfpensie	67
§2. Lasten gekoppeld aan onroerend goed	67
§3. Testamenteur	68
§4. Overeenkomst inzake het verdelen van de lasten.....	68
AFDELING III. SCHEIDING VAN TAFELN ENDE BEDDEN.....	68
BESLUIT	70
§1. Gelijkenissen, tegenstellingen en aanvullingen	71
§2. Oproep tot verder onderzoek	72
BIJLAGEN.....	74

BIBLIOGRAFIE	80
WETGEVING.....	80
RECHTSPRAAK	81
RECHTSLEER.....	82

INLEIDING

§1. Onderzoeksopzet

A. Afbakenen onderwerp

1. Op 30 juli 1452 schreef de Leuvense secretaris het volgende neer:
2. *“Item na dien dat jouffrouwe katline weduwe gorts wilen de cock die bij crachte van guedingen van scepenen brieven van lovenen jaerlix te hueren live heeft viii mudde rox alle jaere tsint andriesmesse apostelels te betalen ende te lovenen te leveren voer meyer ende scepenen van loven recht versocht heeft Van gebreke van achterstelle vander helicht vanden vorscreven viii mudden veronderpant opde goede die waeren des voirscreven wilen gorts tot nederyssche ende daer omtrint gelegen so verre die janne den roevere den jongen ende machtelde zijnder huysvrouwen der vorscreven jouffrouwe katlinen dochter toebehoeren Soe de selve onderpande daer op niet te panden bevonden en wert bij manisse ende wijsdomme smeyers ende der scepenen van lovenen geleverd ende in handen gesedt baudewijne de cock der vorscreven jouffrouwen katlinen sone des van zijnder vorscreven moeder te voeren uuten broode gedaen volcomentlic gemechticht Presentibus ludovico roelofs henrico de velpe scabinis lovaniensibus junii ultima”.*¹
3. Lodewijck Roelofs en Henrick van Velve, twee van de Leuvense schepenen, worden verzocht om over deze zaak te oordelen. De schepenbank is op dat moment één van de vele rechtsprekende instanties in de stad. De akten die deze rechtbank uitvaardigde, zijn door de jaren heen goed bewaard gebleven en door de hulp van het project *Itinera Nova* in de schijnwerpers geplaatst. Dankzij de inzet van de vele vrijwilligers van *Itinera Nova* is een groot deel van de akten reeds getranscribeerd en gedigitaliseerd.² Dit maakt dat ze veel toegankelijker zijn dan de

¹ Akte R° 4.4 – V° 4.1 (SAL 7346). Korte samenvatting: Juffrouw Katlijne was gehuwd met Godfried De Cock. Godfried De Cock is overleden en Katlijne is achtergebleven als weduwe. Uit de akte blijkt dat ze minstens twee kinderen hebben. Een zoon zijnde Baudewijn De Cock en een dochter zijnde Machtelde (die getrouwd is met Jan De Roevere). Juffrouw Katlijne maakt een zaak aanhangig bij de schepenrechtbank omdat ze recht heeft op een jaarlijkse betaling van 7 mudde rogge. De helft hiervan heeft ze echter niet ontvangen en deze achterstand in betaling wil ze nu aanvechten. Het onderpand van deze vergoeding wordt gevormd door enkele onroerende goederen die aanvankelijk eigendom waren van Godfried en die nu toebehoren aan Machtelde en haar echtgenoot Jan.

² *Itinera Nova* werd in 2009 opgestart door de medewerkers van het stadsarchief in Leuven. Ze streven er met dit project naar de registers van de schepenrechtbank toegankelijker te maken. In de eerste plaats is het de bedoeling de registers in te scannen en te digitaliseren zodat alle geïnteresseerden de mogelijkheid hebben de akten online raad te plegen. Vervolgens worden de teksten ook getranscribeerd (omgezet van hun hangschreven vorm naar een machineschrift) zodat ze makkelijker leesbaar zijn. Uiteraard is dit alles niet mogelijk zonder de hulp van vrijwilligers. Het gaat namelijk om 950.000 pagina's. Meer informatie over het project is te vinden op de website: www.itineranova.be

handgeschreven registers die zich bevinden in het stadsarchief. Bijgevolg vormen deze bronnen een ideale basis voor dit onderzoek.

4. De registers van de schepenrechtbank bevatten werkelijk een schat aan informatie. In het kader van deze masterscriptie is het, gezien de grote hoeveelheid akten en de uiteenlopende materies die de schepenen behandelden, noodzakelijk om het bronnenmateriaal te begrenzen. Deze masterscriptie wenst dan ook maar een beperkt deel van de tot nu ongelezen rechtspraak te onthullen. De focus ligt in dit geval op de vonnissen uit de 1ste schrijfkamer van het jaar 1452 die iets leren over het erven en nalaten in het 15de -eeuwse Leuven.

B. Stand van zaken, probleemstelling en relevantie van het onderzoek

5. Wanneer men het Leuvense erfrecht uit de 15de eeuw wil bestuderen, zijn er twee mogelijkheden. Een eerste optie is om de rechtsregels zelf te bekijken. In het Middeleeuwse Leuven is de heersende bron van recht de gewoonte of *coutume*. De stad maakt namelijk deel uit van de Zuidelijke Nederlanden, die op dat moment behoren tot de *pays de droit coutumier*.³ Een tweede optie is om na te gaan hoe er in de praktijk recht gesproken wordt aan de hand van de akten van de schepenrechtbank. Dit is wat men noemt de *law in action* methode.
6. Er is niet veel literatuur te vinden over het Leuvense erfrecht. De meeste auteurs beschrijven het erfrecht over de eeuwen heen: vanaf de Romeinse tijd tot aan het ontstaan van de Franse Code Civil. Ze beperken zich hierbij tot de grote lijnen en de algemene principes.⁴ De laatmiddeleeuwse periode komt dus wel aan bod maar niet in die zin dat de gewoonterechtelijke regels eigen aan een bepaald gebied of een bepaalde stad besproken worden. Een uitzondering hierop is het boek *Le droit privé dans les Pays- Bas méridionaux du 12e au 18e siècle* van PHILIPPE GODDING. Hij legt zich wel toe op een meer gedetailleerde beschrijving van het erfrecht in de verschillende streken. Hoewel zijn werk zeer waardevol is voor het bestuderen van het erfrecht uit het verleden, is het volledig gebaseerd op een analyse van de *coutumes*. Ook voor de stad Leuven beperkt hij zich tot het een *law in the books* methode zonder melding te maken van de schepenrechtspraak. Hij gebruikt hiervoor meerdere bronnen: *Die Lovensche rechten van der deylingen, Dit sijn de*

³ D. HEIRBAUT, *Privaatrechtsgeschiedenis van de Romeinen tot heden*, Gent, Academia Press, 2013, 84; R.C. VAN CAENEGEM, *Geschiedkundige inleiding tot het privaatrecht*, Gent, E. Story- Scientia, 1981, 32.

⁴ D. DE RUYSSCHER, *Westers recht in ontwikkeling: privaat- en publiekrecht van Rome tot vandaag*, Mechelen, Kluwer, 2011; J. GILISSEN, *Historische inleiding tot het recht. Overzicht van de wereldgeschiedenis van het recht. De bronnen van het recht in de Belgische gewesten sedert de 13^e eeuw. Geschiedenis van het privaatrecht*, Antwerpen, Kluwer, 1981; J. MONBALLYU, *Geschiedenis van het familierecht: van de late middeleeuwen tot heden*, Leuven, Acco, 2006.

sceydinghen der stad van Lovene ende deylinge en Coutumes divers des quartiers de Louvain et Tirlemont van CASIER.⁵

7. De *law in action* methode zou nochtans een meerwaarde kunnen bieden. Het klopt dat het Leuvense gewoonterecht enkele artikelen over erven en nalaten bevat. Het is echter de vraag of men met dit beperkte aantal rechtsregels een antwoord kan terugvinden op alle mogelijke problemen die zich kunnen voordoen. Het is dan ook interessant om te onderzoeken of de schepenen zaken behandelen die te maken hebben met andere regels en materies dan diegene die in de *coutumes* vermeld worden. Ook kan het nuttig zijn om na te gaan of de rechtbank het bestaande gewoonterecht bevestigt of er net van afwijkt in de vonnissen. Het zijn namelijk de schepenen die de abstracte regels moeten toepassen op individuele en concrete gevallen. Ze hebben de taak het recht aan te wenden om de voor hen gebrachte geschillen op te lossen of om rechtshandelingen te bekrachtigen. De focus op de rechtspraak kan dus leiden tot andere perspectieven en nieuwe informatie die zeer nuttig kan zijn om een vollediger beeld te krijgen van het 15de-eeuwse erfrecht.
8. Over de schepenrechtbank als rechtsprekende instantie zijn er wel enkele werken geschreven.⁶ Deze bieden de lezer een kijk op de werking, de bevoegdheden en het procedurele aspect.⁷ Ook de verschillende actoren en de rol die ze hebben, komt aan bod.⁸ Deze boeken gaan allemaal uit van een abstracte en theoretische benadering. Het is daarnaast ook belangrijk om na te gaan of er publicaties te vinden zijn die de vonnissen van de schepenen inhoudelijk bespreken.

⁵ P. GODDING, *Le droit privé dans les Pays- Bas méridionaux du 12e au 18e siècle*, Duculot, Gembloux, 1987, 19.

⁶ Zie inzake de schepenrechtbank in het algemeen: B. AUGUSTYN, C. BRUNEEL, H. COPPENS en R. VAN UYTVEN, *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Brabant en Mechelen tot 1795*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 2000; R. BYL, *Les juridictions scabinales dans le duché de Brabant (des origines à la fin du Xe siècle)*, Brussel, Presses universitaires de Bruxelles, 1965; J. CUVELIER, *Les institutions de la ville de Louvain au Moyen Age*, Brussel, Palais des académies, 1935; G. VAN DIEVOET, *Het Gerecht te Leuven in vroegere tijden*, Leuven, Acco, 1976.

⁷ Zie inzake de procedure: B. DE SMET, *Rechtspraak ontsloten? : bronnencommentaar bij de strafrechtspraak en een nadere toegang op de criminele rollen van de Leuvense schepenbank 17de – 18de eeuw*, Masterscriptie VUBrussel, 2009; J. GRAUWELS, *De burgerlijke procedure voor de Leuvense schepenbank in de XVIe eeuw*, Onuitgegeven doctoraatsverhandeling KULeuven, 1946; Zie inzake de bevoegdheden: J. CUPPENS, *De Leuvense schepenbrief als spiegel van de stedelijke verhoudingen tot 1306*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling KULeuven, 1970, 17 – 22; J. CUVELIER, *Les institutions de la ville de Louvain au Moyen Age*, Brussel, Palais des académies, 1935; J. MONBALLYU, *Het Gerecht te Leuven in vroegere tijden*, Leuven, Acco, 1976.

⁸ Zie inzake de schepenen en de meier: F. DE POTTER, *Geschiedenis van het schependom in de Belgische gewesten, van de vroegste tijden tot het einde der XVIIIe eeuw*, Brussel, Hayez, 1881; M. VAN WONTERGHEM, *De sociaal-economische toestand van de Leuvense schepenen van 1378 tot 1406*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling KULeuven, 1956; L. PEETERS, *De Leuvense schepenen op het einde der zeventiende eeuw (1670-1680): een bijdrage tot de kennis van hun sociaal- financiële en familiale toestand en van hun loopbaan in de stedelijke magistratuur*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling KULeuven, 1969.

9. In dit verband zijn er een aantal noemenswaardige werken uitgebracht. In 1970 verscheen *De Leuvense schepenbrief als spiegel van de stedelijke verhoudingen tot 1306*. In dit werk vormen de Leuvense schepenbrieven de voornaamste bron. Met behulp van deze documenten wil auteur J. CUPPENS meer informatie verkrijgen over de onroerende vermogens van instellingen en de eigendomstitels van particuliere personen.⁹
10. *De Leuvense schepenregisters: bronnen voor de sociale structuren en voor de privé-financiële geschiedenis. Het voorbeeld van de leden van de familie Pynnock (1400- 1450)* geschreven in het jaar 1971 door CARRY VERBEEK concentreert zich op de figuur van Lodewijk Pynnock en zijn familie.¹⁰ De auteur wenst de samenstelling en het beheer van het vermogen van de heer Pynnock in kaart te brengen en focust zich daarom op de akten die vermeldingen bevatten over hem of zijn verwanten. Alvorens hierop in te gaan, volgt er een opsomming van enkele handelingen die ertoe strekken afstand te doen van een onroerend goed.¹¹ In de akten kan men volgende categorieën van handelingen terugvinden: Een vercijnzing, een verkoop, een lening, het vestigen van een (lijf)rente en het in tijd- of erfpacht geven van de onroerende goederen. Aan de hand van de privaatrechtelijke en privé-financiële aangelegenheden van één specifieke familie komt men dus heel wat meer te weten over de verscheidene mogelijkheden die er in de 15de-eeuwse rechtspraak bestonden om onroerende goederen over te dragen.
11. In de licentiaatsverhandeling *De pachtcontracten in de Leuvense schepenregisters 1450-1462* uit 1995 wenst E. VANFROYENHOVEN een antwoord te bekomen op vragen zoals: Welke goederen vormen het voorwerp van een pachtcontract? Wie zijn de partijen bij dergelijke contracten? Wat zijn de voorwaarden alvorens te kunnen spreken van een geldig contract? In zijn zoektocht naar antwoorden, analyseert de auteur de schepenakten uit de jaren 1450 tot 1462. In totaal haalt hij informatie uit 1174 pachtcontracten.¹² Aan de hand hiervan, bekomt hij een beeld over de pacht.
12. Ook op strafrechtelijk vlak bestaan er enkele verhandelingen die gebruik maken van de Leuvense schepenregisters als bron. Het werk *Boete of zoen: Een onderzoek naar strafbedevaarten*

⁹ J. CUPPENS, *De Leuvense schepenbrief als spiegel van de stedelijke verhoudingen tot 1306*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling KULeuven, 1970, 39.

¹⁰ Lodewijk Pynnock (1435-1504) was een lid van de klasse van de Patriciërs en meier van de stad Leuven. Hij vertegenwoordigde dus de belangen van de hertog in de stad; C., VERBEEK, *De Leuvense schepenregisters: bronnen voor de sociale structuren en voor de privé-financiële geschiedenis. Het voorbeeld van de leden van de familie Pynnock (1400-1450)*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling KULeuven, 1971, III.

¹¹ C., VERBEEK, *De Leuvense schepenregisters: bronnen voor de sociale structuren en voor de privé-financiële geschiedenis. Het voorbeeld van de leden van de familie Pynnock (1400-1450)*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling KULeuven, 1971, 1.

¹² E. VANFROYENHOVEN, *De pachtcontracten in de Leuvense schepenregisters 1450- 1462*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling KULeuven, 1995, 14.

opgelegd vanuit de Leuvense schepenbank vanuit een analyse van het *Dbedevaertboeck 1398-1422* uit 2014 gaat over de strafbedevaart en de vaak daarmee gepaard gaande zoenprocedures. De auteur doet hiervoor beroep op het *Dbedevaertboeck*. Het betreft een verzameling van vonnissen tot bedevaarten uitgesproken door de Leuvense schepenrechtbank.¹³ Het onderzoek is vooral interessant omdat er wordt gekeken of en in welke mate de Leuvense schepenen de normatieve teksten inzake strafbedevaarten volgen.¹⁴ Men zal dus met andere woorden de *law in action* toetsen aan de *law in the books* aan de hand van enkele casussen.¹⁵ De conclusie van de thesis is dat de Leuvense schepenen zich bij het opleggen van strafbedevaarten regelmatig lieten leiden door een bepaalde willekeur.¹⁶ Deze thesis is zeer nuttig omdat ze aantoont dat het mogelijk is een kloof te vinden tussen de normatieve teksten en de rechtspraak uit een bepaalde periode.

13. In 2015 werd de masterscriptie *Dat het huers dancs ende huers wille was Een sociaal – juridische analyse van schakingen in Leuven in de vijftiende eeuw* geschreven. Zoals de titel al doet vermoeden, draait dit werk rond het verschijnsel van schakingen.¹⁷ Kenmerkend aan deze masterscriptie is het uitgebreide bronnenapparaat. De registers van de schepenbank worden wel bestudeerd maar ze vormen maar een deel van de onderzochte bronnen.¹⁸ De conclusie die aan het einde volgt is dat de realiteit omtrent schakingen veel gecompliceerder is dan men in de rechtsleer denkt. Het is een praktijk waar heel wat belangen en verschillende motieven bij gemengd zijn.¹⁹ De observatie van de rechtspraak biedt in dit geval dus een meerwaarde.
14. In 2003 verschijnt *Oorlog en platteland: een onderzoek van de Leuvense schepenregisters naar de gevolgen van de opstand tegen Maximiliaan van Oostenrijk voor de periode 1488-1500*. Deze licentiaatsverhandeling leert ons meer over de verre gaande gevolgen van de opstand tegen Maximiliaan van Oostenrijk. Het Hertogdom Brabant neemt pas deel aan deze rebellie in 1488. De Brabanders scharen zich op dat moment aan de zijde van de Vlaamse opstandelingen maar ze lijden zware nederlagen. Achteraf blijkt dat deze keuze heel wat gevolgen heeft voor de stad

¹³ L. DEWILDER, *Boete of zoen: Een onderzoek naar strafbedevaarten opgelegd vanuit de Leuvense schepenbank vanuit een analyse van het Dbedevaertboeck 1398-1422*, Masterscriptie KULeuven, 2013-2014, 2.

¹⁴ L. DEWILDER, *Boete of zoen: Een onderzoek naar strafbedevaarten opgelegd vanuit de Leuvense schepenbank vanuit een analyse van het Dbedevaertboeck 1398-1422*, Masterscriptie KULeuven, 2013-2014, 13.

¹⁵ Een voorbeeld van één van de casussen is het verband tussen de positie die iemand inneemt in de samenleving en de veroordeling en strafmaat van deze persoon.

¹⁶ L. DEWILDER, *Boete of zoen: Een onderzoek naar strafbedevaarten opgelegd vanuit de Leuvense schepenbank vanuit een analyse van het Dbedevaertboeck 1398-1422*, Masterscriptie KULeuven, 2013-2014, 72.

¹⁷ C. DELAMEILLIEURE, *Dat het huers dancs ende huers wille was Een sociaal-juridische analyse van schakingen in Leuven in de vijftiende eeuw*, Masterscriptie KULeuven, 2014-2015.

¹⁸ C. DELAMEILLIEURE, *Dat het huers dancs ende huers wille was Een sociaal-juridische analyse van schakingen in Leuven in de vijftiende eeuw*, Masterscriptie KULeuven, 2014-2015, 12-17.

¹⁹ C. DELAMEILLIEURE, *Dat het huers dancs ende huers wille was Een sociaal-juridische analyse van schakingen in Leuven in de vijftiende eeuw*, Masterscriptie KULeuven, 2014-2015, 12-17.

Leuven en het omringende platteland.²⁰ Een interessant aspect van dit werk is dat het ingaat op de werking van de schepenrechtbank tijdens de opstand. In het algemeen kan men concluderen dat de opstand weinig invloed heeft op de rechterlijke gang van zaken.²¹ Een probleem dat toch naar voren kwam uit de akten is dat het vaak moeilijk was om in persoon voor de schepenen te verschijnen.²²

15. Hier bovenop zijn er nog drie werken te vinden waarbij de auteurs bij hun onderzoek van de Leuvense schepenregisters stuiten op erfrechtelijke elementen. Een eerste thesis is *Privaatrecht in middeleeuws Brabant. Een inhoudelijke analyse van de Leuvense schepenregisters. 1470- 1485* uit 2005 geschreven door ANNELIES TAMBUYSER.²³ De algemene aanpak zorgt ervoor dat de focus niet ligt op één specifieke rechtstak maar op het privaatrecht in zijn geheel. Het onderzoek verdeelt de bestudeerde akten onder in verscheidene groepen van rechtshandelingen. Dan worden er per rechtshandeling enkele kenmerkende of atypische akten aangehaald.²⁴ Door deze methode krijgt men een goed beeld van de verschillende zaken die voor de schepenen gebracht kunnen worden. Zowel het zakenrecht, het verbintenissenrecht als het familierecht komen aan bod. Er wordt ook ingegaan op het erfrecht. Dit deel in de thesis beperkt zich echter tot een korte vermelding van de soort akten die men kan terugvinden in de schepenregisters. Het gaat onder andere over testamenten en verdelingen van nalatenschappen.²⁵ Net omdat de schrijfster gekozen heeft voor een bredere kijk op de Leuvense schepenrechtspraak, ontbreekt een diepgaande analyse van het erfrecht in de praktijk.
16. Ook in het werk *Welvarende Weduwen? De sociaal-economische positie van weduwen in laatmiddeleeuws Leuven op basis van de Leuvense schepenregisters (1450'-60 & 1480'90)* onderzoekt de auteur M. ENGELS de schepenregisters.²⁶ De schrijfster wil nagaan of een vrouw een actieve rol kon spelen bij het beheer van haar eigendom of dat haar bijdrage gelimiteerd werd

²⁰ J. BROOThAERTS, *Oorlog en platteland: een onderzoek van de Leuvense schepenregisters naar de gevolgen van de opstand tegen Maximiliaan van Oostenrijk voor de periode 1488-1500*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, KULeuven, 2003.

²¹ J. BROOThAERTS, *Oorlog en platteland: een onderzoek van de Leuvense schepenregisters naar de gevolgen van de opstand tegen Maximiliaan van Oostenrijk voor de periode 1488-1500*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, KULeuven, 2003, 33.

²² Bijvoorbeeld omwille van rondtrekkende krijgsbendes.

²³ A. TAMBUYSER, *Privaatrecht in middeleeuws Brabant. Een inhoudelijke analyse van de Leuvense schepenregisters. 1470-1485*, Onuitgegeven verhandeling KULeuven, 2005.

²⁴ A. TAMBUYSER, *Privaatrecht in middeleeuws Brabant. Een inhoudelijke analyse van de Leuvense schepenregisters. 1470-1485*, Onuitgegeven verhandeling KULeuven, 2005, 42.

²⁵ A. TAMBUYSER, *Privaatrecht in middeleeuws Brabant. Een inhoudelijke analyse van de Leuvense schepenregisters. 1470-1485*, Onuitgegeven verhandeling KULeuven, 2005, 64.

²⁶ M. ENGELS, *Welvarende Weduwen? De sociaal- economische positie van weduwen in laatmiddeleeuws Leuven op basis van de Leuvense schepenregisters (1450'-60 & 1480'90)*, Masterscriptie KULeuven, 2013-2014.

tot een louter passieve doorgeefplicht aan de volgende generatie.²⁷ Aan de hand van een kwantitatief onderzoek van maar liefst 4412 akten kijkt ze of Leuvense weduwen optreden als zelfstandig handelende vrouwen.²⁸ Daarna gaat ze in op de precieze economische handeling die de weduwe beoogt in de akte. Het is op dat punt dat het erfrecht de kop opsteekt. In de eerste onderzochte periode (1450-1460) zijn 33% van de weduwenakten van erfrechtelijke aard. In het tweede tijdvak (1480-1490) bedraagt dit percentage 21,4%.²⁹ Verder analyseert ze dan in hoeverre de weduwen in deze erfenisakten passief of actief optreden.³⁰ Omwille van de kwantitatieve aard van het onderzoek gaat ze niet in op de inhoud van de erfenisakten. Het onderzoek levert ons dus heel waardevolle informatie op over de mate van betrokkenheid van weduwen maar het vertelt ons niets meer over de precieze inhoud van de overeenkomsten en geschillen en de rol die de weduwe hierin heeft.

17. Een laatste verhandeling is *Wel wees, maar niet verweesd. De relatie tussen wees en voogd in Leuven in de periode 1450-1460* uit 2015. Zoals de titel al doet vermoeden, gaat dit werk in op de relatie tussen voogden en wezen in de 15de-eeuwse samenleving.³¹ Vooraleer dit aan bod komt, volgt er een beschrijving van de verschillende akten met daarin de voorzorgsmaatregelen die ouders nemen om de vermogensrechtelijke belangen van hun kinderen te beschermen in het geval van hun eigen vroegtijdig overlijden.³² Hoewel de kern van het onderzoek niet het erfrecht is, biedt het ons op deze manier wel een kijk op de wilsbeschikkingen die ouders treffen ten aanzien van hun kinderen.
18. Ondanks de toegevoegde waarde ervan, blijkt uit de stand van zaken dat de *law in action* methode sterk onderbelicht is gebleven. Hoewel de schepenregisters als het ware liggen te wachten om onderzocht te worden, is dit in de praktijk nog niet zo vaak gebeurd. Zeker op het gebied van het erfrecht is er weinig tot niets gedaan met deze waardevolle bron. Het kan dan ook een bijdrage

²⁷ M. ENGELS, *Welvarende Weduwen? De sociaal- economische positie van weduwen in laatmiddeleeuws Leuven op basis van de Leuvense schepenregisters (1450'-60 & 1480'90)*, Masterscriptie KULeuven, 2013-2014, 4 -5.

²⁸ M. ENGELS, *Welvarende Weduwen? De sociaal- economische positie van weduwen in laatmiddeleeuws Leuven op basis van de Leuvense schepenregisters (1450'-60 & 1480'90)*, Masterscriptie KULeuven, 2013-2014, 28.

²⁹ Dit gaat om de vereenvoudigde cijfers. In het onderzoek zelf maakt men nog een onderscheid tussen geschillen inzake nalatenschappen (erfenis G) en overeenkomsten inzake nalatenschappen (erfenis O); M. ENGELS, *Welvarende Weduwen? De sociaal- economische positie van weduwen in laatmiddeleeuws Leuven op basis van de Leuvense schepenregisters (1450'-60 & 1480'90)*, Masterscriptie KULeuven, 2013-2014, 41.

³⁰ Voor de exacte cijfers en grafieken zie: M. ENGELS, *Welvarende Weduwen? De sociaal- economische positie van weduwen in laatmiddeleeuws Leuven op basis van de Leuvense schepenregisters (1450'-60 & 1480'90)*, Masterscriptie KULeuven, 2013-2014, 43-45.

³¹ I. CRAENEN, *Wel wees, maar niet verweesd. De relatie tussen wees en voogd in Leuven in de periode 1450-1460*, Masterscriptie KULeuven, 2014-2015, 16.

³² I. CRAENEN, *Wel wees, maar niet verweesd. De relatie tussen wees en voogd in Leuven in de periode 1450-1460*, Masterscriptie KULeuven, 2014-2015, 23.

leveren aan de huidige stand van zaken om de schepenakten te onderzoeken. Men neemt namelijk niet louter de theorie maar ook de juridische werkelijkheid onder de loep. De goed bewaarde schepenregisters en de inspanningen van de vrijwilligers van *Itinera Nova* bieden een enorme kans om het erfrecht uit de 15de eeuw te onderzoeken vanuit een nog niet eerder gebruikt perspectief.

§2. Onderzoeksvragen

19. De centrale onderzoeksvraag luidt als volgt: Op welke vlakken vertonen de erfrechtelijke schepenakten uit de eerste schrijfkamer van het jaar 1452 verschilpunten of gelijkenissen met het op dat moment geldende Leuvense gewoonterecht?
20. Om deze vergelijkende onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden, is het noodzakelijk om enkele subonderzoeksvragen te formuleren. Bij het beantwoorden van deze subonderzoeksvragen, is het de bedoeling enerzijds een antwoord te formuleren op basis van het gewoonterecht en anderzijds op basis van de schepenrechtspraak. Zo is het mogelijk te onderzoeken of er enige raakvlakken of verschilpunten zijn tussen beide.
 - Worden alle kinderen gelijk behandeld bij het verdelen van de nalatenschap?
 - Heeft de langstlevende partner bij het overlijden van de echtgenoot/echtgenote nog bepaalde rechten ten aanzien van de nalatenschap en kan hij/zij aangesproken worden om bepaalde schulden van de eerst overledene te voldoen?
 - Heeft het feit dat de overledene meerdere keren gehuwd is geweest en kinderen heeft uit meerdere huwelijken, invloed op het verdelen van de nalatenschap?
 - Kent men in Leuven het concept terugvalrecht en op welke wijze wordt dit dan precies ingevuld?
 - Kan een man zonder beperkingen beschikken over de eigen goederen van zijn echtgenote?
 - Zijn de materies en problemen waarover de schepenen een oordeel moeten vellen ruimer dan deze die worden aangekaart in het gewoonterecht?

§3. Onderzoeksmethode

A. Bronnenmateriaal

21. De registers van de Leuvense schepenrechtbank vormen de voornaamste bron van deze masterscriptie. Er zijn verschillende redenen die deze keuze verantwoorden. In de eerste plaats zijn de akten nog nooit inhoudelijk onderzocht op het vlak van erfrecht. Een bijkomende motivering is dat ze door een samenloop van omstandigheden en door heel wat geluk bijzonder goed bewaard zijn gebleven. Ten gevolge van de Franse Revolutie kwam er een einde aan de werking van de schepenrechtbank. De registers werden vervolgens overgebracht naar de rechtbank van eerste aanleg te Leuven. De waardevolle bronnen bleven echter niet onopgemerkt en het Ministerie van Buitenlandse Zaken eiste de overbrenging van de documenten naar het Algemeen Rijksarchief te Brussel. De stad slaagde er echter in dit bevel te omzeilen waardoor de registers in Leuven zelf bleven.³³ Ze werden van dan af bewaard in het stadhuis. Ook daar ontsnappen ze aan een aantal rampen. Zo vindt er tijdens de Eerste Wereldoorlog een grote brand plaats waarbij zowel de bibliotheek als het archief van het gerechtelijke arrondissement Leuven betrokken zijn. Het stadhuis ontkomt echter volledig aan de vlammen.³⁴ Vandaag de dag is de enorme schat aan akten terug te vinden in het gebouw *Tweebronnen*. De keuze voor Leuven wordt daarnaast ook verantwoord door het feit dat de stad in het hertogdom Brabant een voorname plaats innam. Zo is Leuven al sinds 1425 een belangrijke universiteitsstad.
22. De tweede bron die in dit onderzoek aan bod komt, is het Leuvense gewoonrecht zoals dat in 1452 van toepassing was. Het boek *Het West – Brabantsche erfrecht* van rechtsgeleerde EDUARD MAURITS MEIJERS vormt hiervoor de basis. In zijn werk zijn er drie Leuvense *coutumes* terug te vinden die dateren uit de 15de eeuw. Het betreft: *Dit sijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meerdere andere poenten* en *Die lovensche rechten van der deylingen I en II*. Deze teksten geven de hoofdlijnen weer van het huwelijksvermogens- en erfrecht zoals dat geldt in het Middeleeuwse Leuven.

B. Afbakenen van een tijdvak

23. Zoals hierboven reeds aangehaald, zijn de bewaarde bronnen van een enorme omvang. Om een te uitgebreid bronnenapparaat te vermijden, is het dan ook belangrijk om een tijdvak af te bakenen.

³³ M. CEUNEN, *150 jaar geleden: twist over de eigendomsrechten op de Leuvense schepenbankregisters*.

³⁴ B. DE SMET, *Rechtspraak ontsloten?: bronnencommentaar bij de strafrechtspraak en een nadere toegang op de criminele rollen van de Leuvense schepenbank 17de – 18de eeuw*, Masterscriptie VUBrussel, 2009, 10.

24. In de eerste plaats ben ik op zoek gegaan naar de periode die de meeste getranscribeerde akten bevat aangezien deze veel toegankelijker en eenvoudiger te lezen zijn dan de handgeschreven teksten. In totaal hebben de vrijwilligers van het project *Itinera Nova* al 42.463 vonnissen getranscribeerd. Ze hebben zich tot nu toe voornamelijk toegelegd op de schepenregisters uit de 15de eeuw.³⁵ Verder heb ik ook rekening gehouden met het feit dat pas vanaf 1450 het merendeel van de vonnissen is opgesteld in het Middelnederlands. In de eerste helft van de 15de eeuw werden de uitspraken van de schepenen nog voornamelijk in het Latijn neergeschreven.³⁶ Op deze manier kon ik het tijdvak inperken tot een periode tussen 1450 en 1500.
25. Een periode van vijftig jaar is in het kader van deze masterscriptie nog veel te omvangrijk. Sinds 1399 zijn er namelijk drie schepenkamers.³⁷ Ze produceren elk 1 schepenregister. Voor 50 jaar zijn dit dus 150 registers. Bij het verder begrenzen van de periode, brengt de economische situatie in Leuven soelaas. De jaren tussen 1450 en 1460 worden beschouwd als een periode van economische welvaart.³⁸ Zowel de landbouw als de ambachten doen het zeer goed. De voornaamste reden hiervoor is de vrede die er heerst onder het bewind van Filips de Goede.³⁹ Uiteindelijk viel de keuze op het jaar 1452.
26. Aanvankelijk was het de bedoeling een volledig schepenjaar te behandelen. Dit bleek gezien de hindernissen op taalkundig vlak te ambitieus. Het was noodzakelijk om, in het kader van een grondige inhoudelijke analyse, vertrouwd te raken met de Middelnederlandse taal en manier van schrijven. De masterscriptie beperkt zich daarom tot het onderzoeken van de vonnissen uit de 1ste schrijfkamer van het jaar 1452. Deze kamer, die aangeduid wordt als SAL7346, bevat in totaal 677 akten waarvan er 648 getranscribeerd zijn.⁴⁰ Het zijn enkel deze getranscribeerde teksten die als basis dienden voor deze masterscriptie. Het eerste vonnis dateert van 27 juli 1452 en het jaar wordt afgesloten op 23 juli 1453. De schepenen die dat jaar recht gesproken hebben zijn: Wouter Pynnock, Gord Roelofs, Lodewijck Roelofs, Wouter vanden Tymple, Willem de Naen, Henrick van Velpe en Henrick van Wynghe.

³⁵ <http://www.itineranova.be/in/method>.

³⁶ J. CUVELIER, *Les institutions de la ville de Louvain au moyen âge*, Brussel, Palais des academies, 1935, 91.

³⁷ D. VAN DEN AUWEELE, *Het Gerecht te Leuven in vroegere tijden*, Leuven, Acco, 1976, 16.

³⁸ M. ENGELS, *Welvarende Weduwen? De sociaal- economische positie van weduwen in laatmiddeleeuws Leuven op basis van de Leuvense schepenregisters (1450'-60 & 1480'90)*, Masterscriptie KULeuven, 2013-2014, 13; R. VAN UYTVEN, *Stadsfinanciën en stadseconomie te Leuven van de XIIe tot het einde van de XVIe eeuw*, Brussel, Koninklijke Vlaamse academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België, 1961.

³⁹ M. ENGELS, *Welvarende Weduwen? De sociaal- economische positie van weduwen in laatmiddeleeuws Leuven op basis van de Leuvense schepenregisters (1450'-60 & 1480'90)*, Masterscriptie KULeuven, 2013-2014, 13.

⁴⁰ Op de website van Itinera Nova staat geschreven dat de schepenkamer 655 getranscribeerde akten bevat. Bij het één voor één nalezen van de akten, blijkt dit er in werkelijkheid 648 te zijn.

C. Type onderzoek

27. Het onderzoek is voornamelijk kwalitatief van aard. Het is namelijk de bedoeling de inhoud van de erfrechtelijke akten na te gaan en te vergelijken met het Leuvense gewoonrecht. In eerste instantie was het dan ook van belang de akten die erfrechtelijke materies behandelen te distilleren uit alle uitspraken die voorhanden zijn. Dit was geen eenvoudige opgave aangezien de schepenenrechtbank heel wat bevoegdheden heeft op burger- en strafrechtelijk vlak en de vonnissen uit de registers niet per materie gerangschikt zijn. Ze zijn geordend op een chronologische wijze.⁴¹ In eerste instantie boden enkele Middelnederlandse trefwoorden soelaas. Op de website van *Itinera Nova* kon ik zo gericht op zoek gaan naar vonnissen waarin deze termen voorkwamen. Een voorbeeld is het trefwoord *wilen*. Om aan te duiden dat een persoon overleden is, plaatst men het woord *wilen* voor diens naam.⁴² Deze term leidde tot een resultaat van 192 akten.
28. Al snel bleek echter dat het op deze manier onmogelijk zou zijn de erfrechtelijke vonnissen te kaderen in het grotere geheel. Het volledig doornemen van het register bleek dan ook een betere optie. Op die manier kon ik naast de inhoudelijke studie een kwantitatief beeld krijgen. Het was namelijk mogelijk om te kijken hoeveel van de 648 akten over erven en nalaten gaan. Bovendien kwamen er met deze manier van werken bepaalde akten naar voren die ik niet meteen had kunnen vinden op basis van de trefwoorden. Dit heeft mogelijks te maken met de uiteenlopende schrijfwijzen van de Middelnederlandse woorden. Het moderne woord *wijlen* bijvoorbeeld kan op verschillende manieren geschreven worden: *wijle*, *wijlen*, *wijlent*, *wilent*, *wielen*, *willen*, *wilne* en *waelne*.
29. Bij het lezen van de verschillende vonnissen heb ik telkens de namen van de partijen, de datum en het precieze probleem genoteerd. Indien het erfrechtelijke akten betrof, ging ik ook nog na welke goederen voorkwamen en of het ging om een geschil, overeenkomst of testament. Zo kreeg ik een goed beeld van het precieze bronnenmateriaal alvorens dieper in te gaan op de inhoud.

⁴¹A. TAMBUYSER, *Privaatrecht in middeleeuws Brabant. Een inhoudelijke analyse van de Leuvense schepenregisters. 1470-1485*, Onuitgegeven verhandeling KULeuven, 2005, 39.

⁴²Wilen: wijlen, eertijds, overledene, geplaatst voor de als appositie gebruikte naam van een persoon (Zie geïntegreerde taalbank:
<http://gtb.inl.nl/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=73570&lemma=wilen&domein=0&conc=true>).

DEEL II: CONTEXTUALISERING

HOOFDSTUK I. DE POLITIEKE, ECONOMISCHE EN SOCIALE TOESTAND

30. Een groot deel van de Lage Landen is sinds 1384 verenigd onder de hertogen van Bourgondië. In september 1430 wordt Filips de Goede door de Staten van Brabant verkozen en op 5 oktober 1430 gehuldigd tot nieuwe hertog der Nederlanden.⁴³
31. Leuven wordt in de 14de eeuw tot de belangrijkste economische en politieke steden van de Zuidelijke Nederlanden gerekend maar kan deze status in de 15de eeuw niet aanhouden. De Leuvense economie moet afrekenen met een teloorgang van de lakenindustrie. Wat op zijn beurt dan weer leidt tot een sociale ontevredenheid.⁴⁴ Ook op politiek vlak is er sprake van een achteruitgang. Brussel heeft de centrale positie die Leuven ooit had in Brabant, ingenomen. De oprichting van een universiteit in 1425 is een poging om zowel het politieke aanzien van de stad als de economie weer op te krikken. Daarnaast voert Filips de Goede ook een stabiele munt in wat een opsteker is voor de lonen en renten.⁴⁵
32. Volgens RAYMOND VAN UYTVEN heeft Leuven een inwonersaantal van om en bij 20.000 personen.⁴⁶ Dit relatief lage cijfer is te wijten aan enkele vormen van tegenspoed. De stad wordt in de 14de eeuw regelmatig geteisterd door wateroverlast en ook aan mislukte oosten en hongersnoden ontkomt Leuven niet. Daarbovenop duikt ook de zwarte dood geregeld op. Er was bijvoorbeeld nog een grote uitbraak in 1439. Het jaar 1452 is in dit opzicht een relatief rustig jaar aangezien er geen pest woedt. Ook van een grote hongersnood blijven de Leuvenaren gedurende dat jaar gespaard.⁴⁷

⁴³J.A. TORFS, *Geschiedenis van Leuven van den vroegsten tijd tot op heden*, Tienen, Ripova, 184, 187; R. VAN UYTVEN, “De kern van een dynastieke federatie” in R. van UYTVEN (ed.), *Geschiedenis van Brabant: van het hertogdom tot heden*, Leuven, Waanders Uitgevers, 213.

⁴⁴R. VAN UYTVEN, *Het dagelijks leven in een middeleeuwse stad: Leuven anno 1448*, Leuven, Davidfonds, 1998, 11.

⁴⁵R. VAN UYTVEN, “Leuven: De stad en haar bewoners in het midden van de 15de eeuw” in R. VAN UYTVEN (ed.), *Leven te Leuven in de late Middeleeuwen*, Leuven, uitgeverij Peeters, 1998, 11 – 13; R. VAN UYTVEN, *Het dagelijks leven in een middeleeuwse stad: Leuven anno 1448*, Leuven, Davidfonds, 1998, 15- 18.

⁴⁶R. VAN UYTVEN, *Leuven: De beste stad van Brabant*, deel I, *De geschiedenis van het stadsgewest Leuven tot omstreeks 1600*, Leuven, 1980, 113.

⁴⁷R. VAN UYTVEN, *Leuven: De beste stad van Brabant*, deel I, *De geschiedenis van het stadsgewest Leuven tot omstreeks 1600*, Leuven, 1980, 113- 125; R. VAN UYTVEN, *Het dagelijks leven in een middeleeuwse stad: Leuven anno 1448*, Leuven, Davidfonds, 1998, 12 – 15.

33. De bevolking zelf bestaat voor een groot deel uit ambachtslieden en koopmannen. Volgens cijfers uit 1437 zijn de Leuvense inwoners het meest welgesteld in heel Brabant. Desalniettemin is ook een groot deel van de bevolking arm en lopen er heel wat landlopers rond in de stad.⁴⁸

HOOFDSTUK II. DE ORGANISATIE VAN DE SCHEPENRECHTBANK IN DE STAD LEUVEN

34. Aangezien deze masterscriptie grotendeels gebaseerd is op de schepenakten, is het nuttig om kort in te gaan op het ontstaan, de werking en de bevoegdheden van de instantie die ze allemaal heeft uitgevaardigd.

AFDELING I. HET ONTSTAAN VAN DE SCHEPENRECHTBANK

35. In het hertogdom Brabant is er voor het eerst sprake van een stedelijke schepenrechtbank in Nijvel omstreeks 1075. Volgens HENRI PIRENNE kan men de eerste vermeldingen van de Leuvense rechtbank situeren in de jaren 1131-1140.⁴⁹ Het gaat om een creatie van de hertog van Brabant.⁵⁰ MADELEINE TITS is daarentegen van mening dat er pas sprake is van Leuvense schepenen sinds de 13de- eeuw.⁵¹

AFDELING II. DE SAMENSTELLING VAN DE SCHEPENRECHTBANK

§1. De schepenen

36. In de schepenrechtbank zetelen er steeds zeven schepenen.⁵² Deze zijn niet zomaar de eerste de beste. Om benoemd te kunnen worden als schepen moet men voldoen aan enkele voorwaarden. Aanvankelijk werden de schepenen steeds gekozen uit de zeven patricische geslachten van Leuven of uit de groep van Sint- Pietermannen.⁵³ Al in het begin van de 14de eeuw werd de

⁴⁸ R. VAN UYTVEN, *Stadfinanciën en stadseconomie te Leuven*, Leuven, proefschrift KUL Faculteit Wijsbegeerte en Letteren, 1959, 441; R. VAN UYTVEN, *Het dagelijks leven in een middeleeuwse stad: Leuven anno 1448*, Leuven, Davidfonds, 1998, 26;

⁴⁹ R. BYL, *Les juridictions scabinales dans le duché de Brabant: des origines à la fin du XVe siècle*, Brussel, Presses universitaires, 1965, 31.

⁵⁰ R. BYL, *Les juridictions scabinales dans le duché de Brabant: des origines à la fin du XVe siècle*, Brussel, Presses universitaires, 1965, 43.

⁵¹ M. CEUNEN, *De Leuvense schepenbank als instelling*, Leuven, stadsbestuur, 2013, 4. Ook over de vraag hoe de stedelijke schepenrechtbanken ontstaan zijn bestaan er uiteenlopende theorieën. Henri Pirenne is bijvoorbeeld van mening dat de schepenrechtbanken geen uitlopers zijn van bestaande instellingen maar opgericht zijn op het moment dat de leden van de burgerij eigen stedelijke rechten verwierven. Dit nieuwe stedelijke recht wordt dan toegepast in een stedelijke schepenbank die bestaat naast de landelijke variant. Volgens Lyna en Rolland zijn de stedelijke schepenbanken gegroeid uit hun voorgangers: de schepenrechtbanken in de dorpen. Zie hiervoor: R. BYL, *Les juridictions scabinales dans le duché de Brabant: des origines à la fin du XVe siècle*, Brussel, Presses universitaires, 1965, 28 en 34-35.

⁵² J. GRAUWELS (1944), *De burgerlijke procedure voor de leuvense schepenbank in de XVe eeuw*, Katholieke universiteit van Leuven, 45-46; R. VAN UYTEN, "De groei van een stadskern" in R. VAN UYTEN, *Leuven, De beste stad van België*, deel I, *De geschiedenis van het stadsgewest Leuven tot omstreeks 1600*, Leuven, 1980, 81; D. VAN DEN AUWEELE, *Het Gerecht te Leuven in vroegere tijden*, Leuven, Acco, 1976, 15.

⁵³ M. CEUNEN, *De Leuvense schepenbank als instelling*, Leuven, stadsbestuur, 2013, 4.

onvrede van het volk met betrekking tot deze situatie duidelijk. Een eerste opstand door de weversklasse werd in 1340 neergeslagen. Een tweede opstand, ditmaal onder leiding van een meier genaamd Peter Couthereel had meer succes. Er werden onderhandelingen gevoerd tussen de geslachten en de niet-patriciërs en uiteindelijk hebben deze onderhandelingen geleid tot het charter van 1 september 1361 op grond waarvan de oude gewoontes doorbroken werden. In de plaats daarvan is er nu een evenwicht tussen de geslachten enerzijds en de andere klassen anderzijds.⁵⁴ De geslachten behouden deels hun voorrechten in die zin dat vier van de schepenen gekozen worden uit hun midden. De andere drie mandaten worden verleend aan een lid van de gilden en aan twee ambachtslieden. Iemand uit de groep van de wevers, de groep van de brouwers of de lakenhandelaars afwisselend en de groep van de smeden of beenhouwers afwisselend.⁵⁵ Gedurende een korte periode werd er nog teruggekomen op deze regeling. Men verleende aan de geslachten het volledige recht om de schepenen te kiezen maar uiteindelijk werd het charter van 1 september 1361 toch opnieuw bevestigd in 1378.⁵⁶

37. Het is vereist dat de schepenen grondbezitters zijn. Ze moeten immers bij een overdracht van een onroerend goed kunnen optreden als getuige.⁵⁷ Een volgende vereiste is dat een man ofwel getrouwd is ofwel getrouwd is geweest en nu ten gevolge van het overlijden van de vrouw weduwnaar is geworden.⁵⁸ In principe kon men ook niet tegelijkertijd schepen zijn van twee verschillende gewesten. Ook in het hertogdom Brabant was dit niet mogelijk tenzij door middel van een erkenning door de Staten van Brabant als Brabander.⁵⁹
38. In de praktijk is het zo dat de gildebroeders 21 kandidaten voordragen. Het is dan vervolgens aan de meier om deze kandidaten voor te leggen aan de hertog. Deze laatste heeft dan het recht om

⁵⁴ M. CEUNEN, *De Leuvense schepenbank als instelling*, Leuven, stadsbestuur, 2013, 5-6; F. DE POTTER, "Geschiedenis van het schependom in de Belgische gewesten, van de vroegste tijden tot het einde der XVIIIe eeuw" in X, *Mémoires couronnés et autres mémoires*, Brussel, Hayez, 1882, 53-54.

⁵⁵ R. VAN UYTEN, "Sociale groepen, juridische en politieke structuren" in R. VAN UYTEN, *Leuven, De beste stad van België*, deel I, *De geschiedenis van het stadsgewest Leuven tot omstreeks 1600*, Leuven, 1980, 217-219; D. VAN DEN AUWEELE, *Het Gerecht te Leuven in vroegere tijden*, Leuven, Acco, 1976, 15.

⁵⁶ M. CEUNEN, *De Leuvense schepenbank als instelling*, Leuven, stadsbestuur, 2013, 6; F. DE POTTER, "Geschiedenis van het schependom in de Belgische gewesten, van de vroegste tijden tot het einde der XVIIIe eeuw" in X, *Mémoires couronnés et autres mémoires*, Brussel, Hayez, 1882, 55.

⁵⁷ R. BYL, *Les juridictions scabinales dans le duché de Brabant: des origines à la fin du XVe siècle*, Brussel, Presses universitaires, 1965, 74; F. DE POTTER, "Geschiedenis van het schependom in de Belgische gewesten, van de vroegste tijden tot het einde der XVIIIe eeuw" in X, *Mémoires couronnés et autres mémoires*, Brussel, Hayez, 1882, 121; R. VAN UYTEN, "De groei van een stadskern" in R. VAN UYTEN, *Leuven, De beste stad van België*, deel I, *De geschiedenis van het stadsgewest Leuven tot omstreeks 1600*, Leuven, 1980, 81.

⁵⁸ F. DE POTTER, "Geschiedenis van het schependom in de Belgische gewesten, van de vroegste tijden tot het einde der XVIIIe eeuw" in X, *Mémoires couronnés et autres mémoires*, Brussel, Hayez, 1882, 130.

⁵⁹ F. DE POTTER, "Geschiedenis van het schependom in de Belgische gewesten, van de vroegste tijden tot het einde der XVIIIe eeuw" in X, *Mémoires couronnés et autres mémoires*, Brussel, Hayez, 1882, 119.

zeven nieuwe schepenen te kiezen uit deze groep voorgedragen kandidaten.⁶⁰ Deze vernieuwing gebeurde jaarlijks op 24 juni, Sint- Jansdag.⁶¹ Men kon niet jaren achtereenvolgend schepen zijn. Er moest altijd een bepaalde periode tussen zijn.⁶²

39. De schepenen moeten aan het begin van hun ambt steeds een eed zweren waarin ze vermelden respect te hebben voor de rechten van de Kerk, van het prinsdom en van de stad, waarin ze beloven recht te zullen spreken volgens de gewoonten en gebruiken van de stad en waarin ze garanderen dat ze de rechten en de privileges van de stad en de hertog zullen eerbiedigen.⁶³
40. Oorspronkelijk werden de schepenen niet vergoed voor het werk dat ze verrichtten. Ze ontvingen dus geen enkele betaling in naam van de hertog.⁶⁴ Het enige voordeel dat ze bekwamen was dat ze geen belastingen dienden te betalen.⁶⁵ Na verloop van tijd veranderde dit. In ruil voor de diensten die ze verrichtten, krijgen de schepenen een *gelte* wijn.⁶⁶ De schepenen kregen aanvankelijk ook giften zoals bijvoorbeeld hoeden maar dit leidde tot heel wat misbruik waardoor dit in de 14de eeuw verboden werd. De schepenen krijgen nog enkel twee schepenkleden, één voor de winter en één voor de zomer. Dit kledingstuk is trouwens in Leuven van blauw laken.⁶⁷
41. Indien er een geschil rijst tussen de schepenen van Leuven en de hertog, is het zo dat de schepenen van Brussel, Mechelen, Tienen, Antwerpen of Leeuw bevoegd zijn om recht te spreken over dit geschil. Schepenen worden dus berecht door hun gelijken.⁶⁸

⁶⁰ R. BYL, *Les juridictions scabinales dans le duché de Brabant: des origines à la fin du XVe siècle*, Brussel, Presses universitaires, 1965, 69; J. GRAUWELS (1944), *De burgerlijke procedure voor de leuvensche schepenbank in de XVIe eeuw*, Katholieke universiteit van Leuven, 45-46; D. VAN DEN AUWEELE, *Het Gerecht te Leuven in vroegere tijden*, Leuven, Acco, 1976, 15.

⁶¹ M. CEUNEN, *De Leuvense schepenbank als instelling*, Leuven, stadsbestuur, 2013, 5; F. DE POTTER, “Geschiedenis van het schependom in de Belgische gewesten, van de vroegste tijden tot het einde der XVIIIe eeuw” in X, *Mémoires couronnés et autres mémoires*, Brussel, Hayez, 1882, 167.

⁶² R. BYL, *Les juridictions scabinales dans le duché de Brabant: des origines à la fin du XVe siècle*, Brussel, Presses universitaires, 1965, 70.

⁶³ R. BYL, *Les juridictions scabinales dans le duché de Brabant: des origines à la fin du XVe siècle*, Brussel, Presses universitaires, 1965, 85-86; J. CUVELIER, *Les institutions de la ville de Louvain au moyen âge*, Brussel, Palais des académies, 1935, 84.

⁶⁴ R. BYL, *Les juridictions scabinales dans le duché de Brabant: des origines à la fin du XVe siècle*, Brussel, Presses universitaires, 1965, 93.

⁶⁵ J. CUVELIER, *Les institutions de la ville de Louvain au moyen âge*, Brussel, Palais des académies, 1935, 92.

⁶⁶ M. CEUNEN, *De Leuvense schepenbank als instelling*, Leuven, stadsbestuur, 2013, 8; J. CUVELIER, *Les institutions de la ville de Louvain au moyen âge*, Brussel, Palais des académies, 1935, 92. Gelte: Benaming van een maat voor vloeistoffen, vooral voor wijn en bier (Zie geïntegreerde taalbank: <http://gtb.inl.nl/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=11707&lemma=gelte&domein=0&conc=true>).

⁶⁷ F. DE POTTER, “Geschiedenis van het schependom in de Belgische gewesten, van de vroegste tijden tot het einde der XVIIIe eeuw” in X, *Mémoires couronnés et autres mémoires*, Brussel, Hayez, 1882, 286.

⁶⁸ F. DE POTTER, “Geschiedenis van het schependom in de Belgische gewesten, van de vroegste tijden tot het einde der XVIIIe eeuw” in X, *Mémoires couronnés et autres mémoires*, Brussel, Hayez, 1882, 77.

§2. De meier

42. Aanvankelijk werd men in Leuven benoemd als meier voor het leven. Dit verandert in de helft van de 14de-eeuw bij de blijde inkomst van Wenceslas: de meier zal elk jaar opnieuw benoemd moeten worden.⁶⁹ Dit betekent echter niet dat men geen twee achtereenvolgende jaren dezelfde persoon kon benoemen als meier.⁷⁰
43. In de eerste plaats is de meier de voornaamste vertegenwoordiger van de hertog in de stad Leuven.⁷¹ In het kader van deze functie staat de meier in voor de ordehandhaving binnen de stad en staat hij aan het hoofd van de troepen die instaan voor het bewaren van de orde in de stad.⁷² Daarnaast speelt hij ook een heel belangrijke rol in de schepenrechtbank. Hoewel hij geen deel neemt aan de beraadslagingen zelf, heeft hij wel enkele andere functies. Zo is hij officieel de voorzitter van de schepenrechtbank, roept hij de schepenen op om recht te spreken en is hij verantwoordelijk voor de tenuitvoerlegging van de beslissingen.⁷³
44. De meier wordt in zijn functie bijgestaan door de vorsters, sergeanten of knapen.⁷⁴

§3. Andere actoren binnen de schepenrechtbank

45. **De secretarissen-** De secretarissen vertonen de meeste gelijkenissen met onze hedendaagse griffiers. Hun belangrijkste taken bestaan eruit om de rol bij te houden, de vonnissen op te tekenen en de registers in stand te houden. De secretarissen worden bij het uitvoeren van hun taken geholpen door klerken.⁷⁵ Zo vormden twee secretarissen en vijf klerken één schrijfkamer.⁷⁶
46. **De deurwaarder** – De deurwaarder is de persoon die waakt over de orde in de rechtszaal. Men is in de schepenrechtbank zeer strikt met betrekking tot aanwezigheid en stiptheid. Als mensen te laat komen, of het nu gaat om schepenen of om advocaten, krijgen ze dan ook een boete opgelegd. Deze boetes worden geïncasseerd door de deurwaarder. Daarnaast is het ook de taak van de deurwaarder om de zaken op te roepen die op de agenda van de schepenen staan.⁷⁷

⁶⁹ De blijde inkomst van de hertogen van Brabant Johanna en Wenceslas vond plaats op 3 januari 1356.

⁷⁰ J. CUVELIER, *Les institutions de la ville de Louvain au moyen âge*, Brussel, Palais des academies, 1935, 40.

⁷¹ R. VAN UYTEN, “De groei van een stadskern” in R. VAN UYTEN, *Leuven, De beste stad van België*, deel I, *De geschiedenis van het stadsgewest Leuven tot omstreeks 1600*, Leuven, 1980, 85.

⁷² J. CUVELIER, *Les institutions de la ville de Louvain au moyen âge*, Brussel, Palais des academies, 1935, 44.

⁷³ J. GRAUWELS (1944), *De burgerlijke procedure voor de leuvensche schepenbank in de XVIe eeuw*, Katholieke universiteit van Leuven, 45; G. VAN DIEVOET, *Het Gerecht te Leuven in vroegere tijden*, Leuven, Acco, 1976, 13.

⁷⁴ J. CUVELIER, *Les institutions de la ville de Louvain au moyen âge*, Brussel, Palais des academies, 1935, 54-55; A. GITS en J. MONBALLYU, *Het Gerecht te Leuven in vroegere tijden*, Leuven, Acco, 1976, 19.

⁷⁵ J. GRAUWELS (1944), *De burgerlijke procedure voor de leuvensche schepenbank in de XVIe eeuw*, Katholieke universiteit van Leuven, 48-49.

⁷⁶ A. GITS en J. MONBALLYU, *Het Gerecht te Leuven in vroegere tijden*, Leuven, Acco, 1976, 18.

⁷⁷ A. GITS en J. MONBALLYU, *Het Gerecht te Leuven in vroegere tijden*, Leuven, Acco, 1976, 19.

47. **De boden, vorsters, knapen en sergeanten**– Deze categorieën van personen staan allemaal in voor het betekenen van allerlei gerechtsbrieven zoals dagvaardingen en bevelschriften. Het grote verschil is dat de boden dit doen buiten de stad. De vorsters, knapen en sergeanten daarentegen moeten de gerechtsbrieven betekenen binnen de stad.⁷⁸
48. **De voirspraken** – De voirspraken staan de partijen waarvoor ze werken bij door de argumenten van deze partijen mondeling uiteen te zetten voor de schepenen. Later, omstreeks 1540, vindt er een verschriftelijking van de procedure plaats waardoor de functie van de voirspraken zonder betekenis wordt. Zij worden vervangen door procureurs die de partijen op een andere manier bijstand verlenen: ze stellen de processtukken van de partij op.⁷⁹

AFDELING III. WERKING VAN DE SCHEPENRECHTBANK

49. Vanaf de 12de eeuw was het de gewoonte om zitting te houden in de Kerk of op de begraafplaats.⁸⁰ Na verloop van tijd was dit niet meer op het kerkhof zelf maar in een gebouw tegenover het kerkhof. Vanaf de bouw van het huidige stadhuis kregen ook de schepenen hier een plaatsje.⁸¹
50. De schepenen zetelen dagelijks met uitzondering van zondag en enkele feestdagen.⁸² Sinds 1399 zijn er drie schepenkamers.⁸³ Met betrekking tot de oneigenlijke rechtspraak spraken er twee schepenen recht. Voor de eigenlijke rechtspraak was de aanwezigheid van vier schepenen vereist.⁸⁴ Deze regels hebben tot gevolg dat zo goed als alle schepenen elke dag aanwezig moeten zijn in de schepenrechtbank.⁸⁵
51. In de 13de en 14de eeuw werden zo goed als alle vonnissen opgesteld het Latijn. Ook in de eerste helft van de 15de eeuw is het zo dat de overgrote meerderheid van de vonnissen werd neergeschreven in het Latijn. Het is pas vanaf de tweede helft van de 15de eeuw dat de Nederlandse

⁷⁸ A. GITS en J. MONBALLYU, *Het Gerecht te Leuven in vroegere tijden*, Leuven, Acco, 1976, 19.

⁷⁹ A. GITS en J. MONBALLYU, *Het Gerecht te Leuven in vroegere tijden*, Leuven, Acco, 1976, 19.

⁸⁰ R. BYL, *Les juridictions scabinales dans le duché de Brabant: des origines à la fin du XVe siècle*, Brussel, Presses universitaires, 1965, 108.

⁸¹ M. CEUNEN, *De Leuvense schepenbank als instelling*, Leuven, stadsbestuur, 2013, 7.

⁸² J. CUVELIER, *Les institutions de la ville de Louvain au moyen âge*, Brussel, Palais des academies, 1935, 91.

⁸³ J. GRAUWELS (1944), *De burgerlijke procedure voor de leuvense schepenbank in de XVIIe eeuw*, Katholieke universiteit van Leuven, 65; D. VAN DEN AUWEELE, *Het Gerecht te Leuven in vroegere tijden*, Leuven, Acco, 1976, 16.

⁸⁴ F. DE POTTER, “Geschiedenis van het schependom in de Belgische gewesten, van de vroegste tijden tot het einde der XVIIIe eeuw” in X, *Mémoires couronnés et autres mémoires*, Brussel, Hayez, 1882, 92; D. VAN DEN AUWEELE, *Het Gerecht te Leuven in vroegere tijden*, Leuven, Acco, 1976, 16.

⁸⁵ J. CUVELIER, *Les institutions de la ville de Louvain au moyen âge*, Brussel, Palais des academies, 1935, 91.

taal vaker gebruikt wordt dan de Latijnse taal.⁸⁶ Een beperkt aantal akten werd opgesteld in het Frans. De reden hiervoor is duidelijk: de officiële taal in Leuven is het Nederlands.⁸⁷

52. De procedure verloopt sinds 1540 schriftelijk.⁸⁸ Bovendien is het ook zo dat de procedure in beginsel openbaar verliep.⁸⁹
53. De schepenen hebben in de loop van de procedure verschillende bezigheden: ze houden zich bezig met het onderzoeken van de vorderingen van de partijen, ze bekijken de verslagen van deskundigen, ze aanhoren het advies van de meier, enzovoort.⁹⁰ Een belangrijke volgende stap is de beraadslaging van de schepenen. Dit gebeurt als volgt: de meier verzoekt de oudste van de schepenen om een vonnis te vellen. Deze geeft dan gehoor aan deze oproep door zich samen met de andere schepenen terug te trekken. Na het beraad komen de schepenen allemaal terug naar de rechtszaal waar de oudste schepen het voortouw neemt door zijn vonnis mede te delen. Vervolgens hebben zijn collega's de kans om te uiten of ze het eens waren met de oudste schepen of niet. Als laatste herhalen de schepen gezamenlijk de uitspraak.⁹¹ Vervolgens moet er een dag van uitspraak vastgelegd worden.⁹² Het is dan de taak van de secretarissen om de vonnissen neer te schrijven in de correcte registers.⁹³

AFDELING IV. DE BEVOEGDHEID VAN DE SCHEPENRECHTBANK

§1. Bevoegdheden in eerste aanleg

54. De schepenrechtbank is zowel bevoegd voor eigenlijke als oneigenlijke rechtspraak. Het grote verschil tussen beiden is dat er bij de eigenlijke uitspraak een geschil bestaat tussen twee partijen. Het is dan de taak van de schepenrechtbank om dit geschil voor eens en voor altijd en op een bindende manier te beslechten.⁹⁴

⁸⁶ J. CUVELIER, *Les institutions de la ville de Louvain au moyen âge*, Brussel, Palais des academies, 1935, 94.

⁸⁷ J. CUVELIER, *Les institutions de la ville de Louvain au moyen âge*, Brussel, Palais des academies, 1935, 94.

⁸⁸ A. GITS en J. MONBALLYU, *Het Gerecht te Leuven in vroegere tijden*, Leuven, Acco, 1976, 19.

⁸⁹ F. DE POTTER, "Geschiedenis van het schependom in de Belgische gewesten, van de vroegste tijden tot het einde der XVIIIe eeuw" in X, *Mémoires couronnés et autres mémoires*, Brussel, Hayez, 1882, 92.

⁹⁰ F. DE POTTER, "Geschiedenis van het schependom in de Belgische gewesten, van de vroegste tijden tot het einde der XVIIIe eeuw" in X, *Mémoires couronnés et autres mémoires*, Brussel, Hayez, 1882, 80.

⁹¹ F. DE POTTER, "Geschiedenis van het schependom in de Belgische gewesten, van de vroegste tijden tot het einde der XVIIIe eeuw" in X, *Mémoires couronnés et autres mémoires*, Brussel, Hayez, 1882, 87.

⁹² J. GRAUWELS (1944), *De burgerlijke procedure voor de leuvensche schepenbank in de XVIe eeuw*, Katholieke universiteit van Leuven, 153.

⁹³ J. GRAUWELS (1944), *De burgerlijke procedure voor de leuvensche schepenbank in de XVIe eeuw*, Katholieke universiteit van Leuven, 155.

⁹⁴ J. MONBALLYU, *Het Gerecht te Leuven in vroegere tijden*, Leuven, Acco, 1976, 20.

A. De oneigenlijke rechtspraak

55. Bij de oneigenlijke rechtspraak is er geen conflict voorhanden. De voornaamste toepassing van de oneigenlijke rechtspraak is wanneer partijen wensen dat een rechter bepaalde rechtshandelingen bekrachtigt via schepenbrieven.⁹⁵ Enkele voorbeelden zijn de bekrachtiging van schuldbekentenissen, testamenten, contracten.⁹⁶ Om rechtsgeldigheid te verkrijgen moeten ook cijzen en renten door de schepenrechtbank bekrachtigd worden.⁹⁷ De schepenen treden verder ook op als getuigen bij de overdracht van goederen. Dit is van groot belang omdat de schepenen in hun hoedanigheid van getuigen, in het geval van een betwisting, verklaringen kunnen afleggen over de werkelijke transacties.⁹⁸ De schepenen hielden zich verder ook bezig met het vervolledigen van aktes die handelen over de totstandkoming, de overgang of het uitdoven van zakelijke rechten op lenen en met het verlenen van machtigingen zoals emancipaties en meerderjarigheidsverklaringen.⁹⁹

B. De eigenlijke rechtspraak

56. In de eerste plaats is het belangrijk om te vermelden dat de schepenrechtbank rekening moet houden met de bevoegdheden van de andere gerechtelijke organisaties in Leuven (zie later: andere gerechten).¹⁰⁰ Op het vlak van het burgerlijke recht hebben de schepenen twee bijzondere bevoegdheden. Eerst en vooral zijn ze bevoegd voor alle conflicten rond onroerende goederen op voorwaarde dat de onroerende goederen gesitueerd zijn binnen de vrijheid van Leuven. Bovendien mag het ook niet gaan om kerkelijke goederen of lenen omdat deze vallen onder de bevoegdheid van andere rechtbanken (de vorstelijke rechtbank of het leenhof).¹⁰¹ Vervolgens is de schepenrechtbank ook gerechtigd om te oordelen inzake overeenkomsten, beloften en schuldbekentenissen die voor hen geweest zijn.¹⁰² De schepenen hebben ook nog enkele andere

⁹⁵ J. MONBALLYU, *Het Gerecht te Leuven in vroegere tijden*, Leuven, Acco, 1976, 20.

⁹⁶ J. MONBALLYU, *Het Gerecht te Leuven in vroegere tijden*, Leuven, Acco, 1976, 22; A. TAMBUYSER (2006), *Privaatrecht in Middeleeuws Brabant: een inhoudelijke analyse van de Leuvense schepenregisters 1470 – 1485*, Katholieke universiteit Leuven, 37.

⁹⁷ M. CEUNEN, *De Leuvense schepenbank als instelling*, Leuven, stadsbestuur, 2013, 12.

⁹⁸ R. BYL, *Les juridictions scabinales dans le duché de Brabant: des origines à la fin du XVe siècle*, Brussel, Presses universitaires, 1965, 187.

⁹⁹ R. BYL, *Les juridictions scabinales dans le duché de Brabant: des origines à la fin du XVe siècle*, Brussel, Presses universitaires, 1965, 193; A. TAMBUYSER (2006), *Privaatrecht in Middeleeuws Brabant: een inhoudelijke analyse van de Leuvense schepenregisters 1470 – 1485*, Katholieke universiteit Leuven, 37.

¹⁰⁰ J. GRAUWELS (1944), *De burgerlijke procedure voor de leuvense schepenbank in de XVIe eeuw*, Katholieke universiteit van Leuven, 95-96; J. MONBALLYU, *Het Gerecht te Leuven in vroegere tijden*, Leuven, Acco, 1976, 22.

¹⁰¹ J. CUVÉLIER, *Les institutions de la ville de Louvain au moyen âge*, Brussel, Palais des académies, 1935, 95; J. MONBALLYU, *Het Gerecht te Leuven in vroegere tijden*, Leuven, Acco, 1976, 22.

¹⁰² J. GRAUWELS (1944), *De burgerlijke procedure voor de leuvense schepenbank in de XVIe eeuw*, Katholieke universiteit van Leuven, 96; J. MONBALLYU, *Het Gerecht te Leuven in vroegere tijden*, Leuven, Acco, 1976, 22.

bevoegdheden op burgerrechtelijk vlak zoals bijvoorbeeld inzake testamentuitvoeringen, voogdij, schuldvorderingen, beslag,...¹⁰³ Ten slotte houden ze zich ook bezig met strafzaken.¹⁰⁴

57. Inzake de bevoegdheid *ratione personae* op burgerrechtelijk vlak zijn de schepenen steeds bevoegd als een poorter van de stad Leuven als verweerder betrokken is bij een conflict.¹⁰⁵ Een categorie van personen waarover de schepenen in eerste aanleg niet oordelen, zijn de Sint-Pietermannen. Deze bevoorrechte klasse van mannen heeft een aantal privileges waaronder het voorrecht om beoordeeld te worden door een eigen rechtbank: de rechtbank van de Sint-Pietermannen. Een belangrijk detail hierbij is dat de vonnissen van de Sint-Pietermannen wel worden opgetekend in de schepenregisters.¹⁰⁶ De bevoegdheid van de schepenrechtbank is het meest verregaand wanneer het gaat om de schepenbrieven. De schepenrechtbank kan dan ook oordelen over vreemdelingen, de adel en de clerus met uitzondering van enkelen zoals bijvoorbeeld de kanselier.¹⁰⁷ In strafzaken zijn ze bevoegd om te oordelen over de poorters van de stad Leuven maar alleen met betrekking tot vorderingen die te maken hebben met de persoon van de poorter of vorderingen over de nalatenschap van de poorters. De geestelijken en de adel worden strafrechtelijk berecht voor andere rechtbanken respectievelijk de kerkelijke rechtbank en de Curia Regis.¹⁰⁸
58. De schepenrechtbank heeft bevoegdheid in de stad en de vrijheid Leuven.¹⁰⁹ Ook hier is het belangrijk om een onderscheid te maken tussen strafrechtelijke en burgerrechtelijke zaken. In strafrechtelijke zaken geldt in principe de regel dat men beoordeeld zal worden door de rechters van de plaats waar het misdrijf gepleegd is. In civiele zaken is het de regel dat men moet verschijnen voor de rechtbank van de plaats waar de verweerder zijn woonplaats heeft. Op dit principe zijn er wel enkele uitzonderingen die bevoegdheid kunnen verlenen aan een andere rechtbank. In de eerste plaats zijn er geschillen over opengevallen nalatenschappen mogelijk. In

¹⁰³ R. BYL, *Les juridictions scabinales dans le duché de Brabant: des origines à la fin du XVe siècle*, Brussel, Presses universitaires, 1965, 179-186; J. GRAUWELS (1944), *De burgerlijke procedure voor de leuvensche schepenbank in de XVIe eeuw*, Katholieke universiteit van Leuven, 96; A. TAMBUYSER (2006), *Privaatrecht in Middeleeuws Brabant: een inhoudelijke analyse van de Leuvense schepenregisters 1470 – 1485*, Katholieke universiteit Leuven, 34.

¹⁰⁴ R. BYL, *Les juridictions scabinales dans le duché de Brabant: des origines à la fin du XVe siècle*, Brussel, Presses universitaires, 1965, 172- 179; J. CUVELIER, *Les institutions de la ville de Louvain au moyen âge*, Brussel, Palais des academies, 1935, 100; J. MONBALLYU, *Het Gerecht te Leuven in vroegere tijden*, Leuven, Acco, 1976, 22.

¹⁰⁵ J. MONBALLYU, *Het Gerecht te Leuven in vroegere tijden*, Leuven, Acco, 1976, 22.

¹⁰⁶ M. CEUNEN, *De Leuvense schepenbank als instelling*, Leuven, stadsbestuur, 2013, 27; J. GRAUWELS (1944), *De burgerlijke procedure voor de leuvensche schepenbank in de XVIe eeuw*, Katholieke universiteit van Leuven, 93.

¹⁰⁷ J. GRAUWELS (1944), *De burgerlijke procedure voor de leuvensche schepenbank in de XVIe eeuw*, Katholieke universiteit van Leuven, 97.

¹⁰⁸ A. TAMBUYSER (2006), *Privaatrecht in Middeleeuws Brabant: een inhoudelijke analyse van de Leuvense schepenregisters 1470 – 1485*, Katholieke universiteit Leuven, 35.

¹⁰⁹ J. GRAUWELS (1944), *De burgerlijke procedure voor de leuvensche schepenbank in de XVIe eeuw*, Katholieke universiteit van Leuven, 98.

dergelijk geval kijkt men naar de plaats waar de nalatenschap is opge gevallen. Wanneer het gaat om de schepenbrieven die werden opgesteld gaat men logischerwijs ook terecht worden voor de schepenrechtbank die de brieven heeft opgesteld. Ten derde zal men in verband met overdrachten van zakelijke rechten gebracht worden voor de rechtbank van de ligging van het goed.¹¹⁰

§2. Bevoegdheden in tweede aanleg

59. Alle burgers die niet tevreden zijn met een vonnis geveld door lagere rechtbanken gelegen in het ressort Leuven kunnen hiertegen beroep aantekenen bij de schepenrechtbank te Leuven. In hoger beroep is de schepenrechtbank ook bevoegd voor de Sint-Pietermannen. In de praktijk komt dit echter zeer zelden voor omdat de meerderheid van de schepenen zelf Sint- Pietermannen zijn die bijgevolg weinig verandering zouden aanbrengen aan het oorspronkelijke vonnis.¹¹¹

§3. Raadgevende bevoegdheid

60. Naast de strikt rechtsprekende bevoegdheden is de rechtbank ook bevoegd om advies te geven aan andere, lagere rechtbanken die hierom verzoeken. Dit is wat men noemt de bevoegdheid ten hoofde.¹¹² De schepenrechtbank heeft de handen goed vol met deze taken aangezien de rechtbanken ten oosten en ten zuiden van Leuven maar ook bijvoorbeeld de rechtbank van 's Hertogenbosch ten rade gingen in Leuven.¹¹³

AFDELING V. ANDERE GERECHTEN MET BEVOEGDHEDEN IN DE STAD LEUVEN

61. De schepenrechtbank is niet de enige stedelijke rechtbank. Ook de Raad van Leuven is een belangrijke stedelijke rechtsprekende instantie. De Raad van Leuven heeft in de loop der jaren haar bevoegdheid weten uit te breiden. In principe gebeurde dit ten koste van de schepenrechtbank maar dit nadeel wordt toch beperkt door het feit dat de schepenen ook zetelen in de Raad samen met een aantal gezworenen en twee burgemeesters.¹¹⁴ De voornaamste bevoegdheid van de Raad op juridisch vlak is het beslechten van geschillen inzake belastingen en accijnzen. Daarnaast zijn er nog een aantal conflicten waarover de Raad kan oordelen zoals bijvoorbeeld huishuurgeschillen

¹¹⁰ M. CEUNEN, *De Leuvense schepenbank als instelling*, Leuven, stadsbestuur, 2013, 11; A. TAMBUYSER (2006), *Privaatrecht in Middeleeuws Brabant: een inhoudelijke analyse van de Leuvense schepenregisters 1470 – 1485*, Katholieke universiteit Leuven, 35-36.

¹¹¹ J. GRAUWELS (1944), *De burgerlijke procedure voor de leuvense schepenbank in de XVIe eeuw*, Katholieke universiteit van Leuven, 92.

¹¹² J. MONBALLYU, *Het Gerecht te Leuven in vroegere tijden*, Leuven, Acco, 1976, 22.

¹¹³ R. VAN UYTVEN, "Sociale groepen, juridische en politieke structuren" in R. VAN UYTEN, *Leuven, De beste stad van België*, deel I, *De geschiedenis van het stadsgewest Leuven tot omstreeks 1600*, Leuven, 1980, 232.

¹¹⁴ M. CEUNEN, *De Leuvense schepenbank als instelling*, Leuven, stadsbestuur, 2013, 24; J. GRAUWELS (1944), *De burgerlijke procedure voor de leuvense schepenbank in de XVIe eeuw*, Katholieke universiteit van Leuven, 90; D. VAN DEN AUWEELE, *Het Gerecht te Leuven in vroegere tijden*, Leuven, Acco, 1976, 31.

of conflicten over overtredingen van stedelijke ordonnanties. Verder houdt de Raad zich bezig met de hogere beroepen ingesteld tegen vonnissen van de andere stedelijke rechtbanken zoals van de lakengilde, de ambachtslieden en de weeskamer. De Raad beschikt ook, net zoals de schepenrechtbank, over een bevoegdheid ten hoofde.¹¹⁵ Verder bestaat er ook nog de rechtbank van de Sint- Pietermannen. Ook de lakengildes en de ambachten hebben eigen rechters. De gilde heeft de competentie om een oordeel te vellen inzake handelsconflicten terwijl de ambachten eerder bevoegd zijn om controle uit te oefenen op het naleven van de beroepsregels.¹¹⁶ Ten slotte bestaat er ook nog een weeskamer die gerechtigd is om op te treden telkens de verweerder of de eiser een wees was.¹¹⁷

62. Daarnaast moeten de schepenen bij het bepalen van hun bevoegdheden ook steeds rekening houden met de geestelijke, universitaire en vorstelijke rechtspraak.¹¹⁸
63. Als er bevoegdheidsbetwistingen optreden, is het aan de Raad van Brabant om deze te beslechten.¹¹⁹

¹¹⁵ M. CEUNEN, *De Leuvense schepenbank als instelling*, Leuven, stadsbestuur, 2013, 25; J. GRAUWELS (1944), *De burgerlijke procedure voor de leuvense schepenbank in de XVIe eeuw*, Katholieke universiteit van Leuven, 92.

¹¹⁶ J. CUVÉLIER, *Les institutions de la ville de Louvain au moyen âge*, Brussel, Palais des académies, 1935, 228; J. GRAUWELS (1944), *De burgerlijke procedure voor de leuvense schepenbank in de XVIe eeuw*, Katholieke universiteit van Leuven, 94.

¹¹⁷ J. GRAUWELS (1944), *De burgerlijke procedure voor de leuvense schepenbank in de XVIe eeuw*, Katholieke universiteit van Leuven, 95.

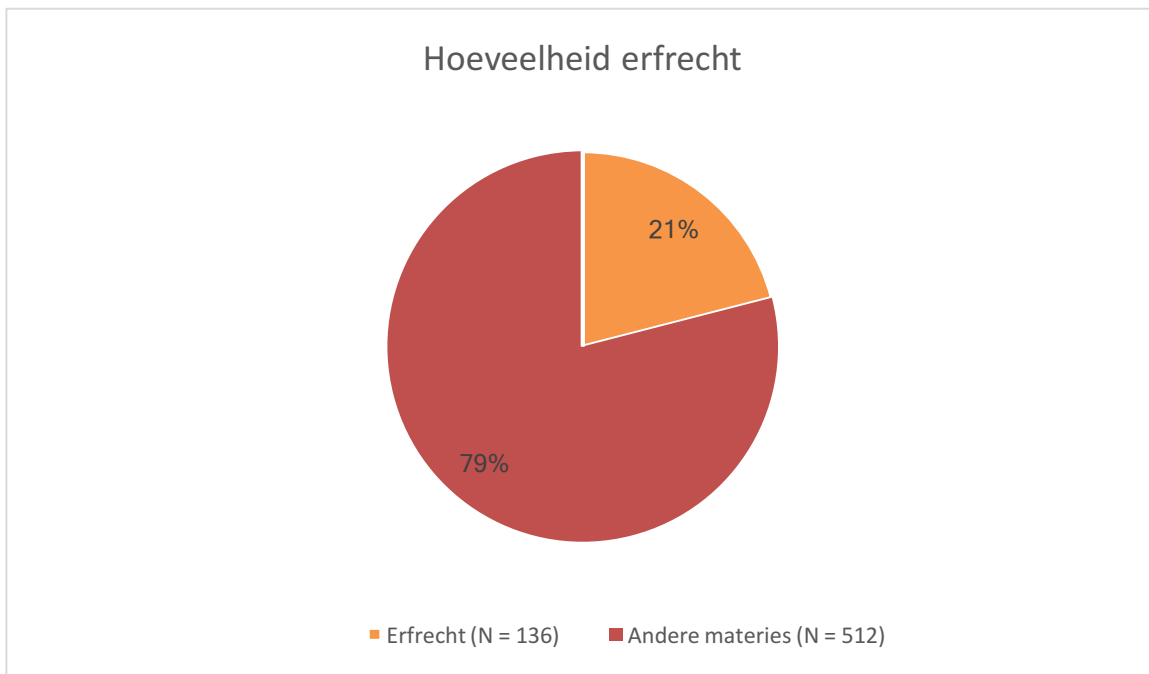
¹¹⁸ Kerkelijke rechtbanken kunnen de bevoegdheid naar zich toe trekken als de clerus bij de zaak betrokken is als verwerende partij. Ze kunnen ook bevoegdheid claimen als het geschillen betreft over geestelijke zaken of als het gaat om de zogenaamde gemengde geschillen. Bovendien hebben ze de mogelijkheid om recht te spreken ten opzichte van geschillen die zich afspelen binnen hun eigen bisschoppelijk ressort. De universitaire rechtbank is bevoegd om recht te spreken over geschillen die betrekking hebben op de leden van de universiteit. Zie: J. DAUWE, *Het Gerecht te Leuven in vroegere tijden*, Leuven, Acco, 1976, 41- 42; J. GRAUWELS (1944), *De burgerlijke procedure voor de leuvense schepenbank in de XVIe eeuw*, Katholieke universiteit van Leuven, 68 -77.

¹¹⁹ J. GRAUWELS (1944), *De burgerlijke procedure voor de leuvense schepenbank in de XVIe eeuw*, Katholieke universiteit van Leuven, 95.

DEEL III: EEN KWANTITATIEVE ANALYSE VAN DE SCHEPENREGISTERS

64. Hoewel het onderzoek in eerste instantie niet kwantitatief van aard is, is het verkrijgen van een globaal beeld van de 1ste schrijfkamer van het jaar 1452 toch nuttig. Zoals hierboven aangehaald, is de bevoegdheid van de schepenbank vrij uitgebreid. Zeer uiteenlopende zaken, van het opleggen van een strafbedevaart tot het oordelen over een huurdispuut, komen aan bod. Dit deel van de masterscriptie beoogt het erfrecht te kaderen binnen dit omvangrijke geheel.
65. De vonnissen zijn niet geordend op het vlak van rechtstak of onderwerp en staan dus lukraak door elkaar. Het is dan ook niet ongewoon een uitspraak over erfrecht te vinden tussen een strafrechtelijke veroordeling en een koop. Van de 648 gelezen akten gaan er 136 over erven en nalaten. Procentueel gezien komt dit neer op 21% van alle akten. Het valt moeilijk te beoordelen of dit veel of net weinig is. Om dergelijke uitspraken te kunnen doen, is een verder onderzoek van andere schepenkamers noodzakelijk. Dan pas is het mogelijk de hoeveelheid erfrechtelijke akten in de verschillende schrijfkamers met elkaar te vergelijken.

Figuur 1:

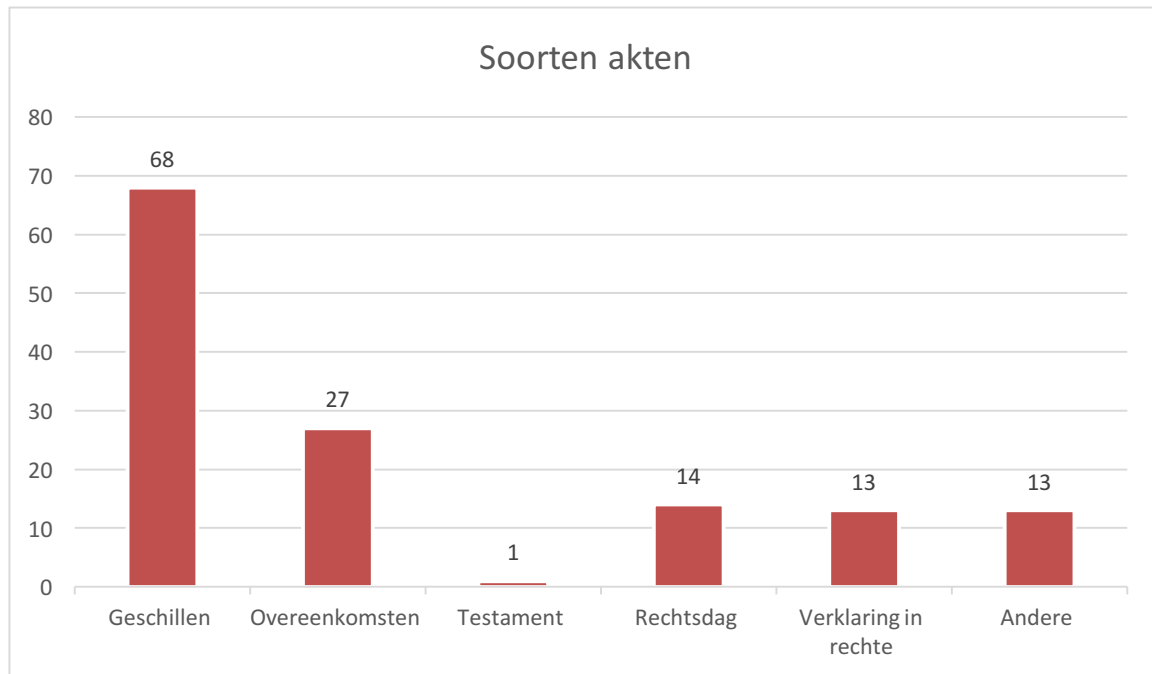

66. Het is niet zo dat al deze akten kunnen bijdragen tot een antwoord op bovenstaande onderzoeksvragen. Uit sommige vonnissen valt heel wat af te leiden over de toepassing van het Leuvense erfrecht in de praktijk. Bij andere akten is het wel duidelijk dat ze te maken hebben met erven en nalaten maar is het tegelijkertijd moeilijk om er verdere informatie uit te halen. Het is

niet mogelijk om uit alle 136 akten inhoudelijke conclusies te trekken die helpen bij het beantwoorden van de onderzoeksvragen.

67. In onderstaande grafiek worden de akten opgedeeld in verschillende categorieën.

Figuur 2:

HOOFDSTUK I. DE GESCHILLEN

68. In exact de helft van de onderzochte zaken (68 van de 136 vonnissen) dienen de schepenen een geschil tussen de betrokken partijen te beslechten. Dergelijke akten beginnen vaak met volgende zin: “*Vanden stoete tusschen hen wesende van*”. Een *stoet* of een *stoot* is een oneenigheid tussen twee of meerdere partijen.¹²⁰ Een andere mogelijkheid om aan te geven dat het om een geschil gaat is: “*Item want over lange tijt gescille opverstaen zijn geweest tusscen*”.
69. 59% van de conflicten (40 van de 68 akten) hebben te maken met de goederen uit de nalatenschap. In het grootste deel van de gevallen zijn de partijen het niet eens over wie van hen het meest gerechtigd is op de goederen. Een andere mogelijkheid is dat iemand *onbruuc doet* aan de tegenpartij.¹²¹ Dit wil zeggen dat deze laatste zijn rechten op de goederen niet kan uitoefenen.¹²²

¹²⁰ Stoet: Botsing, oneenigheid, tweedracht, geschil, twist

(<http://gtb.inl.nl/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=55551>).

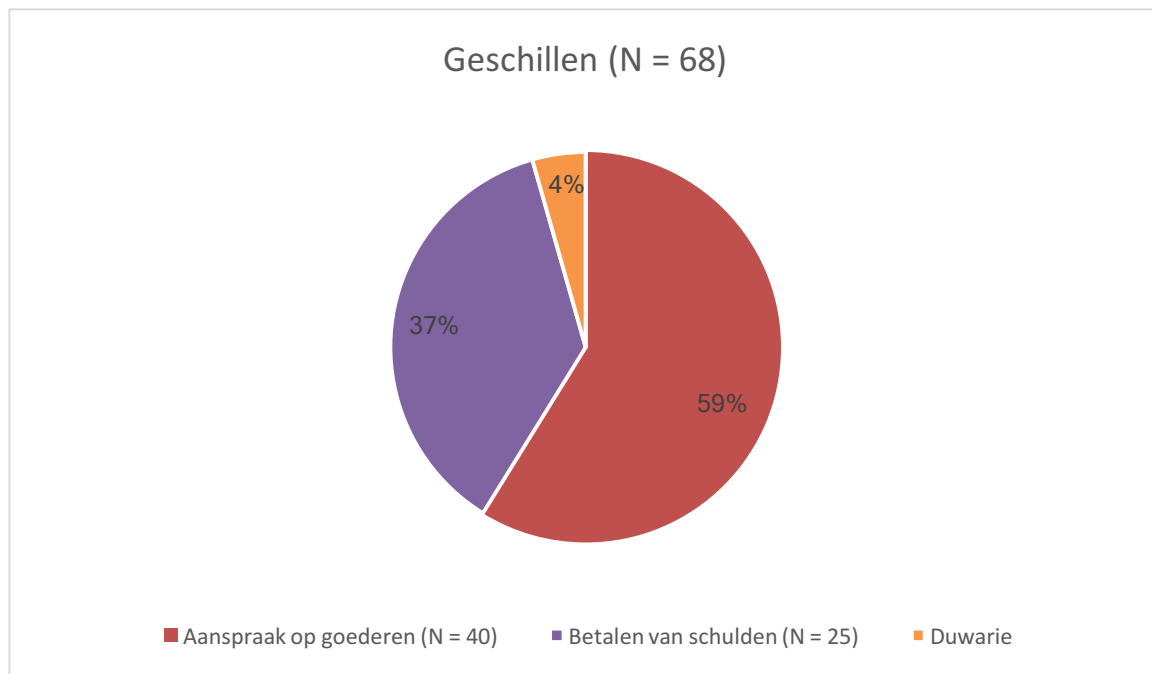
¹²¹ Enen iet onbruuc doen of maken: Iemand in het genot, het gebruik of de uitoefening van iets verhinderen. Zie geïntegreerde taalbank

(<http://gtb.inl.nl/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=34349&lemma=onbruuc&domein=0&conc=true>)

¹²² Akte R° 375.3 : “*Item want jan calvart die geleyt is totten haefliken goede(n)/ symoens wilen drabbe op heden hadde doen inne scrive(n) henricke/ drabbe die hem vand(en) selven goede ongebruyc dede aende have/ hier nae becreven Yerst*

Het tweede twistpunt dat vaak voorkomt (25 van de 68 akten), heeft te maken met het betalen van de schulden. De ene partij eist dan dat de lasten voldaan worden terwijl de tegenpartij het bestaan van de schulden of de persoonlijke gehoudenheid tracht te weerleggen. Enkele akten (3 van de 68 akten) gaan ook specifiek over conflicten in verband met de *duwarie*. Volgende grafiek geeft de procentuele verhoudingen weer:

Figuur 3:

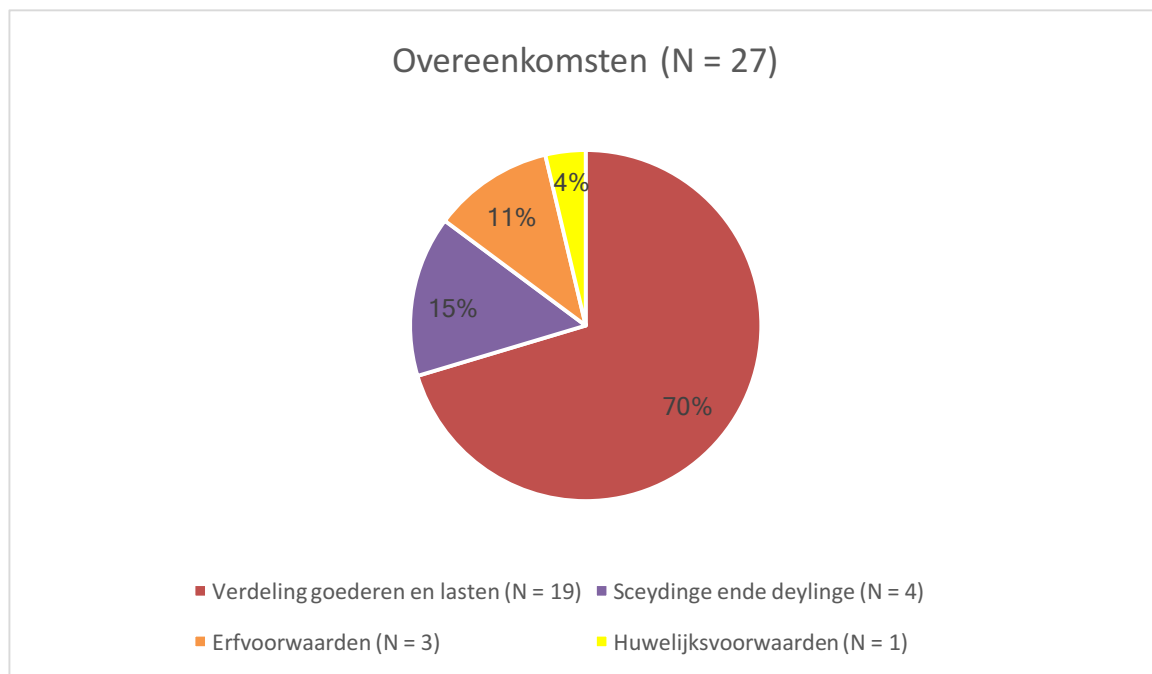
AFDELING I. DE OVEREENKOMSTEN

70. 27 van de 136 akten bevatten overeenkomsten die de partijen met elkaar gesloten hebben. Deze akten worden gekenmerkt door de woorden: “*Sijn eens worden ende met malcanderen overcomen*”. Ook hier kan er een verdere opdeling gemaakt worden. In het merendeel van de akten komen de partijen tot een akkoord met betrekking tot het verdelen van bepaalde goederen of het betalen van de nog openstaande schulden. Verder zijn er nog enkele *sceydinge ende deylingen* waarin de betrokkenen overgaan tot de concrete verdeling van een nalatenschap. In drie

hondert scape iiii perden vi coyen/ onder oude en(de) jonge viii vercken(en) iiii bedden Tot welken/ daghe de vors(creven) henric niet en is gec(m)pareert Soe hebben/ de vo(n)nisse(n) d(er) he(re)n scep(en) van loven(en) ter manissen smeyers/ gewesen voe(r) een vo(n)nis datme(n) den vors(creven) janne vand(en) vors(creven)/ haven houde soude inde macht van sijnen beleide alsoe/ v(er)re alst noch voe(r) hen come(n) is Cor(am) py(n)noc god(efrido) roel(ofs) tympel/ naen velpe maii xxix”. Vertaling: Want Jan Calvart die geleid is tot de roerende goederen van wijlen Simon Drabbe had Henrick Drabbe, die hem het uitoefenen van zijn rechten op de roerende goederen hierna beschreven verhinderde, doen inschrijven (optekenen, inschrijven op een lijst): In de eerste plaats 100 schapen, 4 paarden, 6 koeien, onder oude en jonge, 8 varkens en 4 keer een bed. Tot op de dag van vandaag is de voorvermelde Henrick niet verschenen. Zo hebben de schepenen van Leuven op verzoek van de meer als uitspraak gedaan dat de voorvermelde Janne de voorvermelde roerende goederen in zijn eigendom behoudt tot zolang als de zaak opnieuw voor de schepenen gebracht wordt.

van de akten worden er erfvoorwaarden vastgelegd. Hiermee bedoelt men: “Een erfelijke overeenkomst, eene die niet ophoudt te werken met de dood der contracteerende partijen”.¹²³ In één akte spreken de partijen de huwelijksvoorwaarden af.¹²⁴ Volgende grafiek toont deze onderverdeling aan:

Figuur 4:

AFDELING II. HET TESTAMENT

71. De eerste schrijfkamer uit 1452 bevat één uiterste wilsbeschikking.¹²⁵ Wel zijn er 14 akten die verwijzen naar het bestaan van een testament. Sommige van deze akten geven ook informatie prijs over de inhoud van het testament of over wie de begunstigden zijn. Aan de hand van deze vermeldingen is het dan ook mogelijk enkele principes af te leiden met betrekking tot de 15de - eeuwse testamentaire praktijk.

AFDELING III. RECHTSDAG

72. Niet alle vonnissen leiden tot een inhoudelijke beoordeling van de zaak. In 14 van de vonnissen leggen de schepenen een rechtsdag of *dach van thoenen* vast of stellen ze deze uit. Hiermee

¹²³ Website geïntegreerde taalbank:

(<http://gtb.inl.nl/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=09049&lemma=erfvorewaerde>).

¹²⁴ Afspraken waaronder het huwelijk wordt gesloten: zie J.E.D.M. THIELEN, *Man ende wijb ne hebben nen twiet gut, een studie over de geschiedenis van het huwelijksgoederenrecht in Nederlandse en Belgische gewesten*, Lelystad, Koninklijke vermande, 2001, 265.

¹²⁵ Akte V° 265.5 – R° 266.1 (SAL 7346).

bedoelt men de dag waarop de betrokken personen voor de schepenen moeten verschijnen.¹²⁶
Hierna volgt een voorbeeld van dergelijke akte:

73. “*It(em) pirar noel die geleit es tot de(n) goede(n) jans wile(n) van/ halley in deen zijde en(de) h(er)jan va(n) haller p(er)soen te lijssemeel in/ dande(re) hebbe(n) in wed(er)zijde(n) dach va(n) thoene(n) genome(n) va(n) sat(er)d(age)/ naestcomen(de) ov(er) viii dage(n) te mistide Cor(am) o(mn)ib(us) aug(usti) xxix*”.¹²⁷ Net zoals in dit voorbeeld, zijn de akten meestal zeer beknopt en vermelden ze enkel de naam van de partijen en de goederen die het voorwerp uitmaken van het geschil. Uitzonderlijk wordt de eis van de partijen ook nog kort samengevat.
74. Ook bij het uitstellen van een zaak naar een latere datum wordt in de meeste gevallen de reden waarom dit gebeurt, niet vermeld. Heel uitzonderlijk is er toch een akte te vinden die meer informatie bevat. Men verplaatst de zaak bijvoorbeeld omdat men de partijen de kans wil geven het geschil onderling te beslechten.¹²⁸

AFDELING IV. VERKLARING IN RECHTE

75. Een aantal van de vonnissen (13 van de 168 akten) zijn het best te kwalificeren als een plechtige belofte of verklaring in rechte. De inhoud van deze verklaringen is zeer uiteenlopend maar ze worden aangekondigd door woorden zoals *hebben gekint ende gelijdt* of *heeft geloeft*. Het kan bijvoorbeeld gaan om een akte waarin bevestigd wordt dat een bepaalde schuldenaar al zijn lasten voldaan heeft.¹²⁹ Op deze manier heeft de schuldenaar een zekerheid dat hij zijn plicht voldaan heeft en dat er later niet meer op deze schulden teruggekomen kan worden. Een ander voorbeeld is een akte waarin broer en zus plechtig afstand doen van enkele onroerende goederen uit de nalatenschap van hun vader en grootvader.¹³⁰

AFDELING V. ANDERE AKTEN

76. 13 van de 168 vonnissen bevinden zich in een soort restcategorie. Het gaat om zaken die niet onder de brengen zijn in de voorafgaande afdelingen. Zo bepaalt één akte de dag van gerechtelijke

¹²⁶ De betekenis van dach: In den zin van dag, waarop de eene of andere rechtshandeling plaats heeft; dag, waarop iemand voor een bepaald college, vooral een rechterlijk college behoort te verschijnen; dag waarop de eene of andere vergadering uitgeschreven is (zie geïntegreerde taalbank:

<http://gtb.inl.nl/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=05958&lemma=dach&domein=0&conc=true>).

¹²⁷ Akte V° 56.2 (SAL 7346). Vertaling: Peter Noel die geleid is tot de goederen van Jan wijlen Van halley aan de ene zijde en aan de andere zijde heer Jan Van Hallet, persoon (kerkelijke functie) te Lijsmeel hebben allebei besloten de rechtsdag te zetten de volgende zaterdag, over 8 dagen, op de tijd waarop de mis gelezen wordt.

¹²⁸ Akte R° 337.3 (SAL 7346).

¹²⁹ Bijvoorbeeld akte R° 171.2 (SAL 7346) of akte R° 324.4 – V° 324.1 (SAL 7346).

¹³⁰ Akte R° 229.2 (SAL 7346).

tenuitvoerlegging van een vonnis.¹³¹ Drie van de akten gaan over het voorleggen van een geschil aan *seggeren*.¹³²

¹³¹ Akte V° 368.4 (SAL 7346).

¹³² Akte V° 62.1 (SAL 7346); akte V° 309.1 (SAL 7346); akte R° 409.2 (SAL 7346).

DEEL IV: EEN KWALITATIEVE ANALYSE VAN DE SCHEPENREGISTERS

77. Dit vierde deel bevat in totaal zeven hoofdstukken. Hoofdstuk II tot en met VI zijn op dezelfde wijze opgebouwd. In een eerste afdeling wordt een uiteenzetting gegeven van het, voor dat hoofdstuk, toepasselijke gewoonterecht. Vervolgens geeft afdeling II een beschrijving van de inhoud van de, voor het beantwoorden van de subonderzoeksvraag, relevante schepenakten. In de tussenconclusie worden de bevindingen uit de rechtspraak vergeleken met de gewoonterrechtelijke principes. Op deze manier is het mogelijk te kijken welke gelijkenissen en verschilpunten er bestaan tussen de *law in action* en *the law in the books* en waar ze elkaar aanvullen of net tegenspreken.
78. Het eerste, inleidende hoofdstuk gaat in op de verschillende soorten goederen die vermeld worden in de schepenakten. Achtereenvolgens komen de roerende goederen, de onroerende goederen en de *vliegende erve* aan bod.
79. Het tweede hoofdstuk gaat over de vraag of alle kinderen gelijk behandeld worden bij het verdelen van de nalatenschap van hun overleden ouder(s). Het uitgangspunt is dat het gaat om kinderen met dezelfde vader en moeder. Wat er gebeurt wanneer er ook halfbroers- en halfzussen aanspraak maken op de nalatenschap, komt aan bod in het vierde hoofdstuk van dit derde deel. In hoofdstuk II is het de vraag of volle broers en zussen gelijk behandeld worden. Indien dit niet zo is, onderzoeken we waarom één van de kinderen bevoordeeld wordt ten aanzien van zijn of haar broers en zussen.
80. In het derde hoofdstuk volgt een uiteenzetting van de positie van de langstlevende partner bij het overlijden van zijn of haar echtgeno(o)t(e). De vraag is of de weduwe of weduwnaar aanspraak kan maken op de goederen van de eerst overledene. In dit hoofdstuk wordt er ook een antwoord gegeven op de vraag of de langstlevende gehouden kan worden de openstaande schulden van de overleden partner te voldoen.
81. Het vierde hoofdstuk focust op de invloed van meerdere huwelijken op het verdelen van de nalatenschap. Het is immers mogelijk dat iemand meerdere malen trouwt en kinderen heeft uit deze verschillende huwelijken.
82. In hoofdstuk V komt het terugvalrecht aan bod. Op grond van dit principe dienen familiegoederen terug te keren naar de zijde waarvan ze oorspronkelijk gekomen zijn. De vraag is of men dergelijk mechanisme ook kent in Leuven en op welke wijze dit dan precies wordt ingevuld.

83. Het zesde hoofdstuk draait rond de beschikkingsbevoegdheid van de man ten aanzien van de eigen goederen van zijn echtgenote. De vraag is of hij hier zomaar zijn vrije wil mee kan doen of dat er beperkingen bestaan.
84. Het laatste hoofdstuk geeft een antwoord op de vraag of er voor de schepenen problemen en zaken aangekaart worden die niet neergeschreven staan in het gewoonterecht. Achtereenvolgens komen de testamentaire praktijk, het verdelen van de lasten en een scheiding van tafel en bed aan bod.

HOOFDSTUK I. INLEIDEND HOOFDSTUK: DE SOORTEN GOEDEREN

AFDELING I. HAVEN...

85. Met de term *haven, haefliken of beruerlijce goeden* bedoelt men de roerende goederen. In een aantal vonnissen staat er een opsomming van wat hier precies onder valt.¹³³ Het gaat dan meestal om huisraad. De nalatenschap van een zekere Jan Van Haller bevat bijvoorbeeld: een zilveren schaal, een rek, een ijzeren haak waarmee men de ketel boven het vuur hangt, twee roosters, twee kistjes om zaken in op te bergen, twee bedden, een zetel met kussens, een zitbank, een waskom, drie aarden potten en drie aarden pannen, vier ketels, vier tinnen potten, zes tinnen schotels, zes kaarsen met twee pitten, twee platte schotels, twee bedden, drie tapijten, twaalf zitkussens, acht oorkussens, tien tafellakens, tien handdoekrekken en een badkom. Dit is een vrij ruime lijst.¹³⁴
86. In een aantal gevallen bestaat de nalatenschap uit dieren.¹³⁵ Ook deze worden beschouwd als roerende goederen. Ondanks het feit dat onroerende goederen vaak van groter belang zijn dan de *haven*, hebben de dieren toch ook een grote waarde. Dit heeft te maken met het feit dat de samenleving in het jaar 1452 nog agrarisch is. Het is dan ook niet uitzonderlijk dat in een vonnis volgende *haefliken* goederen worden vermeld: “*Yerst hondert scape iiiii perden vi coyen/ onder oude en(de) jonge viii vercken(en)*”. Het gaat dus om 100 schapen, 4 paarden, 6 koeien en 8 varkens.¹³⁶

AFDELING II. ... ENDE ERVEN

87. De erven of *omberuerlijce goeden* in de vonnissen zijn meestal van dezelfde aard. Het gaat dan om een huis met het daaraan verbonden erf, akkerland, weiland, hooiland, bossen,... Wat opvalt is dat de oppervlakte en de ligging van de eigendommen altijd heel exact beschreven wordt. Een

¹³³ Akte R° 143.2 – V° 143.1 (SAL 7346); akte V° 169.2 (SAL 7346).

¹³⁴ Akte R° 64.2 (SAL 7346).

¹³⁵ Akte R° 143.2 – V° 143.1 (SAL 7346); akte R° 375.3 (7346).

¹³⁶ Akte R° 375.3 (7346).

voorbeeld: “*Inden yersten ii boender wynnende lants min vii roeden gelegen in de hoeve van langdorp opt ynde ter sonnen weerts voir gord mennekens neven den goeden des voirscreven rufflarts dat hij jegen henricken lane creech ende arts vanden watere placht te zijne in deen zijde ende henricken vander voert in dandere*”.¹³⁷ Er wordt ook altijd aangeduid aan wie het omringende land of gebied toebehoort. De reden hiervoor is de grote economische waarde van deze *erven*. Het is belangrijk dat de erfopvolging zeer nauwkeurig geregeld is zodat er achteraf geen vergissingen of conflicten kunnen ontstaan over wie er precies eigenaar is van welke goederen.

88. In één van de vonnissen ontstaat er een discussie over wie van beide conflicterende partijen de taak heeft de onroerende goederen *te specificeren bij stucken en reengenoten*. Het gaat dus om de vraag wie van de partijen nader moet bepalen om welke onroerende goederen het gaat, waar ze gelegen zijn, wie eigenaar is van de aanpalende erven, etc. De schepenen bepalen dat diegene die vordert dat er inbreuk wordt gedaan op zijn rechten, deze taak op zich moet nemen.¹³⁸

AFDELING III. VLIEGENDE ERVEN

§1. Betekenis

89. Het onderscheid tussen roerende en onroerende goederen is sinds de middeleeuwen niet louter gebaseerd op een materieel criterium maar ook op een economisch criterium. Deze regel is er gekomen omdat de landbouw in de 15de -eeuwse samenleving een cruciale rol speelt. Als gevolg hiervan worden er heel wat fysiek verplaatsbare goederen gezien als onroerend omwille van hun belang voor de landbouwproductiviteit. Langs de andere kant gaat men ook een aantal roerende goederen beschouwen als onroerend.¹³⁹ Het is in deze context dat men de term *vliegende erve* tegenkomt.
90. De definitie van *vliegende erve*, zoals men deze terugvindt in de historische woordenboeken, is als volgt: *roerende goed of meubelen, in sommige kostumen gehouden voor onroerend*.¹⁴⁰ Ook het Leuvense gewoonterecht bevat een bepaling over dit type goederen: “*Item, is daer vliegende erve, dat versterft, gelijk den erven, te wetene alle goudt daerinne geen silver aen en siet, eertwerck, tinwerck, alle eycken bancken, coetsen, tafelen ende pluymen bedden met vele meer*

¹³⁷ Akte V° 154.1 (SAL7346).

¹³⁸ Akte R° 287.4 (SAL 7346).

¹³⁹ P. GODDING, *Le droit privé dans les Pays- Bas méridionaux du 12e au 18e siècle*, Gembloux, Duculot, 1987, 146.

¹⁴⁰ K. STALLAERT, *Glossarium van verouderde rechtstermen, kunstwoorden en andere uitdrukkingen uit vlaamsche, brabantische en limburgsche oorkonden*, Leiden, E.J. Brill, 1890.

andere beruerlijcke goeden".¹⁴¹ Dit artikel bepaalt dat de opgesomde goederen de regels van de *erven* volgen op het vlak van het erfrecht.

91. Ook in de schepenregisters komt men de term *vliegende erve* tegen.¹⁴² Omdat er geen opsomming van de goederen gegeven wordt, is het niet mogelijk deze te vergelijken met het gewoonterecht.

§2. Naar het *sterfhuys brengen*

92. Uit de schepenregisters blijkt dat wanneer het gaat om *vliegende erven*, er ook vaak gesproken wordt over het brengen van de goederen naar het *sterfhuys* om ze te inventariseren.¹⁴³ Het idee is dat het gaat om goederen die niet vaststaand zijn. Deze goederen kunnen zich bevinden in het onroerend goed van de overledene maar ze kunnen zich ook op andere plaatsen bevinden. Om na te gaan wat zich precies in de nalatenschap van de overledene bevindt, kunnen de betrokken partijen gevraagd worden de goederen naar het sterfhuis te brengen zodat men een inventaris kan opmaken van alle *haven* en *vliegende erven* van de overledene. Met het sterfhuis bedoelt men dan letterlijk "*een huis waarin een lijk is, waar iemand is gestorven*".¹⁴⁴
93. Dergelijke inventarissen worden ook opgemaakt door de schepenen en zijn bijgevolg te vinden in de registers. De eerste schrijfkamer uit het jaar 1452 bevat er geen maar er is wel een voorbeeld te vinden in schrijfkamer SAL 7345. De akte dateert van 13 oktober 1451 (zie bijlage). Aan de hand hiervan wordt ook duidelijk dat dergelijk inventaris niet enkel en alleen opgemaakt wordt voor *vliegende erve* maar voor ook roerende en onroerende goederen.

¹⁴¹ Artikel 4 van *Die Lovensche rechten van der deylingen* in E.M. MEIJERS, *Het Ligurische erfrecht in de Nederlanden*, Deel I, *Het West-Brabantsche erfrecht*, Haarlem, N/V H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1929, 69 (bijlagen). Vertaling: Is er *vliegende erve*, dan gaan deze goederen over door overlijden zoals de onroerende goederen. Te weten al het goud waarin geen zilver zichtbaar is, het aardewerk, het tinwerk, alle eiken banken, koetsen, tafels en pluimen bedden en nog vele andere roerende goederen.

¹⁴² Zie bijvoorbeeld: Akte R° 114.2 (SAL 7346); akte R° 143.2 – V° 143.1 (SAL 7346); akte V° 158.4 – R° 159.1 (SAL 7346); akte V° 238.1 (SAL 7346); akte V° 352.1 – R° 353.1 (SAL 7346°); akte R° 366.1 (SAL 7346); akte R° 409.2 (SAL 7346).

¹⁴³ Zie bijvoorbeeld: Akte R° 218.1 (SAL 7346); akte V° 278.4 (SAL 7346) en akte R° 366.1 (SAL 7346): "*Ende also is uuterlijck getermijneert dat de vorscreven lijsbeth ghehouden sijn sal alle voirscreven vliegende erve met claernissen van wat natueren die sijn te bringen int sterfhuys te huerer eedt omme die bij inventaris verclaert te worden*".

Vertaling: Uiteindelijk is uitgesproken dat Lijsbeth gehouden is om de *vliegende erve* naar het sterfhuis te brengen samen met een verklaring van de aard van de goederen om bij inventaris duidelijkheid te verschaffen.

¹⁴⁴ Geïntegreerde taalbank:

<http://gtb.inl.nl/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=55158&lemma=sterfhuys&domein=0&conc=true>

HOOFDSTUK II. GELIJKHEID TUSSEN ALLE NAKOMELINGEN

AFDELING I. GEWOONTERECHT

94. Deze eerste afdeling beschrijft de rechtsregels die gaan over de verdeling van de nalatenschap tussen de kinderen van de overledene. Het gewoonterecht maakt een onderscheid tussen enerzijds de roerende en anderzijds de onroerende goederen. De onroerende goederen worden verder opgesplitst tussen de familiegoederen en de aanwinsten. Met de aanwinsten of *acquestes* bedoelt men de goederen die een echtpaar verkregen heeft tijdens hun huwelijk. Dit in tegenstelling tot de familiegoederen.¹⁴⁵
95. Artikel 10 van *Dit sijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten* luidt als volgt: “*Item alle die erfgoede die achter die doot vader ocht moeder bliven die deylen die susteren metten bruederen*”.¹⁴⁶ De term *erfgoet* heeft twee mogelijke betekenissen. Enerzijds kan het verwijzen naar onroerende of vaste goederen. In dit geval zijn de *erfgoede* dus de tegenhanger van de roerende goederen of *haven*. Anderzijds is het ook mogelijk dat men met *erfgoede* de ouderlijke goederen bedoelt. Dit dan in tegenstelling tot de aanwinsten.¹⁴⁷ Beide interpretaties zijn hier mogelijk. Er wordt in dit artikel niet uitdrukkelijk vermeld dat er een gelijke verdeling van de *erfgoede* moet plaatsvinden. Er staat alleen dat de zussen met de broers delen. Het is dus niet zo dat alleen de mannelijke nakomelingen erven. Ook de dochters maken aanspraak op een deel van de *erfgoede* van hun ouders.
96. Artikel 11 van *Dit sijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten* bevat een meer gedetailleerde formulering: “*Item alle die haven die na de doot van vader ocht van moeder bliven soe deylen alle kinderen ghelijc ende die wat ute ghehadt heeft, maecht innebringhen opdat hij deylen wille ende hij mach oic buyten bliven met dat hij uuyt heeft*”.¹⁴⁸ In dit artikel gaat het om de roerende goederen die zich in de nalatenschap van vader of moeder bevinden. De kinderen dienen deze *haven* gelijk te verdelen. Meer zelfs, indien één van de

¹⁴⁵ K. STALLAERT, *Glossarium van verouderde rechtstermen, kunstwoorden en andere uitdrukkingen uit vlaamsche, brabantische en limburgsche oorkonden*, Deel I, Leiden, E.J. Brill, 1890.

¹⁴⁶ Artikel 10 *Dit sijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten* in E.M. MEIJERS, *Het Ligurische erfrecht in de Nederlanden*, Deel I, *Het West-Brabantische erfrecht*, Haarlem, N/V H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1929, 68 (bijlagen). Vertaling: Alle erfgoederen die na het overlijden van vader of moeder achterblijven die delen de zussen met de broers.

¹⁴⁷ K. STALLAERT, *Glossarium van verouderde rechtstermen, kunstwoorden en andere uitdrukkingen uit vlaamsche, brabantische en limburgsche oorkonden*, Deel I, Leiden, E.J. Brill, 1890, 400.

¹⁴⁸ Artikel 11 *Dit sijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten* in E.M. MEIJERS, *Het Ligurische erfrecht in de Nederlanden*, Deel I, *Het West-Brabantische erfrecht*, Haarlem, N/V H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1929, 68 (bijlagen). Vertaling: Al de roerende goederen die na het overlijden van vader of moeder blijven, zo delen alle kinderen gelijk en die wat vooruit gehad heeft, mag het inbrengen opdat hij wil delen en hij mag ook buiten blijven met dat wat hij vooruit heeft gehad.

kinderen op voorhand iets heeft gekregen van de ouders, dan heeft hij of zij de keuze. Hij of zij kan dit inbrengen en vervolgens deelnemen aan de verdeling van alle roerende goederen. Een andere mogelijkheid is dat hij of zij dit eerder verkregen goed behoudt. Het gevolg hiervan is dan wel dat de uitsluiting van de verdeling van de rest van de *haven*. Op deze manier wordt de gelijkheid tussen de broers en zussen zo goed mogelijk gewaarborgd.

97. In Artikel 2 van *Die lovensche rechten van der deylingen* staat het volgende: “*Item soe wat man oft wijf te gader vercrijgen eenich goet die lanxst leeft behoudt al dat erve ende hebben zij eenige kinderen te gader zijndt soenen oft dochteren, die sullen dat vercregen goet, alle gelijk deylen nader doot van den lanxstlevende, bij nae alsoet onder dat Bruesselsche gerechte doet; sonder dat vander zijden compt dat hebben te Loevene, die naestelevende erfgenamen gelijk ment tot Leuw doet, dats te wetene hoodegelijk, ofter daer meer dan een is, die even nae uuyten selven strucyke*”.¹⁴⁹ Deze rechtsregel betreft de aanwinsten. Dit valt af te leiden uit volgende bewoordingen: “*soe wat man oft wijf te gader vercrijgen*”. Het gaat om de goederen die het echtpaar samen verwerft. Ook hier is het uitgangspunt de gelijkheid tussen alle kinderen. Niemand van de kinderen, of het nu gaat om zonen of dochters, wordt bevoorrecht.

AFDELING II. RECHTSPRAAK

§1. *Wettighen bedde*

98. In heel wat akten wordt er expliciet aangehaald dat de persoon in kwestie een erfgenaam van *wettighen bedde* is.¹⁵⁰ Het is zeer waarschijnlijk dat dit vermeld wordt omdat er in de 15de eeuw nog een onderscheid bestaat tussen een wettig en een natuurlijk kind. Een nakomeling is maar wettig als zijn ouders op het ogenblik van zijn verwekking met elkaar gehuwd waren. Is dit niet het geval, dan krijgt het kind het statuut van een bastaard. Hieraan zijn enkele nadelige gevolgen verbonden op erfrechtelijk vlak. Zo kan een bastaard zelf niet erven en komt zijn eigen

¹⁴⁹ Artikel 2 *Die lovensche rechten van der deylingen* in E.M. MEIJERS, *Het Ligurische erfrecht in de Nederlanden*, Deel I, *Het West-Brabantsche erfrecht*, Haarlem, N/V H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1929, 69 (bijlagen). Vertaling: Wanneer man of vrouw gezamenlijk enig goed verkrijgen, behoudt de langstlevende al die goederen en als zij samen enige kinderen hebben, zijn het zonen of dochters, die zullen dat verkregen goed allemaal gelijk delen na de dood van de langstlevende, bijna zoals men dat onder het Brusselse recht doet; zonder dat het van de zijde komt dat hebben te Leuven, die naaste, levende erfgenamen zoals men het in Leeuw doet, dat is te weten hoofdgelijk (ieder hoofd evenveel), of daar er meer dan één is, die even na uit dezelfde familie.

¹⁵⁰ Akte R° 105.2 (SAL 7346); akte R° 118.3 – V° 119.1 (SAL 7346); akte V° 278.1 (SAL 7346); akte R° 281.3 – V° 281.1 (SAL 7346); akte R° 287.1 (SAL 7346); akte V° 352.1 – R° 353.1 (SAL 7346). *Wettighen bedde*: Van de uit een wettig huwelijk geboren kinderen (Zie geïntegreerde taalbank: <http://gtb.inl.nl/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=13409>)

nalatenschap toe aan de heersende vorst. In deze context is het dus van groot belang aan te tonen dat men een wettig kind is.¹⁵¹

§2. Sceydinge ende deylinge

99. Bij een *sceydinge ende deylinge* verschijnen de erfgenamen van de erflater voor de rechtbank om de verdeling van de nalatenschap te registreren. De betrokken personen laten in rechte optekenen wie welke goederen toebedeeld krijgt en wie moet instaan voor het voldoen van bepaalde lasten. Het bestuderen van dergelijke akten is nuttig voor het beantwoorden van de sub onderzoeksvraag “*Worden alle kinderen gelijk behandeld bij het verdelen van de nalatenschap?*” aangezien er heel precies neergeschreven wordt wat de verschillende partijen toebedeeld krijgen. Op die manier is het mogelijk om te vergelijken welke goederen de verschillende kinderen krijgen om vervolgens te kijken of er sprake is van ongelijkheden.

A. Verdeling van de nalatenschap tussen twee zussen

100. Art van Templours en Kathlijn van Lovenen zijn gehuwd en hebben twee kinderen: Johanne van Templours, die gehuwd is met Rufflaerde de Pape en Kathlijn van Templours, die getrouwd is met Henrick Vander Voort. Wanneer zowel Art als zijn echtgenote Kathlijn overlijden, komen hun twee dochters voor de schepenrechtbank om de verdeling van de nalatenschap, die bestaat uit een aantal onroerende goederen gelegen te Halen, te laten registreren. Hieronder staat een schema met daarin de precieze *sceydinge ende deylinge* van de goederen.¹⁵²

<u>Johanne van Templours</u>	<u>Kathlijn van Templours</u>
2 bunder min 8 roeden landbouwgrond in de hoeve van Langdorp	2 bunder min 8 roeden landbouwgrond in de hoeve van Langdorp
1, 5 sille en 11 roeden land op het Heesbroeck	1,5 sille en 11 roeden land op het Heesbroeck
0,5 bunder en 18,5 roeden land	0,5 bunder en 18,5 roeden land

¹⁵¹ Artikel 10 en 11 *Dit sijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten* en artikel 2 *Die lovensche rechten van der deylingen* bevatten de term *wettighen bedde* niet. Er zijn wel enkele andere rechtsregels die expliciet vermelden dat alleen de kinderen van *wettighen bedde* bepaalde rechten hebben. Bijvoorbeeld: De artikelen 3, 6 en 7 *Dit sijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten*.

¹⁵² Akte V° 154.1 (SAL 7346) (Het deel van Johanne van Templours) en akte R° 155.1 (SAL 7346) (Het deel van Kathlijn van Templours).

0,5 bunder en 71 roeden land op de Dasheuvel	1 bunder min 17 roeden land op de Dasheuvel
3 sillen en 12,5 roeden land	3 sillen min 6 roeden weiland
3 sillen en 41 roeden weiland	0,5 bunder land op het Holrevelt
1 stuk weiland (0,5 bunder min 8 roeden)	1 stuk weiland (0,5 bunder min 4 roeden)
3 sillen min 6 roeden weiland	3 sillen weiland
3/5 ^{de} in het Laethof	2/5 ^{de} in het Laethof

101. Aanvankelijk is het evident om uit de akten af te leiden dat de goederen gelijk verdeeld worden. Zo krijgen beide zussen een even groot stuk landbouwgrond in de hoeve van Langdorp en op het Heesbroeck. Verder krijgen ze allebei nog eens een halve *bunder* en 18,5 *roeden* land.¹⁵³ Daarna wordt het moeilijker om te achterhalen of de verdeling gelijk gebeurd is. Johanne krijgt bijvoorbeeld een halve *bunder* land op de Dasheuvel terwijl Kathlijn een hele *bunder* land krijgt. Anderzijds ontvangt Johanne extra *roeden* land. Het is niet duidelijk of dit nog steeds neer komt op een gelijke verdeling. In het 15de-eeuwse Leuven gelden er namelijk andere landmaten dan vandaag de dag gebruikt worden. Het is ook mogelijk dat de verschillende stukken land omwille van hun ligging of de manier waarop ze onderhouden zijn, een andere waarde hebben. Uit de akten alleen valt dit echter niet af te leiden. Wat wel duidelijk te lezen is, is dat Johanne 3/5de van het Laethof krijgt terwijl het aandeel van Kathlijn maar 2/5de bedraagt. Op het eerste zicht zou men hier kunnen concluderen dat Johanne bevoordeeld wordt ten aanzien van Kathlijn. Ook dit valt echter niet met zekerheid te zeggen. Dit kan namelijk te maken hebben met het feit dat Kathlijn meer land gekregen heeft dan Johanne.
102. Onderaan de akte spreken de zussen ook nog af dat ze elk de helft van de lasten zullen dragen. Met betrekking tot de betaling van een *herencijns* komen ze tot een afwijkende regeling: “*dat de vorscreven partijen den heren chijs uut hueren vorscreven goeden gaende betalen sullen nae advenant ende gruetten elc van des hem in deylinen is gebleven*”.¹⁵⁴ Voor het betalen van deze cijns gaan de zussen kijken welke goederen er in hun deel gevallen zijn. Ze moeten enkel de cijns

¹⁵³ Bunder: een landmaat

(<http://gtb.inl.nl/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=04986&lemma=bonder&domein=0&conc=true>).

Roede: als vlaktemaat en als benaming van een bepaalde hoegrootheid land

(<http://gtb.inl.nl/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=46718&lemma=roede&domein=0&conc=true>).

¹⁵⁴ Vertaling: De voorvermelde partijen zullen de herencijns (het hoofdgeld betaald aan een heer) uit de opgesomde goederen betalen afhankelijk van welke van deze goederen hen is toebedeeld.

betalen die verbonden is aan de eigen goederen. Vervolgens nemen Kathlijn en Henrick ook nog een last van 1,5 *mudde* rogge op zich.¹⁵⁵ Ze verbinden zich ertoe deze schuld te betalen ongeacht of het onderpand zich bevindt in het deel van Johanne of in hun eigen deel. Het principe dat de zussen vooropstellen is dus een gelijke verdeling van de schulden. Dit beginsel is echter niet absoluut aangezien ze er tweemaal specifiek van afwijken.

B. Verdeling van de nalatenschap tussen twee broers

103. Mathijs Vande Velde en Katlijne zijn getrouwd en hebben twee kinderen: Gielijns en Wouter Vande Velde. Na het overlijden van beide ouders moet de nalatenschap opgesplitst worden in een deel voor Wouter en een deel voor Gielijns.¹⁵⁶
104. De te verdelen nalatenschap bestaat enkel uit onroerende goederen: een stenen huis met daaraan verbonden een stal en een stuk bijhorende grond in de Dorpsstraat, een stuk land in Wijnegem en een stuk land gelegen tussen de goederen van Henric Vleminc en Frissen Galentijns, een woonhuis en een schuur. Het stenen huis en de stal in de Dorpsstraat gaan volledig naar Gielijns. Het bijhorende stuk grond wordt in twee helften verdeeld. De ene helft komt toe aan Gielijns, de andere helft is voor Wouter. Wouter krijgt in zijn deel ook het woonhuis. Gielijns krijgt zowel het stuk land in Wijnegem (een halve *bunder*) als het land gelegen tussen de goederen van Henric Vleminc en Frissen Galentijns. De broers krijgen elk de helft van de schuur. Wouter ontvangt hierbovenop ook nog de vloer van de schuur en het wagenhuis. In verband met de lasten spreken de broers af dat ze deze *half en half* zullen dragen.
105. Enerzijds is het dankzij deze *sceydinge ende deylinge* mogelijk te kijken welke goederen zowel Wouter als Gielijns toebedeeld krijgen. Anderzijds blijft de precieze waarde van de goederen ongekend. Het is dan ook moeilijk om uitspraken te doen inzake de gelijke verdeling. Zo lezen we bijvoorbeeld dat Wouter het woonhuis krijgt terwijl Gielijns het stenen huis met de stal toebedeeld krijgt. Over de precieze waarde, grootte, ouderdom, etc. van de huizen zijn er echter geen gegevens. De enige twee goederen waarvan men met zekerheid kan zeggen dat deze in twee helften en dus gelijk verdeeld zijn, zijn de schuur en de grond in de Dorpsstraat.

¹⁵⁵ Mudde: grondrente in graan te voldoen (Zie geïntegreerde taalbank:

<http://gtb.inl.nl/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=31085&lemma=mudde&domein=0&conc=true>).

¹⁵⁶ Akte R° 85.3 – V° 85.1 (SAL 7346).

§3. Andere akten waaruit de (on)gelijke verdeling blijkt

106. Het is niet de bedoeling deze sub- onderzoeksvraag uitsluitend te beantwoorden door de *sceydinge ende deylinge* te bestuderen. Ook op basis van andere vonnissen is het mogelijk conclusies te trekken inzake de gelijke behandeling van de kinderen.

A. Uitgangspunt: gelijkheid

107. De vonnissen, die dit onderwerp behandelen, gaan telkens uit van een gelijke verdeling tussen alle nakomelingen. Dit is zowel het geval bij de onroerende als bij de roerende goederen. Broers en zussen hebben elk recht op een even groot deel van de nalatenschap. Ook op basis van leeftijd wordt er geen onderscheid gemaakt. Het jongste of oudste kind wordt in geen enkele akte bevoorrecht.¹⁵⁷
108. Wanneer de kinderen naar aanleiding van hun huwelijk een *huwelijksgoed* gekregen hebben van hun ouders, dan moeten ze dit opnieuw inbrengen alvorens deel te kunnen nemen aan de gelijke verdeling van de nalatenschap.¹⁵⁸ Het huwelijksgoed kan namelijk beschouwd worden als een bevoordeling van de gehuwde kinderen.¹⁵⁹ Door dit opnieuw in te brengen wordt de gelijkheid tussen alle nakomelingen gevrijwaard. Dit komt overeen met artikel 11 van *Dit sijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten*. Hierin wordt immers ook vermeld dat wanneer de nakomelingen iets op voorhand gekregen hebben, ze dit moeten inbrengen alvorens te kunnen participeren aan een gelijke verdeling.

B. Afwijkingen

109. In een aantal gevallen worden er wel uitzonderingen op de principiële gelijkheid bedongen.

1. Feodaliteit

110. In het Leuvense gewoonterecht staat nergens een aparte regeling neergeschreven voor feodale goederen. Op basis van de schepenakten is het ook niet helemaal duidelijk of de verdeling van de

¹⁵⁷ Akte R° 29.1 – V° 29.1 (SAL 7346); akte V° 195.1 (SAL 7346); akte V° 278.1 (SAL 7346); akte V° 343.4 (SAL 7346); akte R° 348.1 – V° 348.1 (SAL 7346); akte V° 356.2 – R° 357.1 (SAL 7346).

¹⁵⁸ Akte V° 343.4 (SAL 7346); akte R° 348.1 – V° 348.1 (SAL 7346). Zie ook akte R° 239.4 (SAL 7346). Het gaat hier niet specifiek om een huwelijksgoed maar ook hier moet de betrokken persoon bepaalde goederen inbrengen alvorens deel te kunnen nemen aan de gelijke verdeling.

¹⁵⁹ Het huwelijksgoed: “*hetgeen door de vrouw mede ten huwelijk wordt gebracht, de bruidschat*” (zie geïntegreerde taalbank: <http://gtb.inl.nl/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=18797&lemma=huwelijxgoet&domein=0&conc=true>). In akte R° 348.1 – V° 348.1 kent Jan Vanden Hove 100 klinkaards als jaarlijkse rente toe aan zijn dochter Margriet en haar toekomstige echtgenoot Gheram Boete. Dit met toestemming van de broer van Margriet. Er wordt ook bepaald dat Margriet deze jaarlijkse rente na de dood van haar vader Jan opnieuw moet inbrengen om zijn goederen gelijk te kunnen verdelen met haar broer.

leen- en cijnsgoederen verschilt van de gelijke verdeling van de andere onroerende goederen. In enkele vonnissen staat er uitdrukkelijk vermeld dat “*beruerlijc ende omberuerlijc hoedanich die zijn het zijn leene oft andere gelijkelijc als brueder ende suster sonder den eenen buyten den anderen enich vordel in ennigen goeden te hebben*”.¹⁶⁰ Op basis van deze rechtspraak hebben broers en zussen dus evenveel rechten op de feodeale goederen.¹⁶¹

111. In sommige akten zijn er echter ook bepalingen te vinden die hiervan afwijken. In één vonnis is het zo dat de gelijke verdeling tussen zoon en dochter doorbroken wordt omdat de zoon alle heerlijke rechten en de daaraan verbonden cijzen mag behouden.¹⁶² In een andere akte komen de partijen overeen dat de cijns – en leengoederen uit de nalatenschap niet verdeeld worden tussen de twee dochters van de overledene. Ze komen toe aan de echtgenoot van één van de dochters. Er wordt wel bedongen dat hij deze toebedeeld krijgt als *momboir* van zijn echtgenote en in naam van zijn schoonzus.¹⁶³
112. Deze bepalingen hebben mogelijkwerwijs te maken met de aard van de goederen. Eén van de kenmerken van een feodaal stelsel is dat de leenman verzocht kan worden de leenheer militaire steun te verschaffen. Indien de cijns- en leengoederen toebehoren aan vrouwen, zou het voor hen moeilijk zijn deze plicht te vervullen. Van de vrouwen kan namelijk niet verwacht worden dat zij de wapens opnemen in dienst van de leenheer. Wanneer de goederen worden toebedeeld aan de mannelijke nakomelingen, doet dit probleem zich niet voor.

2. *Andere vormen van bevoordeling*

113. Het is ook mogelijk dat één van de kinderen een som geld toebedeeld krijgt terwijl de broers en zussen niet over dit voorrecht beschikken. Deze bevoordeling kan verschillende vormen aannemen. Zo kan er bepaald worden dat één van de kinderen een bedrag vooruit mag nemen of dat de personen die nog openstaande schulden hebben bij de overledene deze moeten betalen aan één van de kinderen. Deze beide voorbeelden komen voor in de schepenakten.¹⁶⁴ In beide gevallen is het de broer die over dit privilege beschikt ten aanzien van zijn zus. De reden voor de afwijking van de gelijkheid, wordt niet vermeld.

¹⁶⁰ Vertaling: Roerend en onroerend hoedanig die zijn het zijn leengoederen of anderen gelijk als broer en zus zonder dat de ene buiten de andere enig voordeel in enige goederen kan hebben.

¹⁶¹ Akte V° 195.1 (SAL 7346); akte R° 348.1 – V° 348.1 (SAL 7346).

¹⁶² Akte V° 195.1 (SAL 7346).

¹⁶³ Akte V° 106.2 – R° 107.1 (SAL 7346).

¹⁶⁴ Akte V° 195.1 (SAL 7346); akte R° 348.1 – V° 348.1 (SAL 7346).

AFDELING III. TUSSENCONCLUSIE

114. In het middeleeuwse erfrecht is het niet ondenkbaar concepten zoals het eerstgeboorterecht, het jongstgeboorterecht of het mannenvoorrecht terug te vinden. Zowel in het Leuvense gewoonterecht als in de schepenrechtspraak komen dergelijke termen niet naar voren. De beide bronnen gaan uit van de principiële gelijkheid tussen alle nakomelingen. Artikel 11 *Dit zijn de sceydinghen* zegt uitdrukkelijk over de roerende goederen: “*deylen allen kindere ghelijc*”. Ook artikel 2 *Die lovensche rechten* bepaalt dat de zonen en dochters de aanwinsten “*alle ghelijck deylen*”. Alleen artikel 10 *Dit zijn de sceydinghen* bevat dergelijke formulering niet. Ondanks het feit dat de gelijkheid nergens expliciet vermeld wordt, valt ook uit dit artikel niet af te leiden dat er bepaalde kinderen bevoorrecht worden ten aanzien van hun broers en zussen.
115. De schepenrechtspraak bevestigt de gelijke verdeling uit het gewoonterecht. In de eerste plaats zijn er de *sceydinghe en deylinge*. Hoewel deze akten zeer gedetailleerd beschrijven wat ieder kind toebedeeld krijgt, is het toch niet zo evident uitspraken te doen over de gelijkheid. Er zijn namelijk tal van gegevens niet aanwezig in de akten zoals de waarde en de grootte van bepaalde onroerende goederen. Bovendien zijn we in de 21ste eeuw niet langer vertrouwd met de landmaten uit 1452. Bij een aantal goederen is het wel duidelijk dat ze in gelijke helften verdeeld worden. Daarnaast wijst niets erop dat één van de betrokken kinderen bepaalde voorrechten geniet. Naast de *sceydinghe en deylinge* zijn er nog heel wat andere akten die de gelijkheid tussen alle nakomelingen bevestigen. Om deze gelijke verdeling te garanderen, vermelden zowel artikel 11 *Dit zijn de sceydinghen* als de schepenrechtspraak een inbrengmogelijkheid.
116. Uit de vonnissen van de schepenen blijkt wel dat het uitgangspunt van de gelijke verdeling niet absoluut is. Het is mogelijk om één van de kinderen te bevoordelen. De feodale goederen vormen een bijzondere categorie. In een aantal akten worden de leen- en cijnsgoederen gelijk verdeeld tussen de zonen en dochters. Anderzijds zijn er ook vonnissen te vinden waarin de mannelijke verwant bevoorrecht wordt. Het is dan ook moeilijk hier uitspraken over te doen. Een verdere inhoudelijke analyse van de registers schept mogelijkwerwijs meer duidelijkheid.

HOOFDSTUK III. DE POSITIE VAN DE WEDUWE OF WEDUWNAAR

AFDELING I. GEWOONTERECHT

117. Bij een overlijden, zijn het vaak niet alleen de kinderen van de overleden man of vrouw die achterblijven. Wanneer de overledene gehuwd was, is er ook nog de langstlevende partner. Dit hoofdstuk tracht een antwoord te bieden op de vraag: “*Heeft de langstlevende partner bij het*

overlijden van de echtgenoot/echtgenote nog bepaalde rechten ten aanzien van de nalatenschap en kan hij/zij aangesproken worden om bepaalde schulden van de eerst overledene te voldoen?” Het Leuvense gewoonterecht bevat drie bepalingen over de rechten van de langstlevende echtgenoot of echtgenote.

118. Artikel 2 van *Dit sijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten* zegt dat: “*Item alle erfgoede die man oft wijf toehoeren ende in huwelike state versament sijn daer behoudt die lanxste levende aen sijn tocht, het sijn stockgoede oft vercreghen goede*”.¹⁶⁵ Deze rechtsregel kent de langstlevende echtgenoot of echtgenote een recht toe onder de naam *tocht*. Volgens STALLAERT is de *tocht* een vruchtgebruik.¹⁶⁶ Aan de hand van de schepenrechtspraak is het mogelijk te onderzoeken of het werkelijk gaat om een vruchtgebruik en wat dit vruchtgebruik dan precies inhoudt in de 15de eeuw. Deze *tocht* wordt toegekend aan de langstlevende wanneer het gaat om de familiegoederen of de om niet verkregen goederen van de eerst overledene.¹⁶⁷
119. Artikel 9 van *Dit sijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten* luidt als volgt: “*Item alle erfgoede die man ende wijf tegader crighen gaen half ende half ende dieghene die lanxte leeft macher sinen wille met doen, opdat sijn gheen kindere en hebben, met sijnre helft*”.¹⁶⁸ Artikel 9 gaat uit van de hypothese dat het huwelijk van de overledene en de langstlevende kinderloos is gebleven. In dit geval moet men de *erfgoede die man ende wijf tegader crighen* opdelen in twee helften. Het gaat hier om de goederen die het echtpaar tijdens hun huwelijk gezamenlijk verworven heeft. Het zijn dus met andere woorden de aanwinsten of *acquestes* die in twee delen worden opgesplitst. De ene helft gaat volgens de bepaling naar de langstlevende echtgenoot of echtgenote. Er wordt, in tegenstelling tot in artikel 2, nergens vermeld dat het zou gaan om een *tocht*. Bovendien staat er ook letterlijk dat de weduwnaar of weduwe met het goed kan doen wat hij of zij maar wenst. Hij of zij kan er dus vrij over

¹⁶⁵ Artikel 2 *Dit sijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten* in E.M. MEIJERS, *Het Ligurische erfrecht in de Nederlanden*, Deel I, *Het West-Brabantsche erfrecht*, Haarlem, N/V H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1929, 67 (bijlagen). Vertaling: Alle erfgoederen die man of vrouw toebehoren en die gehuwd zijn daar behoudt de langstlevende partner zijn tocht aan, het zijn familiegoederen of verkregen goederen.

¹⁶⁶ K. STALLAERT, *Glossarium van verouderde rechtstermen, kunstwoorden en andere uitdrukkingen uit vlaamsche, brabantse en limburgsche oorkonden*, Deel III, Leiden, E.J. Brill, 1890, 438. Ook in de geïntegreerde taalbank: “vruchtgebruik” (zie

<http://gtb.inl.nl/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=58262&lemma=tocht&domein=0&conc=true>).

¹⁶⁷ Stocgoet: Familiegoed, stamgoed (zie geïntegreerde taalbank:

<http://gtb.inl.nl/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=55460&lemma=stocgoet&domein=0&conc=true>). Met de vercreghen goeden bedoelt men de goederen die man of vrouw om niet verkregen heeft. Het gaat dus niet om de aanwinsten die man en vrouw gezamenlijk verworven hebben.

¹⁶⁸ Artikel 9 *Dit sijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten* in E.M. MEIJERS, *Het Ligurische erfrecht in de Nederlanden*, Deel I, *Het West-Brabantsche erfrecht*, Haarlem, N/V H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1929, 67 (bijlagen). Vertaling: Alle erfgoederen die man en vrouw gezamenlijk verkrijgen worden gaan half en half en diegene die het langste leeft, mag met zijn helft zijn vrije wil doen, opdat zij geen kinderen hebben.

beschikken. Het artikel vermeldt niet aan wie de andere helft van de aanwinsten toekomt. Het is mogelijk dat de erfgenamen van de overledene hiertoe gerechtigd zijn maar dit wordt niet uitdrukkelijk in het artikel gezegd.

120. Artikel 2 van *Die lovensche rechten van der deylingen* gaat ook over de aanwinsten van het echtpaar maar dan in de hypothese dat er wel gemeenschappelijke kinderen zijn. Er staat het volgende geschreven: “*Item soe wat man oft wijf te gader vercrijgen eenich goet die lanxst leeft behoudt al dat erve ende hebben zij eenige kinderen te gader zijndt soenen oft dochteren, die sullen dat vercregen goet, alle gelijk deylen nader doot van den lanxstlevende, bij nae alsoet onder dat Bruesselsche gerechte doet; sonder dat vander zijden compt dat hebben te Loevene, die naestelevende erfgenamen gelijk ment tot Leuw doet, dats te wetene hoodegelijk, ofter daer meer dan een is, die even nae uuyten selven struckye*”.¹⁶⁹ Wanneer er nakomelingen zijn, behoudt de langstlevende de aanwinsten volledig. Na zijn of haar overlijden, komen de goederen toe aan de kinderen die ze dan op hun beurt gelijk verdelen.
121. De gewoonterechtelijke teksten bevatten geen regeling over wat er moet gebeuren met de roerende goederen bij het overlijden van één van beide echtgenoten. Uit het Leuvense gewoonterecht is het dus niet af te leiden of de langstlevende enige rechten heeft op de *haven*.

AFDELING II. RECHTSPRAAK

§1. De aanspraken van de langstlevende

A. De duwarie

1. Begrip

122. VAN HATTUM en ROOSEBOOM omschrijven de *duwarie* als volgt: “*Levenslang vruchtgebruik van enig goed, hetwelk bij huwelijkscontract aan de vrouw, als zij weduwe worden mocht, wordt toegekend*”.¹⁷⁰ Volgens THIELENS is het “*een bevoordeling uit het vermogen van haar overleden man aan de vrouw toegekend en bedoeld als weduweverzorging, zodat zij kon voortleven op*

¹⁶⁹ Artikel 2 *Die lovensche rechten van der deylingen* in E.M. MEIJERS, *Het Ligurische erfrecht in de Nederlanden*, Deel I, *Het West-Brabantsche erfrecht*, Haarlem, N/V H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1929, 69 (bijlagen). Vertaling: Wanneer man of vrouw gezamenlijk enig goed verkrijgen, behoudt de langstlevende al die goederen en als zij samen enige kinderen hebben, zijn het zonen of dochters, die zullen dat verkregen goed allemaal gelijk delen na de dood van de langstlevende, bijna zoals men dat onder het Brusselse recht doet; zonder dat het van de zijde komt dat hebben te Leuven, die naaste, levende erfgenamen zoals men het in Leeuw doet, dat is te weten hoofdgelijk (ieder hoofd evenveel), of daar er meer dan één is, die even na uit dezelfde familie.

¹⁷⁰ M. VAN HATTUM en H. ROOSEBOOM, *Glossarium van oude Nederlandse rechtstermen*, Amsterdam, 1977, 59.

dezelfde voet als met haar echtgenoot".¹⁷¹ In het werk van STALLAERT staat geschreven: "*Lijftocht, vruchtgebruik, lijfrente van een weduwnaar of weduwe*".¹⁷²

123. De verscheidene definities geven een abstract beeld van de *duwarie* maar bieden geen antwoord op meer concrete vragen zoals: Is er alleen sprake van een *duwarie* wannneer deze bedongen is in een huwelijkscontract of hebben alle weduwen hier recht op? Hoe wordt de omvang van de *duwarie* bepaald? Is het een eenmalige toekenning of iets waar de weduwe periodiek recht op heeft? etc. De schepenakten kunnen mogelijkserwijs bijdragen tot een meer gedetailleerd beeld van het concept *duwarie*.

2. De modaliteiten

124. De *duwarie* neemt de vorm aan van de jaarlijkse of tweejaarlijkse betaling van een som geld. De betaling vindt telkens plaats op een kerkelijke feestdag.¹⁷³ Zo krijgt Margriet vanden Hove bijvoorbeeld een *duwarie* van 120 Klinkaards. De eerste helft is te betalen op Kerstmis volgend op het overlijden van haar echtgenoot. De andere helft op het daarna volgend kerkelijk feest. In één akte wordt er ook bepaald wat er met de *duwarie* moet gebeuren na het overlijden van de langstlevende.¹⁷⁴ De *duwarie* zal terug toekomen aan de erfgenamen van de eerst overleden echtgenoot.
125. Het is niet zo dat alleen de langstlevende echtgenote aanspraak kan maken op een *duwarie*. Ook een weduwnaar heeft hier recht op.¹⁷⁵

B. De tocht

126. Artikel 2 van *Dit sijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten* kent, zoals hierboven reeds aangehaald, aan de langstlevende een *tocht* toe. Deze paragraaf tracht, met hulp van de schepenrechtspraak, een duidelijker beeld te geven van wat men nu precies met dit begrip bedoelt. Er zijn zeven erfrechtelijke aktes te vinden waarin er gesproken wordt over de

¹⁷¹ J.E.D.M. THIELEN, *Man ende wijb ne hebben nen twiet gut, een studie over de geschiedenis van het huwelijksgoederenrecht in Nederlandse en Belgische gewesten*, Lelystad, Koninklijke vermande, 2001, 111.

¹⁷² K. STALLAERT, *Glossarium van verouderde rechtstermen, kunstwoorden en andere uitdrukkingen uit vlaamsche, brabantse en limburgsche oorkonden*, Deel I, Leiden, E.J. Brill, 1890, 382.

¹⁷³ Akte R° 231.6 - V° 238.1 (SAL 7346); akte R° 348.1 – V° 348.1 (SAL 7346).

¹⁷⁴ Akte R° 231.6 (SAL 7346)

¹⁷⁵ Bijvoorbeeld: akte R° 348.1 – V° 348.1 (SAL 7346); Indien Gheram Boete de langstlevende echtgenoot is en er zijn geen wettige erfgenamen dan krijgt hij een *duwarie* ter waarde van 80 klinkaards (een goudmunt uit Bourgondië).

tocht van de langstlevende.¹⁷⁶ Drie ervan bevatten voldoende informatie om meer te weten te komen over de betekenis van de *tocht*.¹⁷⁷

127. In de vonnissen wordt er een beschrijving gegeven van een aantal onroerende goederen. Het gaat om stukken land, velden of weilanden.¹⁷⁸ Hierbij wordt er dan vermeld dat de weduwnaar of weduwe zijn of haar *tocht* zal behouden in de genoemde goederen. In één van de akten staat uitdrukkelijk dat de weduwnaar *zijn* *leefdach lang* deze *tocht* zal behouden.¹⁷⁹ Hieruit kan men afleiden dat het gaat om een recht dat gekoppeld is aan de levensduur van de begunstigde.
128. Vervolgens staat er in één van de bovenstaande vonnissen geschreven dat de onroerende goederen steeds verhuurd zullen worden en dat de langstlevende echtgenoot recht heeft op “*alle de botere ende keese die vanden selven genoemden goeden comen selen*”.¹⁸⁰ Deze bepaling doet uitschijnen dat de *tocht* een gelijkenis vertoont met het vruchtgebruik. Een vruchtgebruiker heeft immers een genotsrecht met betrekking tot de vruchten van het goed. Ook hier heeft de langstlevende echtgenoot recht op de vruchten van de goederen zijnde de boter en de kaas en de eventuele huurinkomsten.¹⁸¹
129. De andere twee akten bevatten geen gelijkaardige bepaling.¹⁸² Wel wordt er geschreven dat de langstlevende partner levenslang recht heeft op de betaling van een som geld. Naast het precieze bedrag wordt er ook vermeld dat het geld betaald moet worden in twee helften, wanneer en waar. Het is niet duidelijk of het hier gaat om een vergoeding bovenop de *tocht* of dat men met de *tocht* bedoelt dat men recht heeft op het ontvangen van een som geld. In de ene akte staat geschreven dat de som betaald moet worden “*voir alle de voirscreven goede*” en de tweede akte vermeldt “*daer op ende aen*”. Er wordt dus bij het bepalen van de som geld verwezen naar de goederen waarop de *tocht* gevestigd is.

¹⁷⁶ Akte R° 38.1 – V° 38.1 (SAL 7346); akte R° 74.4 (SAL 7346); akte V° 106.2 – R° 107.1 (SAL 7346); akte R° 166.3 – V° 166.1 (SAL 7346); akte V° 238.1 (SAL 7346); akte R° 346.2 – V° 346.1 (SAL 7346); akte V° 358.1 – R° 359.1 (SAL 7346).

¹⁷⁷ Akte 106.2 (SAL 7346); akte 238.1 (SAL 7346); akte R° 346.2 – V° 346.1 (SAL 7346).

¹⁷⁸ Akte V° 106.2 – R° 107.1 en akte V° 238.1. In akte R° 346.2 – V° 361.1 (SAL 7346) staat enkel geschreven dat het gaat om de familiegoederen van de zijde van de echtgenoot. De goederen worden niet verder gespecificeerd.

¹⁷⁹ Akte V° 238.1 (SAL 7346).

¹⁸⁰ Akte V° 238.1 (SAL 7346). Vertaling: Al de boter en de kass die van dezelfde genoemde goederen zal komen.

¹⁸¹ Vermoedelijk bedoelt men hiermee dat er zich op de stukken land dieren bevinden die kaas en boter produceren.

¹⁸² Akte V° 106.2 – R° 107.1 (SAL 7346) en akte R° 346.2 – V° 346.1 (SAL 7346).

C. *Andere vergoeding voor de langstlevende*

130. Het is daarnaast ook mogelijk dat er een vergoeding aan de langstlevende wordt toegekend die niet omschreven wordt als een *tocht* of een *duwarie*.¹⁸³ Hierna volgt een voorbeeld dat dit tracht te verduidelijken.
131. “*Item na dien dat jouffr(ouwe) ka(tli)[ne] weduwe gorts wilen de cock die/bij crachte van guedingen van scepen(en) brieve(n) van loven(en) jaerlix te/ hue(re)n live heeft viii mudde rox alle jae(re) ts(int) andriesmesse apost(els)/ te betalen en(de) te loven(en) te leve(re)n voer meye(r) en(de) scepen(en) van lov(en)/ recht versocht heeft Van gebreke van achterstelle vander/ helicht vand(en) vors(creven) viii mudden v(er)onderpant opde goede die/ wae(re)n des voirs(creven) wilen gorts tot nederyssche en(de) daer omt(rint)/ gelegen so v(er)re die janne den roeve(re) den jongen en(de) mach(telde)/ zijnd(er) huysvrouwen d(er) vors(creven) jouffr(ouwe) ka(tli)[ne(n)] docht(er) toebehoe(re)n”.*¹⁸⁴ De weduwe van wijlen Godfried De Cock heeft levenslang jaarlijks recht op een vergoeding die 8 *mudde* rogge bedraagt. De betaling van deze vergoeding wordt gewaarborgd door een onderpand dat de vorm aanneemt van onroerend goed gelegen te Nederijse. Deze onroerende goederen waren eerst eigendom van Godfried en zijn bij zijn overlijden in handen gekomen van zijn dochter Machtelde en haar echtgenoot.

§2. *De haven*

132. Het Leuvense gewoonterecht bepaalt niets over de rechten van de langstlevende partner met betrekking tot de roerende goederen. Toch blijkt uit één van de vonnissen dat de weduwe de roerende goederen na het overlijden van haar echtgenoot heeft kunnen behouden: “*de selve weduwe de have van wilen huerer man te huerwert oec hadde behouden*”.¹⁸⁵ Uit het vonnis valt niet af te leiden of het echtpaar kinderen had of niet.

§3. *Onroerende goederen*

133. In de eerste plaats valt uit de vonnissen af te leiden dat de onroerende goederen die van de zijde van de langstlevende gekomen zijn, in tegenstelling tot de aanwinsten uit het huwelijk of de eigen

¹⁸³ Zie bijvoorbeeld: Akte R° 4.4 – V° 4.1 (SAL 7346) (Het gaat hier om een vergoeding van 8 *mudde* rogge per jaar); V° 356.2 – R° 357.1 (SAL 7346).

¹⁸⁴ Akte R° 4.4 – V° 4.1 (SAL 7346). Vertaling: Juffrouw Katlijn, de weduwe van wijlen Godfried De Cock, die op basis van schepenbrieven van Leuven jaarlijks en persoonlijk recht heeft op 8 *mudde* rogge te betalen op de dag van Sint- Andries en te leveren te Leuven, heeft een eis ingesteld voor de meier en de schepenen van Leuven. In verband met de achterstallige betalingen van de helft van de 8 *mudde* rogge met als onderpand de onroerende goederen, gelegen te Nederijse en daarrond, die eigendom waren van wijlen Godfried, voor zover die nu toebehoren aan Jan De Roevere en Machtelde zijn echtgenote, de dochter van de voorvermelde Katlijn.

¹⁸⁵ Akte R° 254.3 – V° 254.1 (SAL 7346).

goederen van de overledene, buiten de nalatenschap blijven. Het gaat dan om de eigen goederen van de langstlevende partner. Ze blijven eigendom van de weduwnaar of weduwe.¹⁸⁶ De andere erven bevinden zich nog wel in de te verdelen nalatenschap.

A. Kinderen

134. Wanneer het echtpaar gezamenlijke kinderen heeft, gaan de onroerende goederen telkens naar de zonen en dochters.¹⁸⁷ De weduwe heeft dan, zoals hierboven uiteengezet wordt, recht op een vergoeding of de *tocht*.

B. Andere erfgenamen

135. Het is natuurlijk ook mogelijk dat het echtpaar in kwestie geen kinderen heeft. In één van de akten komt de weduwe dan in samenloop met de andere erfgenamen van haar overleden echtgenoot.¹⁸⁸ De situatie is als volgt: tijdens hun huwelijk hebben Henrick Witinck en zijn echtgenote een onroerend goed, zijnde een huis, verkregen.¹⁸⁹ Het gaat dus met andere woorden om een aanwinst en niet om een familiegoed. Op het moment van het overlijden van Henrick, komt het huis terecht in de te verdelen nalatenschap. De helft van de rechten op het huis komen toe aan zijn echtgenote. De andere helft wordt toebedeeld aan de eigen erfgenamen van wijlen Henrick. Er wordt niet gespecificeerd wie deze erfgenamen precies zijn. Wanneer de weduwe hertrouwt met Jan Pynnock komen ze naar de schepenen omdat ze de volledige rechten op het huis wensen te bekomen. Dit vonnis vertoont veel gelijkenissen met artikel 9 van *Dit sijn de sceydinghen*. In beide gevallen gaat het om de aanwinsten van een echtpaar dat geen gemeenschappelijke kinderen heeft. Ook de verdeling verloop analoog. De ene helft komt toe aan de langstlevende echtgenote en de andere helft aan de eigen erfgenamen van de overledene. Op dit vlak komen het Leuvense gewoonterecht en de schepenrechtspraak dus met elkaar overeen.

§4. De lasten

136. Het tweede deel van de onderzoeksvraag gaat over de vraag of de langstlevende aangesproken kan worden de openstaande schulden van de eerst overledene te voldoen. Het gewoonterecht bevat hierover geen bepalingen maar in de schepenrechtspraak zijn wel enkele geschillen te vinden waarin de schepenen oordelen dat de langstlevende moet instaan voor de schulden van

¹⁸⁶ Akte V° 352.1 – R° 353.1 (SAL 7346), akte V° 356.2- R° 357.1 (SAL 7346).

¹⁸⁷ Akte R° 4.4 – V° 4.1 (SAL 7346); akte V° 106.2 – R° 107.1 (SAL 7346); akte R° 304.1 – R° 307.1; akte V° 356.2 – R° 357.1 (SAL 7346).

¹⁸⁸ Akte V° 46.3 (SAL 7346).

¹⁸⁹ Aan het huis is een cijns verbonden ten gunste van de Heilige Geest van Sint- Pieter te Leuven.

haar echtgenoot.¹⁹⁰ Daarnaast kunnen de betrokken partijen ook onderling een overeenkomst afsluiten over het betalen van de nog openstaande lasten.¹⁹¹

AFDELING III. TUSSENCONCLUSIE

137. Alvorens een tussenconclusie neer te schrijven over de positie van de langstlevende, is het nuttig de goederen onder te verdelen in drie categorieën. Eerst en vooral zijn er de eigen goederen of *propres* van de langstlevende. Deze vallen niet in de te verdelen nalatenschap. Daarnaast had ook de eerst overledene eigen goederen. Deze bevinden zich uiteraard wel in de nalatenschap. Ten derde zijn er nog de aanwinsten uit het huwelijk.
138. Artikel 2 *Dit zijn de sceydinghen* bepaalt dat het recht van de langstlevende partner op de eigen goederen van de overleden echtgenoot of echtgenote beperkt is tot een *tocht*. Zelfs met behulp van de schepenrechtspraak is het niet evident om te bepalen wat dit begrip precies inhoudt. Het is niet duidelijk of het gaat om het recht op een geldelijke vergoeding of om een vruchtgebruik. Een verder onderzoek van de andere schepenkamers kan mogelijk meer duidelijkheid scheppen.
139. Zowel artikel 9 *Dit zijn de sceydinghen* als artikel 2 *Die lovensche rechten* bevatten de rechtsregels in verband met *de goederen die man en wijf tegader vercregen*. Wanneer er geen gemeenschappelijke kinderen zijn, heeft de langstlevende recht op de helft van de aanwinsten. Zijn er wel kinderen, dan maakt de langstlevende partner aanspraak op alle aanwinsten. De rechtsregel uit artikel 9 wordt in de rechtspraak, bij de verdeling van de rechten op een huis, perfect toegepast. De langstlevende krijgt de helft van de aanwinsten, de erfgenamen van de overledene krijgen de andere helft. Hier liggen het gewoonterecht en de rechtspraak dus op dezelfde lijn.
140. Het gewoonterecht bevat geen bepalingen over de *haefliken goeden*. Ook in de schepenkamer zijn er niet veel vonnissen te vinden die meer duidelijkheid verschaffen over de rechten van de langstlevende bij de verdeling van de roerende goederen. Het is mogelijk dat de andere schrijfkamers en registers meer informatie bevatten over deze materie. Dit moet verder onderzoek uitwijzen. Ook op de vraag of de langstlevende gehouden kan zijn tot het betalen van de schulden van de eerst overledene geeft het gewoonterecht geen antwoord.

¹⁹⁰ Akte R° 304.1 – R° 307.1 (SAL 7346).

¹⁹¹ Akte V° 356.2 – R° 357.1 (SAL 7346).

HOOFDSTUK IV. DE INVLOED VAN MEERDERE HUWELIJKEN OP HET VERDELEN VAN DE NALATENSCHAP

141. In het tweede hoofdstuk van dit vierde deel biedt deze masterscriptie een antwoord op de vraag: “*Worden alle kinderen gelijk behandeld bij het verdelen van de nalatenschap?*”. Met alle kinderen wordt bedoeld de kinderen die dezelfde ouders hebben. Het gaat dus met andere woorden om volle broers en zussen ten aanzien van elkaar. Hoofdstuk III van dit vierde deel gaat in op de positie van de langstlevende echtgenoot of echtgenote bij het overlijden van zijn of haar partner. Hier is het uitgangspunt dat de overledene slechts éénmaal gehuwd was. In dit hoofdstuk wordt de situatie complexer. Het is namelijk mogelijk dat een persoon meerdere, opeenvolgende keren huwt én kinderen heeft uit deze verschillende huwelijken. Bij zijn of haar overlijden, ontstaat er dan een samenloop tussen kinderen die één gemeenschappelijke ouder hebben maar verder uit verschillende *bedden* geboren zijn.¹⁹² Het zijn met andere woorden halfbroers en -zussen van elkaar. Bovendien moet er ook rekening gehouden worden met de rechten van de tweede echtgenoot of echtgenote, die in dit geval niet de gemeenschappelijke ouder is van alle kinderen.

AFDELING I. GEWOONTERECHT

142. Het Leuvense gewoonterecht bevat zes artikelen die iets zeggen over deze gecompliceerde situatie. De rechtsregels kunnen in drie paragrafen onderverdeeld worden. Eerst en vooral bevat het gewoonterecht een artikel over de verdeling van de nalatenschap van een weduwe met kinderen uit meerdere huwelijken. Daarnaast zijn er vier artikelen die uitgaan van de hypothese dat een weduwnaar hertrouwt. De laatste paragraaf bepaalt de rechten van halfbroers en -zussen ten aanzien van elkaars nalatenschap.

§1. De weduwe hertouwt

143. Een eerste artikel gaat uit van de volgende situatie: Een vrouw is gehuwd en heeft één of meerdere kinderen met haar man. Op een bepaald moment komt haar echtgenoot te overlijden. De vrouw trouwt voor de tweede maal en ook dit huwelijk blijft niet kinderloos. De vrouw is de moeder van alle kinderen maar ze hebben een andere vader, zijnde de eerste of tweede echtgenoot. Wanneer de vrouw overlijdt, is het de vraag wat er met haar nalatenschap dient te gebeuren. Artikel 3 van *Dit sijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten* geeft hier een antwoord op: “*Item alle die ervegoede die der vrouwen toebehoeren ende van haren weghe*

¹⁹² Bedde: Huwelijksbed, huwelijksgemeenschap; bij uitbreiding het huwelijk zelf. (Zie geïntegreerde taalbank: <http://gtb.inl.nl/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=02436&lemma=bedde&domein=0&conc=true>).

comen sijn, deylen alle haer wetteghe kindere hoedegelijc van hoe meneghen bedde dat es".¹⁹³

Het principe van de gelijke verdeling staat in dit artikel duidelijk voorop. Wanneer een vrouw, die nakomelingen uit meerdere huwelijken heeft, overlijdt, hebben al haar kinderen evenveel recht op haar goederen. Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen de halfbroers en -zussen. Het gaat in dit artikel om alle goederen die de vrouw toebehoren en die van haar zijde gekomen zijn. Enerzijds bedoelt men hiermee haar eigen goederen of *propres*. Anderzijds valt ook haar deel van de aanwinsten van het huwelijk hieronder.¹⁹⁴ Een laatste opmerking is dat er *wetteghe kindere* staat. Enkel de kinderen die geboren zijn uit een wettig huwelijk, kunnen een aanspraak maken op de goederen van hun moeder. De kinderen geboren buiten het huwelijksbed worden hier dus uitgesloten.

§2. De weduwnaar hertrouwt

144. Alle volgende artikelen vertrekken vanuit de hypothese dat een man, na het overlijden van zijn eerste vrouw, hertrouwt. Het is dan mogelijk dat hij zowel bij zijn eerste echtgenote, als bij zijn tweede vrouw kinderen heeft. De kinderen hebben dan een gemeenschappelijke vader maar een andere moeder.
145. In artikel 4 van *Dit sijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten* staat vermeld dat "*Item alle dat erfgoet dat die man aen vrouw brincht als sij versamen in state ende daerof kindere heeft, al storve die vrouwe ende hij een andere name te wive ende daerof oec kinderen hadde, die vorste kindere soudent al hebben na recht*".¹⁹⁵ Hiermee bedoelt men dat alle goederen die dateren van tijdens het eerste huwelijk, toekomen aan de nakomelingen uit dit eerste *bedde*. Het feit dat de man later opnieuw trouwt en ook dit huwelijk niet kinderloos blijft, verandert hier niets aan. De kinderen uit dit tweede huwelijk maken geen aanspraak op de goederen die dateren van tijdens het eerste huwelijk. Onder deze goederen vallen zowel de *propres* die de man gedurende dat huwelijk heeft verkregen als de aanwinsten uit dat huwelijk.¹⁹⁶

¹⁹³ Artikel 3 van *Dit sijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten* in E.M. MEIJERS, *Het Ligurische erfrecht in de Nederlanden*, Deel I, *Het West- Brabantsche erfrecht*, Haarlem, N/V H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1929, 67 (bijlagen). Vertaling: Alle erfgoederen die de vrouw toebehoren en die van haar kant gekomen zijn, delen al haar wettige kinderen gelijk van hoeveel huwelijken deze ook mogen zijn.

¹⁹⁴ Zie ook: P. GODDING, *Le droit privé dans les Pays- Bas méridionaux du 12e au 18e siècle*, Gembloux, Duculot, 1987, 324.

¹⁹⁵ Artikel 3 van *Dit sijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten* in E.M. MEIJERS, *Het Ligurische erfrecht in de Nederlanden*, Deel I, *Het West- Brabantsche erfrecht*, Haarlem, N/V H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1929, 67 (bijlagen). Vertaling: Al de erfgoederen die een man een vrouw brengt als zij in het huwelijk verenigd zijn en kinderen hebben, al sterft die vrouw en hij trouwt opnieuw en heeft ook kinderen uit dat huwelijk, dan zouden de eerste kinderen alles hebben naar het recht.

¹⁹⁶ Zie ook: P. GODDING, *Le droit privé dans les Pays- Bas méridionaux du 12e au 18e siècle*, Gembloux, Duculot, 1987, 324.

146. Artikel 5 van *Dit sijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten* vormt de tegenhanger van artikel 4 en bepaalt het volgende: “*Item vercrech een man een erfgoet met ene nawive ende daerof oec kindere hadde, daer soudent die nakinderen hebben ende sijn vorste niet na recht*”.¹⁹⁷ Alleen de kinderen uit het tweede huwelijk hebben recht op de goederen uit dat huwelijk. Ze sluiten de nakomelingen uit het eerste *bedde* uit. Het toepassingsgebied van dit artikel is wel beperkter dan dat van artikel 4. Hier gaat het enkel om de aanwinsten uit het tweede huwelijk.¹⁹⁸ Er staat namelijk letterlijk geschreven *vercrech een man een erfgoet met ene nawive* Hieruit kan men afleiden dat het gaat om de goederen die de man samen met zijn tweede echtgenote verkregen heeft. Het zijn dus geen familiegoederen.
147. Artikel 6 van *Dit sijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten* zegt vervolgens dat: “*Item vercreeghe een man een erfgoet oft het storve hem ane in sinen wedustoel ende hij hadde kindere van tweeen wetteghen bedden oft van meere, daer heeft men ghesien dat de vorste half hadden voiruuyt ende dander helicht beddegelijc*”.¹⁹⁹ Deze gewoonterechtelijke regel gaat ervan uit dat de man goederen heeft verworven of via een erfenis heeft verkregen terwijl hij weduwnaar was. Ook deze goederen dienen bij zijn overlijden verdeeld te worden. Volgens dit artikel worden ze opgesplitst in twee helften. De ene helft komt volledig toe aan de kinderen uit zijn eerste huwelijk. De andere helft wordt gelijk verdeeld over de verschillende *bedden*. Met *beddegelijc* bedoelt men namelijk dat de kinderen uit elk huwelijksbed samen evenveel krijgen.²⁰⁰ Wanneer de man tweemaal gehuwd was, gebeurt er dus het volgende: de kinderen uit het eerste huwelijk krijgen in elk geval al één tweede van de goederen uit de *weduwstoel* van hun vader.²⁰¹ De andere helft wordt verder opgedeeld in twee. De kinderen uit

¹⁹⁷ Artikel 3 van *Dit sijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten* in E.M. MEIJERS, *Het Ligurische erfrecht in de Nederlanden*, Deel I, *Het West- Brabantsche erfrecht*, Haarlem, N/V H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1929, 67 (bijlagen). Vertaling: Wanneer een man een erfgoed verkrijgt met zijn tweede vrouw en wanneer hij met deze vrouw ook kinderen heeft, dan hebben de kinderen uit dit tweede huwelijk recht op de goederen en niet de kinderen uit het eerste huwelijk.

¹⁹⁸ Zie ook: P. GODDING, *Le droit privé dans les Pays- Bas méridionaux du 12e au 18e siècle*, Gembloux, Duculot, 1987, 325.

¹⁹⁹ Artikel 6 van *Dit sijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten* in E.M. MEIJERS, *Het Ligurische erfrecht in de Nederlanden*, Deel I, *Het West- Brabantsche erfrecht*, Haarlem, N/V H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1929, 67 (bijlagen). Vertaling: Wanneer een man een erfgoed verkregen of geërfd heeft terwijl hij weduwnaar was en hij had kinderen uit twee of meerdere huwelijken, in dit geval heeft men gezien dat de kinderen uit het eerste huwelijk de helft vooruit kregen en de andere helft werd gelijk over de verschillende huwelijken verdeeld

²⁰⁰ Beddegelijc: staaksgewijze (Zie geïntegreerde taalbank: <http://gtb.inl.nl/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=11591>).

²⁰¹ Weduwstoel: weduwstand (Zie geïntegreerde taalbank: <http://gtb.inl.nl/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=71678&lemma=weduwstoel&domein=0&conc=true>).

het eerste huwelijk hebben dus in totaal recht op 3/4de terwijl de kinderen uit het tweede huwelijk samen aanspraak maken op 1/4de van de goederen.²⁰²

148. Tot slot is er nog artikel 10 van *Die lovensche rechten van der deylingen II*. Dit artikel luidt als volgt: “*Item al meest dander sceydingen van erven volgen der sceydingen van Bruessel, uuytgesceyden dat die erfgoeden, die een man vercrijcht in een nahuwelijck blijven den kinderen van dien bedde, op datter daer is, ende nyet den voirsten kinderen, ende die nakinderen en deylen oyck nyet in die voerste stockgoeden, maer waert dat een man eenige goeden vecregen hadde in zijnen weduestoel, die souden sij deylen dat voerbedde met den achtersten ende even gelijk, beddegelijck*”.²⁰³ Dit artikel vertelt in de eerste plaats iets over de *stockgoeden*. Hiermee bedoelt men de familie- of stamgoederen. Enerzijds zijn de kinderen uit het eerste huwelijk uitsluitend gerechtigd op de goederen verkregen gedurende dit huwelijk. Anderzijds worden de familiegoederen die dateren uit het tweede huwelijk, alleen verdeeld onder de kinderen die geboren zijn uit het tweede huwelijk. Deze opsplitsing vertoont gelijkenissen met de artikelen 4 en 5 van *Dit sijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten*. Ook hier wordt er een onderscheid gemaakt tussen de aanspraak van de kinderen uit het eerste *bedde* en de rechten van de kinderen uit het tweede *bedde*. Het tweede deel van het artikel gaat over de goederen die de man verkreeg terwijl hij weduwnaar was. Hier hebben de kinderen van zijn eerste echtgenote samen recht op een even groot deel als de kinderen geboren bij zijn tweede echtgenote. Dit laatste stuk staat in contrast met artikel 6 van *Dit sijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten*. Hierin wordt immers vermeld dat de kinderen uit het eerste huwelijk bevoorrecht zijn ten aanzien van hun halfbroers en -zussen. Zij krijgen namelijk eerst de helft van de goederen en vervolgens ook nog een deel van de tweede helft. Hier spreken de beide artikelen elkaar dus tegen.²⁰⁴

²⁰² Zie ook: P. GODDING, *Le droit privé dans les Pays- Bas méridionaux du 12e au 18e siècle*, Gembloux, Duculot, 1987, 325.

²⁰³ Artikel 10 van *Die lovensche rechten van der deylingen II* in E.M. MEIJERS, *Het Ligurische erfrecht in de Nederlanden*, Deel I, *Het West- Brabantsche erfrecht*, Haarlem, N/V H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1929, 70 (bijlagen). Vertaling: De meeste andere verdelingen van erfgoederen volgen de verdeling van Brussel, uitgezonderd de erfgoederen die een man verkrijgt in een nahuwelijck blijven voor de kinderen van dat huwelijk, op dat er daar is, en niet de voorste kinderen, en de nakinderen delen ook niet in de voorste familiegoederen, maar was het dat een man enige goederen verkregen had terwijl hij weduwnaar was, die zouden de kinderen uit het eerste huwelijk delen met de kinderen uit het achterste huwelijk gelijk, evenveel voor elk huwelijk.

²⁰⁴ Zie ook: P. GODDING, *Le droit privé dans les Pays- Bas méridionaux du 12e au 18e siècle*, Gembloux, Duculot, 1987, 324 – 325.

§3. De rechten van de halfbroers en -zussen en volle broers en zussen ten aanzien van elkaars nalatenschap

149. In artikel 7 van *Dit sijn de sceydingen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten* staat geschreven dat: “*Item oftet waeren twe wetteghe brueders van enen bedde oft meere ende sij hadden een halven brueder oft meere ende oec wettech ende die een gheheel brueder cochte een erve ende storve sonder oir van sijnen live, soe souden allen sijn brueders ende susters ghelijc deylen ende even vele hebben*”.²⁰⁵ De situatie die beschreven wordt in het artikel is als volgt: wanneer een volle broer een onroerend goed aankoopt, het gaat dus om een aanwinst en niet om een familiegoed, en hij heeft geen nakomelingen, dan erven alle broers en zussen een even groot deel. Er wordt dus geen onderscheid gemaakt tussen broers en zussen uit hetzelfde *bedde* of broers en zussen die uit een andere huwelijk geboren zijn. De enige voorwaarde is dat het gaat om wettige broers en zussen.

AFDELING II. RECHTSPRAAK

§1. Samenloop tussen kinderen uit verschillende *bedden*

A. De weduwe hertrouwt

150. Een eerste vonnis gaat over een vrouw die voor haar overlijden meerdere malen gehuwd was. Dit stemt dus overeen met de hypothese uit artikel 3 *Dit sijn de sceydingen*. Kathelijne Boven was een eerste keer getrouwd met Sohier. Met hem heeft ze drie kinderen: Jennijne en Marie en Katlijne. Haar tweede echtgenoot was Henrick Muys senior. Ook uit dit huwelijk zijn drie kinderen geboren: Henrick Muys junior, Marie en Griet.²⁰⁶ Wanneer zowel Kathelijne Boven als haar tweede echtgenoot Henrick Muys overlijden, moeten de goederen uit hun nalatenschap verdeeld worden. De kinderen uit het eerste *bedde*, vertegenwoordigd door hun vader Sohier en de kinderen uit het tweede *bedde* sluiten hierover een overeenkomst.
151. Als we artikel 3 toepassen op dit conflict, wil dat zeggen dat Henrick, Marie, Griet, Jennijne, Marie en Katlijne elk even veel krijgen. Het zijn namelijk allemaal de kinderen van Kathelijne Boven. Haar nalatenschap moet dan opgesplitst worden in zes gelijke delen. De situatie wordt echter gecompliceerd door het feit dat het niet alleen gaat om de nalatenschap van Kathelijne zelf. Ook haar tweede echtgenoot Henrick Muys is overleden. De overeenkomst die de partijen

²⁰⁵ Artikel 7 van *Dit sijn de sceydingen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten* in E.M. MEIJERS, *Het Ligurische erfrecht in de Nederlanden*, Deel I, *Het West-Brabantsche erfrecht*, Haarlem, N/V H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1929, 67 (bijlagen). Vertaling: Of het waren twee wettige broeders van één huwelijk of meerdere en zij hadden een halfbroer of meerdere en ook wettig en de volle broer kocht een onroerend goed en overlijdt zonder wettige erfgenaam van zichzelf, zo zouden al zijn broers en zussen gelijk delen en evenveel hebben.

²⁰⁶ Akte R° 143.2 – V° 143.1 (SAL 7346).

aangaan heeft dus betrekking op “*alse vanden goederen bleven achter den voirscreven wilen henricken muys ende katlijnen boven wilen sijnen wive beruerlijc oft omberuerlijc*”.²⁰⁷ Op de goederen van Henrick Muys zijn enkel zijn eigen nakomelingen gerechtigd. Omdat ook deze goederen zich in de nalatenschap bevinden, is het niet mogelijk een uitspraak te doen over het al dan niet naleven van artikel 3.

152. Uiteindelijk gebeurt de verdeling als volgt: Henrick, Marie en Griet krijgen 3/4de van de onroerende goederen terwijl Jennijne, Marie en Katlijne samen recht hebben op 1/4de. Bij de *haven* wordt bepaald dat Jennijne en haar zussen de beste keuze krijgen. Henrick, Marie en Griet krijgen de twee beste daarnaast. Tot slot erft Henrick junior het beste paard en pantser van zijn vader Henrick Muys senior.

B. De weduwnaar hertrouwt

153. Bij het beschrijven van de inhoud van de verschillende artikelen is het uitgangspunt telkens dat er twee opeenvolgende huwelijken hebben plaatsgevonden. Het is uiteraard ook mogelijk dat de langstlevende echtgenoot, na het overlijden van zijn tweede echtgenote, nogmaals trouwt en ook met deze derde vrouw kinderen heeft. In dit geval ontstaat er een samenloop tussen kinderen uit drie verschillende *bedden*. Dit is het geval bij Henrick Van Myerlair. Hij is maar liefst drie keer gehuwd en bij zijn overlijden vindt er een verdeling plaats van de aanwinsten uit zijn tweede huwelijk.²⁰⁸
154. Als men artikel 5 van *Dit sijn de sceydinghen* toepast op deze zaak, valt het te verwachten dat de aanwinsten uit het tweede huwelijk volledig toekomen aan de kinderen geboren uit dit huwelijk. Het vonnis van de schepenen spreekt dit echter tegen en bepaalt dat de kinderen uit het derde *bedde* recht hebben op de helft van deze aanwinsten. Er wordt verder niet vermeld aan wie de andere helft toekomt. In dit vonnis wijken de schepenen dus uitdrukkelijk af van de gewoonterechtelijke bepalingen.

§2. Samenloop tussen weduwe en kinderen uit een ander huwelijk

155. Het Leuvense gewoonterecht zegt niets over de samenloop tussen enerzijds de langstlevende partner en anderzijds de kinderen die de overledene heeft uit een eerder huwelijk. In de

²⁰⁷ Vertaling: Als van de goederen achtergebleven na de voorvermelde wijlen Henrick Muys en zijn echtgenote Katlijnen Boven, roerend of onroerend.

²⁰⁸ Akte V° 354.2 (SAL 7346).

scheperenrechtspraak komt deze situatie wel enkele keren voor.²⁰⁹ Hieronder wordt één voorbeeld verder toegelicht:

156. *“Tvo(n)nis vanden gedinghe dat voe(r) meye(r) en(de) scepen(en) van loven(en)/ gehangen heeft tusschen (christ)inen moens weduwe henr(icx)/ wilen hilloyten huers naemans in deen zijde en(de) lambrechte/ hilloyten sone des voirs(creven) wilen henricx en(de) woute(re)n van/ zassen geheten ph(ilip)s als man en(de) momboe(r) katlijnen hilloyte(n)/ sijns wijfs insgelix docht(er) des voirs(creven) wilen henr(icx) van/ zijnen voerbedde die naden rechte d(er) stat van loven(en)/ geleit wae(re)n totten goeden des voirs(creven) wilen henricx/ huers vad(er)s in dande(re) Alse van div(er)sen haefliken goeden/ die de vors(creven) weduwe also de vors(creven) geleyde meynde/ onderhadde diese van hue(re) mits den vors(creven) beleide/ overgelevert mey wouden hebben Vanden welcken de/ selve weduwe mits den tractate vanden houwelike/ tusschen hue(r) en(de) den selven hue(re)n man als zij v(er)gaderden/ gemaect al eer hue(r) vors(creven) beleit gedaen was ende/ meer ande(re)n reden(en) dair af zij thoenisse bijleyde hielt de/ (con)trarie Wert gewijst met desen woerden nae aensp(ra)ke/ v(er)antweerden en(de) thoenisse van beyden p(ar)tien dat de/ vors(creven) geleide met hue(re)n beleide aende haeflike goede/ der vors(creven) weduwen v(er)doelt wae(re)n P(rese)ntib(us) o(mn)ib(us) scab(inis) janurii/ penult(ima)”.²¹⁰ De situatie zit als volgt in elkaar: Henrick van Hilloyten was een eerste maal gehuwd en uit dit huwelijk werden twee kinderen geboren: Lambrecht en Katlijnen van Hilloyten. Vervolgens trouwde hij een tweede maal met Christinen Moens. Bij het overlijden van Henrick ontstaat er een conflict tussen enerzijds Christinen, de langstlevende echtgenote en anderzijds de kinderen uit het eerste *bedde* van Henrick. De kinderen menen gerechtigd te zijn op alle roerende goederen*

²⁰⁹ Akte V° 226.1 (SAL 7346). Akte V° 332.2 – R° 333.1 (SAL 7346). In deze akte gaat het over een geschil tussen de langstlevende echtgenote enerzijds en anderzijds de echtgenoot en zoon van de dochter uit het eerste huwelijk. Ze geraken het niet eens over verdeling van de aanwinsten uit het tweede huwelijk. Uiteindelijk krijgen de echtgenoot en zoon van de dochter uit het eerste huwelijk 1/4de van de onroerende goederen en 1/4de van de rente van een handelszaak genaamd “*De cruwagen*”. Akte R° 392.4 (SAL 7346). Henrick is drie opeenvolgende keren gehuwd. Bij zijn overlijden sluiten zijn derde echtgenote, Heylwijch vander Heyden en zijn zoon uit zijn tweede huwelijk, Mattheus, een overeenkomst. In deze overeenkomst verdelen ze de lasten die verbonden zijn aan de aanwinsten uit het tweede huwelijk. Mattheus verbindt zich ertoe 2/3de van de lasten op zich te nemen. Voor de overige 1/3de zal Heylwijch instaan.

²¹⁰ Akte V° 226.1 (SAL 7346). Vertaling: Het vonnis van het rechtsgeding dat voor de meier en scheperen van Leuven gehangen heeft tussen aan de ene zijde Christinen Moens, de weduwe van wijlen Henricx Hilloyten, haar tweede echtgenoot en aan de andere zijde Lambrecht Hilloyten, de zoon van wijlen Henricx en Wouter van Zassen geheten Philip, als echtgenoot en vertegenwoordiger van Katlijn Hilloyten, zijn echtgenote alsook de dochter van de voorvermelde wijlen Henrick zijn eerste huwelijk die naar het recht van de stad Leuven geleid waren tot de goederen van wijlen Henricx hun vader. Als van diverse roerende goederen die de voorvermelde weduwe, zoals de voorvermelde geleide meende, in haar bezit had en die ze van haar mits het voorvermelde beleide overgeleverd mee wou hebben. Van de welke goederen dezelfde weduwe met de huwelijksvoorwaarden tussen haar en dezelfde haar man opgesteld, als zij trouwden al voor haar voorvermelde beleid gedaan was en meer andere redenen waarvan zij het bewijs bijleide het tegendeel. Werd uitgesproken met deze woorden na de aanspraken, argumenten en de bewijsvoering van beide partijen dat de voorvermelde geleide met hun beleid aan de roerende goederen van de weduwe verdwaald zijn (letterlijk verdwaald zijn maar men bedoelt dat hun aanspraak op de roerende goederen afgewezen wordt).

en vorderen dan ook dat de weduwe ze overdraagt aan hen. Christinen roept als verweer in dat ze op basis van de huwelijksvoorwaarden, opgesteld naar aanleiding van haar huwelijk met Henrick, recht heeft al de *haven*. De schepenen geven haar gelijk en wijzen de vordering van Lambrecht en Katlijnen af.

AFDELING III. TUSSENCONCLUSIE

157. Wanneer een man of vrouw hertrouwt en kinderen heeft uit meerdere huwelijken, kan dit gevolgen hebben op erfrechtelijk vlak. Bij zijn of haar overlijden, vindt er immers een samenloop plaats tussen kinderen uit verschillende *bedden*. Het Leuvense gewoonterecht maakt een onderscheid tussen enerzijds een weduwe die opnieuw huwt na het overlijden van haar eerste echtgenoot en anderzijds een man die voor een tweede maal trouwt.
158. Wanneer het gaat om een weduwe die hertrouwt, is de regel eenvoudig. Al haar kinderen worden gelijk behandeld en hebben evenveel recht op haar nalatenschap.²¹¹ Er wordt geen rekening gehouden met het feit dat de kinderen een andere vader hebben. De schepenregisters bevatten één akte waarin een vrouw kinderen heeft uit verschillende *bedden*. Het is echter niet mogelijk op basis van deze akte een uitspraak te doen over de toepassing van artikel 3 *Dit zijn de sceydinghen* in de schepenpraktijk. De te verdelen nalatenschap bevat namelijk niet alleen haar goederen maar ook de goederen van haar overleden tweede echtgenoot.
159. De regelgeving bij een man die opnieuw huwt, is veel uitgebreider en staat in contract met artikel 3. De gelijke behandeling van alle kinderen wordt namelijk niet vooropgesteld. Een eerste artikel zegt iets over de goederen die dateren uit het eerste huwelijk van de man. Op basis van artikel 4 *Dit zijn de sceydinghen* zijn alleen de kinderen, die hij heeft bij zijn eerste echtgenote, gerechtigd op deze goederen. Artikel 10 van *Die lovensche rechten* bevestigt dit principe met betrekking tot de familiegoederen.
160. Vervolgens komen de goederen uit het tweede huwelijk aan bod. Artikel 5 *Dit zijn de sceydinghen* en artikel 10 van *Die Lovensche rechten* vertrekken van hetzelfde uitgangspunt. Uitsluitend de kinderen uit het tweede *bedde* maken aanspraak op deze goederen. Artikel 5 bepaalt dit voor de aanwinsten terwijl artikel 10 de *stockgoederen* behandelt. In de onderzochte schepenrechtspraak

²¹¹ Artikel 3 van *Dit zijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten* in E.M. MEIJERS, *Het Ligurische erfrecht in de Nederlanden*, Deel I, *Het West-Brabantsche erfrecht*, Haarlem, N/V H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1929, 67 (bijlagen).

wordt de rechtsregel uit artikel 5 niet toegepast. De helft van de aanwinsten uit huwelijk twee komen toe aan de kinderen uit het derde huwelijk.

161. Tot slot bepalen artikel 6 *Dit sijn de sceydinghen* en artikel 10 van *Die lovensche rechten* nog iets over de verdeling van de goederen die de man verkregen heeft in zijn *weduwstoel*. De beide artikelen spreken elkaar wel tegen. Op grond van artikel 10 moeten alle nakomelingen bij de verdeling van deze goederen gelijk behandeld worden. Artikel 6 wijkt hiervan af en zegt dat de kinderen uit het eerste huwelijk gerechtigd zijn op een groter deel dan de kinderen uit een later huwelijk.
162. Het feit dat een man of vrouw meerdere huwelijken aangaat, kan ook gevolgen hebben voor de positie van de langstlevende. Deze komt immers niet alleen in samenloop met de eigen kinderen maar ook met de kinderen van de overledene en diens eerste partner. Het Leuvense gewoonterecht bevat hierover geen afzonderlijke bepalingen. In de schepenregisters zijn er wel drie akten te vinden die over deze materie gaan.
163. Ten slotte is het ook zo dat de kinderen onderling niet allemaal volle broers en zussen van elkaar zijn. Sommigen van hen hebben immers maar één gemeenschappelijke ouder. De vraag is dan of dit gevolgen heeft wanneer één van hen overlijdt. Artikel 7 van *Dit sijn de sceydingen* bepaalt uitdrukkelijk dat alle broers en zussen evenveel recht hebben op de aanwinsten van de eerst overleden broer of zus ongeacht *het bedde* waaruit ze geboren zijn. De eerste schrijfkamer uit het jaar 1452 bevat geen *sceydinghe en deylinge* tussen halfbroers- en zussen. Het is bijgevolg niet mogelijk te onderzoeken of de schepenen afwijken van de regel uit artikel 7 of niet.
164. We kunnen concluderen dat het aangaan van meerdere huwelijken heel wat erfrechtelijke gevolgen teweegbrengt. De verhoudingen tussen de partijen zijn duidelijk complexer dan in hoofdstuk II en III van dit vierde deel. Het Leuvense gewoonterecht speelt hierop in en bevat heel wat rechtsregels over deze materie. Ook de schepenen moeten een aantal keren oordelen over de verdeling van de nalatenschap tussen kinderen uit verschillende *bedden* of tussen de langstlevende en kinderen die niet de eigen kinderen zijn.

HOOFDSTUK V. HET TERUGVALRECHT

AFDELING I. GEWOONTERECHT

165. Met het terugvalrecht of de regel *paterna paternis, materna maternis* bedoelt men dat familiegoederen terug moeten keren naar de kant vanwaar ze oorspronkelijk gekomen zijn. Dit

betekent dat de goederen gekomen van de zijde van de vader van de overledene, terug moeten keren naar die zijde. Andersom moeten de goederen afkomstig van moederszijde weer naar moederszijde keren. Dit principe krijgt, afhankelijk van het toepasselijke gewoonterecht, een andere invulling. De meest eenvoudige variant is de volgende: de goederen worden opgesplitst in twee groepen. Enerzijds de goederen van vaderszijde en anderzijds de goederen van moederszijde. Vervolgens gaat men op zoek naar de naaste verwant aan de zijde waarvan de goederen gekomen zijn. Een andere mogelijkheid is dat men de goederen verder opdeelt zodat er vier categorieën ontstaan: de goederen van de grootvader langs vaderszijde, de goederen van de grootmoeder langs vaderszijde, de goederen van de grootvader langs moederszijde en tot slot de goederen van de grootmoeder langs moederszijde. Dan moet men opnieuw op zoek gaan naar de naaste verwant. De laatste en meest strikte toepassing van het terugvalrecht houdt in dat men gaat terugkijken naar wie het goed oorspronkelijk in de familie heeft gebracht. Diegene die het goed uiteindelijk erft, moet afstammen van deze persoon.²¹² Volgens PHILIPPE GODDING is het deze strikte variant, ook wel stokgoederenstelsel genoemd, die men in Leuven toepast.²¹³

166. Dit hoofdstuk tracht de situatie in Leuven van naderbij te bekijken en een antwoord te geven op volgende vraag: “*Kent men in Leuven het concept terugvalrecht en op welke wijze wordt dit dan precies ingevuld?*”. Eerst volgt er een beschrijving van de artikelen uit het Leuvense gewoonterecht die iets zeggen over het terugvalrecht.
167. Artikel 1 van *Dit zijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten* zegt dat “*Primo allen stucken van erve die struyckgoede zijn oft stocgoede volghen hueren struyck oft stocke alsoe verre alsij onbeoert bleven zijn*”.²¹⁴ Het artikel bepaalt dat de familiegoederen terug moet keren naar de *strucyk* of *stock* waarvan ze gekomen zijn. Hierin valt een toepassing van het terugvalmechanisme te herkennen.
168. Het terugvalprincipe wordt ook bevestigd in artikel 8 van *Dit zijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten*: “*Item alle dat erfgoedt dat van der sijden versterft dat heeft die ouste naeste levende ende van derselver zijden danen die goede comen*

²¹² J. GILISSEN, *Historische inleiding tot het recht: geschiedenis van het privaatrecht*, Antwerpen, Kluwer, 1981, 639-640; P. GODDING, *Le droit privé dans les Pays- Bas méridionaux du 12e au 18e siècle*, Gembloux, Duculot, 1987, 326 en 372- 374.

²¹³ P. GODDING, *Le droit privé dans les Pays- Bas méridionaux du 12e au 18e siècle*, Gembloux, Duculot, 1987, 326.

²¹⁴ Artikel 1 *Dit zijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten* in E.M. MEIJERS, *Het Ligurische erfrecht in de Nederlanden, Deel I, Het West- Brabantsche erfrecht*, Haarlem, N/V H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1929, 67 (bijlagen). Vertaling: Eerst en vooral volgen alle goederen uit de nalatenschap die familiegoederen (struik- of stokgoederen) zijn, hun struik of stok voor zover als zij onaangeroerd gebleven zijn.

sijn”.²¹⁵ Deze regel zegt immers dat familiegoederen terug moeten keren naar de zijde waarvan ze afkomstig zijn. Er wordt verder niet bepaald of men alleen de keuze heeft tussen vaderszijde of moederszijde of dat men moet opklimmen naar de grootouders langs beide zijden en dus de goederen moet opdelen in vier groepen. Wel geeft artikel 8 *Dit zijn de sceydinghen* aan dat men binnen de zijde waarvan de goederen gekomen zijn, op zoek moet gaan naar de *ouste naeste levende*. Deze bewoordingen wekken de indruk dat het gaat om de meest naaste verwant. Het woord afstammeling wordt niet expliciet vermeld. Dit artikel wijst dus niet op een stokgoederenstelsel.

169. Artikel 1 van *Die Lovensche rechten van der deylingen* bepaalt het volgende: “*Irst soe wat manne oft vrouwen hebben uuyt hueren struycke dat volgt dan struycke daert vuyt commen is soe verre zij sterven sonder oir*”.²¹⁶ Ook dit artikel bevestigt de regel dat de familiegoederen terug moeten keren naar de familie waarvan ze oorspronkelijk gekomen zijn. Net zoals in artikel 1 *Dit zijn de sceydinghen*, gaat het ook hier over *de struycke* waaruit de goederen gekomen zijn. In dit artikel wordt ook duidelijk vermeld dat het terugvalrecht alleen van toepassing is indien de overledene geen kinderen achterlaat.

AFDELING II. RECHTSPRAAK

170. In de vonnissen vindt men nergens uitdrukkelijk het begrip *stoc – of struckygoed* terug. Ook de term familiegoed komt niet voor. Wel spreekt men in de akten over goederen die van *huerer of dier zijden* gekomen zijn.²¹⁷ Dit wijst erop dat het geen goederen zijn die man en vrouw samen gekocht of verworven hebben tijdens hun huwelijk. Het gaat om eigen goederen die van een bepaalde kant van de familie afkomstig zijn. Het is niet zo dat al deze akten als basis kunnen dienen voor het beantwoorden van deze subonderzoeksvraag. Er is maar één vonnis waarin het terugvalmechanisme werkelijk naar boven komt.²¹⁸
171. In deze akte ontstaat er een conflict tussen enerzijds Jan Rogghe en anderzijds Jan Van Byvoerden. Beide mannen menen gerechtigd te zijn op de *erven* van Margriet Maten. Het is vooral

²¹⁵ Artikel 8 *Dit zijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten* in E.M. MEIJERS, *Het Ligurische erfrecht in de Nederlanden*, Deel I, *Het West- Brabantsche erfrecht*, Haarlem, N/V H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1929, 67 (bijlagen). Vertaling: Al de erfgoederen die van de zijde versterven dat heeft de oudste, naaste levende en van dezelfde zijde als waarvan die goederen gekomen zijn.

²¹⁶ Artikel 1 *Die Lovensche rechten van der deylingen* in E.M. MEIJERS, *Het Ligurische erfrecht in de Nederlanden*, Deel I, *Het West- Brabantsche erfrecht*, Haarlem, N/V H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1929, 69 (bijlagen). Vertaling: Eerst zo wat mannen of vrouwen hebben uit hun struik, dat volgt de struik waaruit het gekomen is voor zover als zij sterven zonder nakomeling.

²¹⁷ Zie bijvoorbeeld: Akte V° 110.3 – V° 112.1 (SAL 7346); V° 119.2 – R° 120.1 (SAL 7346); akte V° 286.2 (SAL 7346); akte R° 344.1 – R° 345.1 (SAL 7346); akte R° 346.2 – V° 346.1 (SAL 7346)

²¹⁸ Akte V° 119.2 – R° 120.1 (SAL 7346) x akte R° 314.1 – V° 314.1 (SAL 8123).

de argumentatie van Jan Rogghe die interessant is voor het beantwoorden van de subonderzoeksvraag. In de eerste plaats zegt hij dat de onroerende goederen, waarover het geschil gaat, familiegoederen zijn. Ze zijn van een bepaalde zijde gekomen. Volgens Jan Rogghe de zijde van de moeder van Margriet. Hij maakt in zijn redenering geen verder onderscheid tussen de goederen van grootvader langs moederszijde of van grootmoeder langs moederszijde. Omdat de *erven* van moederszijde afkomstig zijn, moeten ze volgens hem ook naar deze kant van de familie terugkeren. Hij beroept zich dus op het principe *materna maternis, paterna paternis*. Vervolgens gaat hij op zoek naar de *naeste levende* aan moederszijde. Hiermee bedoelt hij de persoon met de meest dichte band van verwantschap. Dit is Jan Maten. Op basis van zijn argumentatie moeten de goederen volgens Jan Rogghe toekomen aan deze Jan Maten. De schepenen geven hem gelijk en bevestigen dus zijn redenering.

AFDELING III. TUSSENCONCLUSIE

172. Op basis van het gewoonterecht is het met zekerheid te zeggen dat men in Leuven een terugvalrecht kent. Dit wordt ook bevestigd door de schepenen.
173. Volgens P. GODDING is in het 15de eeuwse Leuven de meest strenge variant van toepassing. Het gewoonterecht bevestigt dit echter niet. Er wordt nergens uitdrukkelijk vermeld dat het goed moet teruggaan naar de persoon die de goederen in de familie heeft binnengebracht. Ook staat er nergens geschreven dat het de afstammelingen van deze persoon zijn die recht hebben op de goederen. Enkel artikel 8 *Dit sijn de sceydinghen* geeft meer informatie prijs. Deze rechtsregel bepaalt immers dat de familiegoederen moeten terugkeren naar de zijde waarvan ze gekomen zijn en meerbepaald naar de meest naaste verwant aan deze zijde.
174. Dit komt overeen met de redenering die Jan Rogghe toepast in de schepenakte. Hij verwijst naar Jan Maten als de meest dichte verwant aan de moederszijde van Margriet Maten. Nergens in zijn argumentatie roept Jan Rogghe in dat men moet kijken naar wie de onroerende goederen oorspronkelijk in de familie heeft binnengebracht. Bovendien wordt er gesproken van naaste verwanten en niet van afstammelingen. Er staat dus niets in de redenering van Jan Rogghe dat verwijst naar een stokgoederenstelsel.
175. Het is niet mogelijk om op basis van één schepenakte met zekerheid te concluderen dat er sprake is van de meest eenvoudige variant van het terugvalrecht waarbij de goederen terugvallen naar de meest naaste verwant aan vaders- of moederszijde. Een verder onderzoek van de andere

schepenkamers is dan ook noodzakelijk om met zekerheid een uitspraak te kunnen doen over de precieze invulling van het terugvalrecht.

HOOFDSTUK VI. BESCHIKKINGSBEVOEGDHEID ECHTGENOOT

AFDELING I. GEWOONTERECHT

176. In artikel 3 van *Die Lovensche rechten van der deylingen* staat geschreven dat: “*Item soe wat manne oft vrouwen erven tegader vercrijgen, daer mach de man zijnen wille mede doen met beleydtbrieven*”.²¹⁹ De man heeft op basis van deze bepaling het alleenbestuur over de goederen die hij samen met zijn echtgenote verkregen heeft. Hij mag met andere woorden volledig vrij beschikken over de aanwinsten uit het huwelijk.
177. Artikel 7 van *Die Lovensche rechten van der deylingen* bepaalt dat “*Item onder Loevene es een man zijns wijf momboir, ende mach alle zijns wijfs goeden in den rechten bedingen beruerlijck ende omberuerlijck sonder zijns wijf bijzijn, nochtans zal zij doen dienen oft zij present ende voer oogen ware; sonder dat hij huer patrimonium nyet en mach wettelijck derven, noch bij coope oft anderssins overgeven sonder huer bijzijn ende consente, hoewel men dickwijle die contrarie heeft gesien*”.²²⁰ De man wordt gezien als de vertegenwoordiger van zijn vrouw. In deze hoedanigheid kan hij voor de rechtbank verschijnen in alle geschillen inzake de onroerende en roerende goederen van zijn echtgenote. Dit betekent niet dat hij zomaar vrij over alle eigen goederen van zijn vrouw kan beschikken. Artikel 7 bepaalt dat hij alleen over haar patrimonium kan beschikken met haar toestemming en in haar aanwezigheid. Op het einde van het artikel staat nochtans “*hoewel men dickwijle die contrarie heeft gesien*”. Hieruit zou men kunnen afleiden dat artikel 7 in de praktijk niet al te strikt wordt toegepast en dat de man wel handelingen stelt met het patrimonium van zijn echtgenote zonder haar toestemming. Het is dan ook interessant om te onderzoeken of dit principe in de praktijk daadwerkelijk nageleefd wordt of niet.

²¹⁹ Artikel 3 *Die Lovensche rechten van der deylingen* in E.M. MEIJERS, *Het Ligurische erfrecht in de Nederlanden*, Deel I, *Het West-Brabantsche erfrecht*, Haarlem, N/V H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1929, 69 (bijlagen). Vertaling: De aanwinsten die man en vrouw samen verkrijgen, daar mag de man vrij over beschikken met beleidsbrieven.

²²⁰ Artikel 7 *Die Lovensche rechten van der deylingen* in E.M. MEIJERS, *Het Ligurische erfrecht in de Nederlanden*, Deel I, *Het West-Brabantsche erfrecht*, Haarlem, N/V H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1929, 69 (bijlagen). Vertaling: Onder Leuvens recht is een man de voogd van zijn vrouw, en hij mag al de roerende en onroerende goederen van zijn echtgenote voor het gerecht brengen zonder de aanwezigheid van zijn echtgenote, nochtans zal zij doen dienen of zij aanwezig en voor ogen waren; zonder dat hij wettelijk afstand mag doen van haar patrimonium, niet bij een koop of anderszinds overdragen zonder haar aanwezigheid en toestemming, hoewel man dikwijls het tegenovergestelde heeft gezien.

AFDELING II. RECHTSPRAAK

178. Er is in de eerste schrijfkamer van het jaar 1452 maar één vonnis te vinden waarin de schepenen moeten oordelen over de beschikkingsbevoegdheid van een echtgenoot met betrekking tot de eigen goederen van zijn vrouw.²²¹
179. In deze akte is de situatie als volgt: Jan Den Roevere en Machtelde Stoeck zijn getrouwd. Een aantal schuldeisers hebben openstaande schulden bij Jan en ze vorderen nu een betaling. Ze menen aanspraak te mogen maken op een lijfrente ter waarde van 5 *noble* en 18 *rinsche gulden*. Het is echter Machtelde die deze lijfrente trekt en ze is het niet eens met de vordering van de schuldeisers. In de eerste plaats roept ze in dat de lijfrente een goed is dat *van hueren sijde gecomen is*. Ze heeft de lijfrente namelijk gekregen van wijlen haar vader. Het is dus een eigen goed. Vervolgens zet ze haar redenering verder door in te roepen dat Jan de lijfrente op geen enkele wijze kan belasten of bezwaren zonder haar toestemming. Ze beroept zich dus op het principe uit artikel 7 van *Die Lovensche rechten van der deylingen*. Bijgevolg kunnen de schuldeisers van Jan haar niet in rechte aanspreken. De vrouw krijgt gelijk van de schepenen. Haar man kan geen schulden aangaan met haar lijfrente als onderpand.

AFDELING III. TUSSENCONCLUSIE

180. Op basis van het gewoonterecht is het mogelijk enkele uitspraken te doen met betrekking tot de beschikkingsbevoegdheid van een gehuwde man. Hij kan in elk geval vrij alle rechtshandelingen stellen met betrekking tot de aanwinsten uit het huwelijk. Hiervoor heeft hij de toestemming van zijn echtgenote niet nodig. Zijn beschikkingsvrijheid is echter niet onbegrensd. Zo bepaalt artikel 7 van *Die lovense rechten* dat hij de eigen goederen van zijn echtgenote niet kan verkopen of overdragen zonder haar toestemming en aanwezigheid.
181. Deze gewoonterechtelijke regels kunnen maar afgetoetst worden aan één akte. Er zijn in de schepenkamer namelijk geen andere, voor het beantwoorden van deze subonderzoeksvraag, relevante vonnissen te vinden. In deze akte wordt artikel 7 *Die Lovensche rechten* bevestigd door de schepenen. Een man is inderdaad niet vrij om de familiegoederen van zijn echtgenote te bezwaren en belasten. Op basis van een inhoudelijke analyse van de eerste schrijfkamer is het dus mogelijk te concluderen dat er in dit geval niet afgeweken wordt van het gewoonterecht.

²²¹ Akte V° 49.4 – R° 50.1 (SAL 7436).

182. De andere schrijfkamers bevatten mogelijkwerwijs nog heel wat meer vonnissen die als basis kunnen dienen voor het definiëren van de beschikkingsbevoegdheid van een gehuwde man. Deze behoren echter niet tot het toepassingsgebied van deze masterscriptie.

HOOFDSTUK VII. SITUATIES IN DE RECHTSPRAAK DIE NIET BEHANDELD WORDEN IN HET GEWOONTERECHT

183. Het Leuvense gewoonterecht bevat een aantal belangrijke artikelen en basisprincipes in verband met het verdelen van een nalatenschap. De *coutumes* zijn echter niet zo omvangrijk dat ze elk aspect van het erfrecht behandelen. Zo bevatten de gewoonterechtelijke teksten geen artikelen over de mogelijkheid een testament op te stellen. Ook wie moet instaan voor het betalen van de lasten van de overledene wordt niet bepaald in het gewoonterecht. De artikelen zeggen ook niets over wat de erfrechtelijke gevolgen zijn van een scheiding van tafel en bed.

AFDELING I. HET TESTAMENT

§1. De inhoud van de schepenregisters

A. De uiterste wilsbeschikking van Godfried

184. In de schepenkamer is er één akte te vinden die, althans gedeeltelijk, begrepen kan worden als een uiterste wilsbeschikking. Godfried is eigenaar van een aantal onroerende goederen gelegen te Zichem en Leuven en wenst te beschikken over de eigendomstitels van deze goederen. Teneinde een formele bekrachtiging van zijn wilsuiting te bekomen, komt hij onderstaande verklaring afleggen voor de schepenen van Leuven:
185. *“Item de voirs(creven) goert heeft den vors(creven) brief den voirs(creven) sijnen sone/ bekint te dier meyni(n)gen dat de selve sone hem daert/ met sal moegen doen beleiden alst hem gelieft totten goede(n)/ sijns vad(er)s voirs(creven) hier onder genoempt Te weten(e) op alle des/ vors(creven) goerts sijns vad vaders goede die hij inde stat/ en(de) vrijheit van zichen(en) liggende heeft onder wien die/ hoven en(de) vort op drie zillen beempts geheten diestheusel/ gelegen inde prochie van diest onder de banc van caggeve(n)ne/ en(de) op drie boend(er) bosch gelegen te meerbeke inde prochie/ van caggenvenne neven de goede sgodshuys van p(er)cke Ite(m)/ tot ii(½) boend(er) bosch gelegen inde selve prochie ter plaetsen/ geheten ten berghe neve(n) de goede des heylighengheest/ van zichen(en) Item vort tot allen den goeden die de // voirs(creven) vader inde stat van loven(en) heeft of gecrigen sal moegen/ om metten selven beleide voe(r) hem sijn erfgename(n) en(de) nacomelinge(n)/ de vors(creven) goede tot eeuwegen dagen te besitten met condicie(n)/ dat de brieve vand(en) selven beleide sullen bliven ond(er)*

scepen(en)/ van loven(en) In sulker wijs oft de voirs(creven) natuerlike sone storve sond(er)/ wettighe geboorte achter hem te laten oft te bliven dat dan de/ vors(creven) goede den vors(creven) beleide niet tegenstaende ind(er) eend(er) helicht/ bliven en(de) v(er)vallen zullen lodewijcke vossenpants den jongen/ en(de) sijnen erfgenamen en(de) voer dande(re) helicht den kynde(re)n hennr(ix)/ wilen van beringen die hij hadde van mechteld(en) van vorst sijnen/ yersten wijve Dat oic de vors(creven) sone den vors(creven) zijnen vader/ sijn leefdage aende vors(creven) goede gheen hynd(er) doen en sal en(de) dat/ men oic den voirs(creven) vader soe lange hij leeft de brieve/ wedergeve(n) sal oft tsijnd(er) begheerten a(n)nichelle(re)n Cor(am) eisd(em) ”.²²²

186. In de eerste plaats komt deze verklaring neer op een schenking: Godfried draagt de eigendomstitels van de onroerende goederen over aan zijn wettige zoon. Zijn zoon wordt nu dus reeds eigenaar van de goederen en moet hier niet op wachten tot op het moment van het overlijden van Godfried. Wel wordt er uitdrukkelijk bepaald dat Godfried, zolang als hij nog leeft, de goederen mag gebruiken als hij dit wil. Zijn zoon mag hem dit niet verhinderen. Bovendien kan Godfried de eigendomstitels gedurende zijn leven steeds terugvragen of de bovenstaande verklaring annuleren. In tweede instantie laat Godfried in de akte ook optekenen wat er moet gebeuren met de goederen bij zijn overlijden. Zolang zijn zoon leeft, zal deze uiteraard eigenaar blijven. Wanneer de zoon op zijn beurt overlijdt, komen de goederen toe aan zijn kinderen, zijnde dus de kleinkinderen van Godfried. Wanneer er geen kinderen zijn, duidt Godfried aan dat de goederen in twee helften verdeeld dienen te worden. De ene helft komt toe aan Lodewijk Vossenpants en zijn erfgenamen. De tweede helft gaat naar de kinderen uit het eerste huwelijk van Henrix Van Beringen. Uit de akte valt niet af te leiden of er een band van verwantschap bestaat tussen deze begunstigde personen en Godfried. Aangezien Godfried uitdrukkelijk laat

²²² Vertaling: De voorvermelde Godfried heeft de voorvermelde brief aan zijn voorgeschreven zoon bekend met die bedoeling dat dezelfde zoon hem daarmee zal mogen doen beleiden als het hem belieft tot de goederen van zijn vader hieronder genoemd: Te weten op al de goederen van de voorvermelde Godfried, zijn vader, die in de stad en de vrijheid van Zichem liggen onder wie de hoven en de voort op drie zillen weiland geheten Diestheuvel gelegen in de parochie van Diest in Kaggevinne en op drie bunder bos gelegen te Meerbeek in de parochie van Kaggevinne naast de goederen van het godshuis van percke. Alsook van anderhalve bunder bos gelegen in dezelfde parochie op de plaats geheten ten Berge naast de goederen van de heilige geest van Zichem. Verder tot ale goederen die de voorvermelde vader in de stad van Leuven heeft of zal mogen krijgen om met hetzelfde beleid voor hem en zijn erfgenamen en nakomelingen de goederen tot eeuwige dagen te bezitten. Onder die voorwaarde dat de brieven van dezelfde aanspraak zullen blijven onder de schepenen van Leuven. Op zulke wijze dat wanneer de natuurlijke zoon sterft zonder wettige kinderen achter hem te laten of te blijven dat dan de voorvermelde goederen, niet tegenstaende het voorvermelde beleid, in de ene helft zullen blijven Lodewijk Vossenpants den jongen en zijn erfgenamen en voor de andere helft de kinderen van wijlen Henrix van Beringen met zijn eerste vrouw Machtelde van Vorst. Dat ook de voorvermelde zoon zijn vader zijn leven lang aan de voorvermelde goederen geen hinder zal doen en dat men ook de voorvermelde vader zolang als hij leeft de brieven zal teruggeven of op zijn vraag annuleren.

optekenen wat er moet gebeuren met zijn onroerende goederen op het moment van zijn overlijden, komt dit neer op een uiterste wilsbeschikking.

B. Vermelden van andere testamenten

187. Ondanks het feit dat er maar één uiterste wilsbeschikking is opgemaakt in de eerste schrijfkamer, staan er in andere akten enkele verwijzingen naar testamenten. Zo wordt er in 14 vonnissen melding gemaakt van een testament. Ook hieruit kan interessante informatie worden afgeleid. De volgende akte tracht dit te illustreren:
188. *“Item also voe(r) den raide vand(er) stat van loven(en) comen zijn de/ brued(er)s van sinte mychiels te loven(en) met henricke de vos/ in deen zijde en(de) bertelmeeus van gly ghylsen die geleit is/ totten goeden gorts adelen als naeste erfgenamen/ katlijnen wilen van vechtmale weduwe symoens wilen/ zoerbier in dande(re) Alse vanden goeden gecomen vander/ zijden der vors(creven) katlijnen dair inne de vors(creven) bertelmeeus/ meynde gerichte te wesen Bezunder uut eender clausule/ staende in een testament gemaect bijden vors(creven) wilen symoe(n)/ met (con)sente des vors(creven) ka(tlij)[ne(n)] int jair xiiii[c] l spreken(de)/ aldus Dat alle sijne en(de) zijns wijfs goede nae hue(re) doet/ bliven(de) toecomen souden half den erfgename(n) des vors(creven) symoens/ en(de) dande(re) helicht den erfgename(n) der vors(creven) ka(tlij)[ne(n)] behoud(elic)/ dat de s leste leven(de) met e(n)nigen van dien goeden ofs/ hij noet hadde bij (con)sente des vors(creven) symoens executeurs/ sijnen wille soude moege(n) doen Dair tegen de vors(creven)/ vand(er) brued(er)scap met henr(icke) seiden want de vorsc(reven)/ ka(tlij)[ne] des vors(creven) henrickx [wijve] van hue(re)n goeden gelaten hadde/ vijfen(de)twintich rijd(er)s en(de) der vors(creven) bruederscap tvierendeele/ van eenen huysse gelegen inde holstrate also tselve/ testament bijd(er) vors(creven) katlijne(n) die de leste leven(de) was/ claerlijc begrypt Dwelc also zij meynden van weerde(n)/ zijn soude na recht Daer o(m)me eest dat de raet/ vander stat yerst aengehoert des p(ar)tien in beyden sijden/ bekinden bij meesters van rechte bevonde(n) te hebben/ d(aer) af get(er)mijneert dat niet tegenstaende der macht/ vand(en) vors(creven) beleide oft den yersten testamente bij symoe(n)/ gemaect de vors(creven) makinge d bij ka(tlij)[ne(n)] gedaen op en(de)/ vande(n) goede(n) van hue(re)r zijden gecomen aenden/ voirs(creven) henr(icken) en(de) d(er) brued(er)scap stat grypen zal sond(er)/ dat de wederp(ar)tie ter (con)trarie(n) van dien e(n)nige sake(n)/ meer sal moegen vorde(re)n opde correctie vand(er) stat Act(um)/ in pleno (con)silio junii xx a(nn)[o] liii”.*²²³

²²³ Vertaling: De volgende partijen zijn voor de rechtbank van Leuven gekomen. Aan de ene zijde de broeders van Sint-Michiel te Leuven samen met Henrick De Vos. Aan de andere zijde Bartholomeus van Gly Ghylsen die aanspraak maakt op de goederen van Godfried Adelen als naaste erfgenaam van wijlen Kathleen Van Vechtmale, de weduwe van

189. In dit geschil worden er twee testamenten aangehaald. Het eerste testament is opgemaakt in 1450 door Simon Zorbier met de instemming van zijn echtgenote Kathleen. Het testament zegt dat wanneer ze allebei overleden zijn, de goederen van zowel Simon als Kathleen in twee helften worden opgedeeld. De ene helft is dan voor de erfgenamen aan de zijde van Simon en de andere helft voor de erfgenamen van Kathleen. Het is op dit testament dat Bartholomeus, als naaste erfgenaam van Kathleen, zich beroept. De tegenpartij haalt aan dat er nog een latere wilsbeschikking opgesteld is door Kathleen na het overlijden van haar echtgenoot Simon. Op grond van dit testament is Henrick gerechtigd op 25 *rijders* en de broeders van Sint- Michiel op een vierde deel van een huis. Volgens Henrick en de broeders is dit testament rechtsgeldig en moet het dan ook nageleefd worden. Dit is ook het oordeel van de schepenen. In het testament uit 1450 hadden Simon en Kathleen namelijk een clause opgenomen waarin stond dat de langstlevende van hen beiden volledig vrij over de goederen kon beschikken. Kathleen heeft dus niet in strijd met het eerste testament gehandeld bij het opmaken van de tweede wilsbeschikking. Het latere testament gaat dan ook voor op het eerste.

§2. Legaten aan kerkelijke instellingen

190. In vier testamenten wordt er een legaat aan een kerkelijke of liefdadigheidsinstelling bedongen. Dit is niet zo vreemd in een samenleving waarin religie een prominente plaats heeft. Mensen denken dat ze door schenkingen of legaten hun ziel kunnen redden van het vagevuur of de hel en zijn dan ook bereid de Kerk te bevoordelen in hun uiterste wilsbeschikking. De concrete legataris is dan de kerkmeester of kerkvoogd. Hij is ook diegene die voor de rechtbank verschijnt indien er problemen zijn bij het uitvoeren van het testament.
191. Zo krijgen de broeders van Sint- Michiel te Leuven $1/4^{\text{de}}$ van een huis. Zowel het gasthuis van Molenbeke als het godshuis te Hertogendale ontvangt 2 *rijnse gulden*. De Kerk van Beerde is gerechtigd op een erfpacht ter waarde van $3/4^{\text{de}}$ rogge.²²⁴

wijlen Simon Zoerbier. Bartholomeus meent gerechtigd te zijn op de familiegoederen van Kathleen. In het bijzonder een clause uit een testament uit 1450 gemaakt door wijlen Simon met toestemming van Kathleen. De clause zegt dat al zijn (van Simon) goederen en de goederen van zijn echtgenote na hun dood voor de helft moeten toekomen aan de erfgenamen van Simon en voor de andere helft aan de erfgenamen van Kathleen. De langstlevende van hen mag met de goederen zijn vrije wil doen. Hierop zeiden de broeders van Sint Michiel en Henrick dat Kathleen van haar goederen gelaten had 25 *rijders* aan Henrick en $1/4^{\text{de}}$ van een huis aan de broeders. Dit zegt het testament van Kathleen, die de laatst levende was en ze menen dat dit testament waarde heeft in rechte. De rechtbank heeft de partijen aangehoord. Niettegenstaande het gezag van het beleid (van Bartholomeus) of het eerst gemaakte testament door Simon, zal de beschikking over de goederen van Kathleen haar zijde gekomen aan de broeders en Henrick plaatsvinden zonder dat de tegenpartij meer mag vorderen voor de rechtbank.

²²⁴ Akte V° 11.3 – R° 12.1 (SAL 7346); akte V° 221.1 (SAL 7346); akte V° 313.6 – R° 314.1 (SAL 7346); akte V° 399.1 (SAL 7346).

§3. Aanstellen van een executeur

192. In de 15de eeuw bestaat de mogelijkheid een testamentair- executeur of meerdere executeurs aan te stellen.²²⁵ Zo heeft de opsteller van het testament de garantie dat zijn laatste wil uitgevoerd zal worden. De schepenakten geven een beeld van de mogelijke taken van de executeur.
193. In de eerste plaats is het mogelijk dat de executeur moet instaan voor het bewind van de roerende goederen.²²⁶ Daarnaast kan hij ook de opdracht hebben bepaalde goederen uit de nalatenschap over te dragen aan de begunstigde personen.²²⁷
194. Ook met betrekking tot de schulden en schuldvorderingen van de overledene, valt er iets te zeggen. Hierop wordt dieper ingegaan in afdeling III van dit hoofdstuk.
195. Om latere conflicten te voorkomen, is het mogelijk dat de begunstigten van het testament een verklaring afleggen voor de schepenen waarin ze bevestigen dat ze van de testamenteurs alles verkregen hebben waartoe ze gerechtigd zijn. Zo kunnen ze de executeurs later niet meer aanspreken.²²⁸

AFDELING II. LASTEN

196. Een nalatenschap bestaat in de meeste gevallen niet uitsluitend uit *erven, haven ende vliegende erven*. Het is steeds mogelijk dat de erflater op het moment van zijn overlijden openstaande schulden had. Voor de schuldeisers is het in dergelijke situatie van belang dat ze, ondanks het overlijden van de oorspronkelijke schuldenaar, toch nog een betaling kunnen bekomen van datgene waarop ze recht hebben. Nochtans is hierover niets te vinden in het Leuvense gewoonterecht. Er wordt nergens bepaald welke personen gehouden kunnen worden de openstaande schulden van de overledene te voldoen. De erfgenamen weten op basis van het gewoonterecht dus niet tot wat ze gehouden zijn en de schuldeisers weten evenmin wie ze kunnen aanspreken.
197. Aan de hand van de schepenrechtspraak is het mogelijk enkele basisprincipes te ontdekken. Zo zijn er een aantal vonnissen te vinden waarbij de schepenen een conflict inzake het niet- betalen van de schulden beslechten. Daarnaast kan het verdelen van de betaling van de lasten ook deel uitmaken van een overeenkomst of *sceydinge ende deylinge*.

²²⁵ J. GILISSEN, *Historische inleiding tot het recht, geschiedenis van het privaatrecht*, Kluwer, Antwerpen, 1981, 652.

²²⁶ Akte R° 400.3 (SAL 7346).

²²⁷ Akte R° 378.4 (SAL 7346).

²²⁸ Akte R° 352.1 (SAL 7346).

§1. Het lijfpensie

198. Een eerst mogelijke hypothese is dat de erfgenamen van de overledene aangesproken worden door de begunstigde van een lijfpensioen of lijfrente. Wanneer deze de periodieke uitkering waarop hij recht heeft, niet ontvangt, kan hij naar de schepenbank stappen om een betaling van de lijfrente te vorderen. Het is nuttig om na te gaan wie de partijen in het geding zijn en welke argumenten ze aanhalen om hun standpunt te verdedigen.
199. Het is telkens zo dat de erfgenaam die de *haven* aanvaard heeft, wordt aangesproken door de schuldeiser van de lijfrente. Het is met andere woorden de persoon die de roerende goederen van de overledene aanvaardt, die ook instaat voor het betalen van het lijfpensioen.²²⁹
200. Volgend voorbeeld tracht dit te verduidelijken. Claes is de begunstigde van een lijfrente ter waarde van 2 *mudde* koren. Jan Gruwel is de hoofdschuldenaar maar komt te overlijden. Claes wenst nu dat de achterstallige betalingen gedaan worden en spreekt hiervoor de dochter (Margriet) en schoonzoon (Elegast) van Jan Gruwel aan. Hij doet dit omdat: “*des voirscreven elegasts wijf huers vader have als oir ende erfgename aenveerdt hadde*”.²³⁰ Elegast tracht dit te weerleggen door te zeggen dat niet zijn echtgenote maar ene Willem Van Heezele de roerende goederen na het overlijden van Jan Gruwel aanvaard had. De argumentatie van beide partijen draait dus om wie de roerende goederen aanvaard heeft en wie bijgevolg het lijfpensioen moet uitbetalen.²³¹ De andere akten bevatten een gelijkaardig betoog.²³²

§2. Lasten gekoppeld aan onroerend goed

201. Bepaalde lasten zijn verbonden aan specifieke onroerende goederen. De schuldeisers van de overledene zullen dan ook de personen aanspreken die deze onroerende goederen geërfd hebben.²³³ Hierna volgt een voorbeeld om dit te verduidelijken. Geert Van Kelfs heeft de onroerende goederen van zijn broer Jan Van Kelfs gekregen. De schuldeisers van wijlen Jan spreken nu Geert aan voor het betalen van 1 kroon. Dit omdat de kroon verbonden is aan een

²²⁹ Akte R° 105.2 (SAL 7346); akte R° 254.3 – V° 254.1 (SAL 7346); akte R° 277.5 – V° 277.1 (SAL 7346)

²³⁰ Vertaling: De vrouw van Elegast (zijnde Margriet) heeft de roerende goederen van haar vader als nakomelinge en erfgename aanvaard.

²³¹ Akte R° 277.5 – V° 277.1 (SAL 7346)

²³² Zie bijvoorbeeld akte R° 105.2 (SAL 7346): Ook in dit geval worden de dochter en schoonzoon van de overleden hoofdschuldenaar aangesproken omdat ze de *haven* van hun vader/schoonvader aanvaard hebben. Ze verwerpen zich in dit geval door in te roepen dat de roerende goederen verkocht zijn en dat zij ze dus niet aanvaard hebben.

²³³ Akte V° 129.2 (SAL 7346); akte R° 281.3 – V° 281.1 (SAL 7346).

weide gelegen te Rode. Deze weide is samen met de andere onroerende goederen van wijlen Jan in het bezit van Geert.²³⁴

§3. *Testamenteur*

202. Het is daarnaast ook mogelijk dat de erflater voor zijn overlijden een testament heeft opgemaakt waarin hij een executeur heeft aangeduid. Een testamentair executeur kan aangesteld worden om toe te zien op de naleving van de uiterste wilsbeschikking van de overledene.²³⁵ In dit kader staat hij ook in voor het betalen van de nog openstaande schulden. Dit valt af te leiden uit de schepenrechtbankspraak: “*Also als bijden testamenteurders raes wilen van graven die dbewint van zijnder haven ende dbetalen van sijnen scouwen aengenomen hebben*”.²³⁶

§4. **Overeenkomst inzake het verdelen van de lasten**

203. Verder kunnen partijen ook onderling een overeenkomst afsluiten en daarin gedetailleerd bepalen wie moet instaan voor welke schulden. Op deze manier kan er naar deze overeenkomst verwezen worden indien er later conflicten opduiken in verband met de betaling van de lasten.²³⁷

AFDELING III. SCHEIDING VAN *TAFELN ENDE BEDDEN*

204. In het 15de eeuwse Leuven is het mogelijk formeel getrouwd te blijven maar *de facto* niet langer samen te leven als man en vrouw. Op erfrechtelijk vlak verandert er in dit geval in principe niets. Wettelijk gezien is men nog steeds gehuwd en kan men dus van elkaar erven. Het is nochtans mogelijk dat de betrokken partijen niet langer willen dat ze erfrechtelijke aanspraken hebben ten aanzien van elkaar. Of denk maar aan de situatie waarbij de vrouw na het overlijden van haar man, met wie ze al lange tijd niet meer samenleeft, wordt aangesproken om zijn openstaande schulden te voldoen. Deze voorbeelden illustreren dat het feitelijk gescheiden leven ongewenste gevolgen kan hebben voor de betrokken partijen. Nochtans wordt er in het gewoonterecht niets vermeld over deze situatie. De schepenregisters bevatten wel twee akten die iets te zeggen hebben over de materie.
205. Een eerste voorbeeld is een akte die opgesteld is door een man en vrouw die nog steeds gehuwd zijn maar gescheiden leven.²³⁸ Ze willen vermijden dat de langstlevende van hen beiden enige

²³⁴ Akte V° 129.2 (SAL 7346).

²³⁵ J. GILISSEN, *Historische inleiding tot het recht, geschiedenis van het privaatrecht*, Kluwer, Antwerpen, 1981, 652.

²³⁶ Akte R° 400.3 (SAL 7346), vertaling: Hij heeft het bewind over de roerende goederen en het betalen van de schulden aanvaard.

²³⁷ Zie bijvoorbeeld: Akte R° 117.1 – R° 118.1 (SAL 7346); akte R° 175.1 – V° 175.1 (SAL 7346); akte V° 356.2 – R° 357.1 (SAL 7346).

²³⁸ Akte R° 255.2 (SAL 7346)

aanspraak kan maken op de eigen goederen van de eerst overledene.²³⁹ Omwille hiervan laten ze een regeling optekenen voor de schepenrechtbank. In de akte staat geschreven: “*Ende al gebuerdet oec dat de voirscreven Gielis voir der voirscreven Katlijnen sijnen wive storve nochtan en soude zij na dat se bekint heeft in zijnen goeden na de lantrechte noch anderssins niet gericht zijn*”.²⁴⁰ Ze wensen dus met andere woorden het gewoonterecht buitenspel zetten met deze verklaring.

206. In een tweede vonnis spreekt de ontvanger van de poortgelden de langstlevende echtgenote aan voor de betaling van de openstaande schulden van haar overleden echtgenoot. De weduwe beweert echter dat ze niet gehouden kan worden de schulden van haar echtgenoot te betalen omdat ze reeds vele jaren van tafel en bed gescheiden leefden. De schepenen bepalen dat de weduwe moet instaan voor de achterstallige poortgelden die dateren van tijdens hun samenleven. Met betrekking tot de andere poortgelden moet de ontvanger zich tot iemand anders richten.²⁴¹ Het feitelijk gescheiden leven kan dus ook gevolgen hebben voor de passiefzijde van de nalatenschap.

²³⁹ Het gaat om de goederen die de beide echtgenoten hadden op het moment van het voltrekken van het huwelijk of die ze tijdens het huwelijk gekregen hebben.

²⁴⁰ Vertaling: Wanneer het gebeurt dat Gielis voor zijn vrouw Katlijne sterft, dan is ze niet gerechtigd op zijn goederen. Niet op basis van het landrecht of op enige andere manier.

²⁴¹ Akte R° 46.4 – V° 46.1 (SAL 7346).

BESLUIT

207. Om het Leuvense erfrecht te bestuderen bestaan er twee verschillende invalshoeken. Een eerste mogelijkheid is de *law in the books*-aanpak. Dit is ook het perspectief dat door de meeste auteurs gebruikt wordt in hun algemene werken over de geschiedenis van het erfrecht. Ook PHILIPPE GODDING focust zich in zijn boek *Le droit privé dans les Pays-Bas Méridionaux du 12e au 18e siècle* op de *law in the books*. In zijn werk komt onder andere het Leuvense gewoonterecht aan bod. Een andere mogelijkheid is om de nadruk te leggen op de *law in action*. In dit concrete geval betekent dit de rechtspraak van de Leuvense schepenbank. Er bestaat al heel wat literatuur over de organisatie en werking van deze rechtsprekende instantie. Ook zijn er al enkele werken geschreven over de inhoud van de schepenregisters. Er is echter nog geen enkele auteur die de Leuvense schepenrechtspraak heeft gebruikt om het erfrecht van naderbij te bestuderen. Dergelijk onderzoek zou nochtans kunnen leiden tot een vollediger beeld van het 15de - eeuwse erfrecht.
208. Het is de bedoeling van deze masterscriptie de *law in the books* met de *law in action* te vergelijken en een antwoord te bieden op de volgende onderzoeksvraag: “*Op welke vlakken vertonen de erfrechtelijke schepenakten uit de eerste schrijfkamer van het jaar 1452 verschilpunten of gelijkenissen met het op dat moment geldende Leuvense gewoonterecht?*”. Het geselecteerde bronnenmateriaal bestaat enerzijds uit drie gewoonterechtelijke teksten: *Dit sijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten* en *Die lovensche rechten van der deylingen* I en II. Anderzijds is er de eerste schepenkamer van het jaar 1452.
209. Hoewel deze masterscriptie in de eerste plaats gebaseerd is op een inhoudelijk onderzoek van de schepenregisters, kan ook een kwantitatieve analyse een meerwaarde bieden. Op deze manier is het mogelijk de vonnissen over erfrecht te kaderen binnen het grotere geheel van de schepenrechtspraak. Van de 648 onderzochte akten gaan er 136 over erven en nalaten in Leuven.
210. Om de centrale onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden was het noodzakelijk enkele ondersteunende subonderzoeksvragen op te stellen. De subonderzoeksvragen zijn de volgende:
- Worden alle kinderen gelijk behandeld bij het verdelen van de nalatenschap?
 - Heeft de langstlevende partner bij het overlijden van de echtgenoot/echtgenote nog bepaalde rechten ten aanzien van de nalatenschap en kan hij/zij aangesproken worden om bepaalde schulden van de eerst overledene te voldoen?

- Heeft het feit dat de overledene meerdere keren gehuwd is geweest en kinderen heeft uit meerdere huwelijken, invloed op het verdelen van de nalatenschap?
- Kent men in Leuven het concept terugvalrecht en op welke wijze wordt dit dan precies ingevuld?
- Kan een man zonder beperkingen beschikken over de eigen goederen van zijn echtgenote?
- Zijn de materies en problemen waarover de schepenen een oordeel moeten vellen ruimer dan deze die worden aangekaart in het gewoonterecht?

211. Bij het beantwoorden van elk subonderzoeksvraag is het mogelijk dezelfde opmerking te maken. Deze masterscriptie is gebaseerd op vonnissen uit één schepenkamer. Dit heeft tot gevolg dat er per onderzoeksvraag vaak maar enkele akten relevant zijn. Het gaat in feite om een soort momentopname van de rechtspraak uit het jaar 1452. De conclusies over de gelijkenissen en verschillen tussen rechtspraak en gewoonterecht moeten dan ook steeds genuanceerd worden in die zin dat ze gebaseerd zijn op een enigszins beperkt bronnenapparaat.

§1. Gelijkenissen, tegenstellingen en aanvullingen

212. Het Leuvense gewoonterecht en de schepenrechtspraak vertonen tal van gelijkenissen. Zo staat in beide bronnen de gelijkheid van de kinderen voorop. Er worden geen voorrechten toegekend op basis van leeftijd of geslacht. Alle nakomelingen hebben evenveel rechten ten aanzien van de nalatenschap van hun ouders. De enige voorwaarde is dat het gaat om kinderen die geboren zijn uit een geldig huwelijk. Dit principe komt doorheen heel de schepenrechtspraak terug. In de vonnissen zijn er een aantal uitzonderingen op de gelijke verdeling te vinden. Deze zijn echter beperkt. De gelijkheid wordt steeds zoveel mogelijk gewaarborgd. Ook inzake de positie van de langstlevende spreken de *coutumes* en de rechtspraak elkaar niet tegen. Zo vermelden beide de *tocht* van de langstlevende. Ook artikel 9 *Dit sijn de sceydinghen* over de verdeling van de aanwinsten van een kinderloos echtpaar, wordt door de schepenen gevolgd. Het terugvalprincipe uit artikel 8 *Dit sijn de sceydinghen* wordt ook door de schepenen toegepast. Zowel het gewoonterecht als de rechtspraak spreken over de meest naaste verwant aan moeders- of vaderszijde van de familie. Ten slotte zijn de akten ook in overeenstemming met de *coutumes* wanneer de schepenen moeten oordelen over de beschikkingsbevoegdheid van een man ten aanzien van de lijfrente van zijn echtgenote. We kunnen concluderen dat de algemene lijnen en basisprincipes die door het gewoonterecht voorop gesteld worden, ook door de schepenen worden gerespecteerd in hun rechtspraak.

213. In de eerste schrijfkamer is er slechts één akte te vinden waarin de schepenen de geldende rechtsregels niet toepassen. Ze wijken af van artikel 5 *Dit sijn de sceydingen* en kennen de aanwinsten uit het tweede huwelijk niet volledig toe aan de kinderen uit dit huwelijk. Verder zijn er geen echte tegenstellingen te vinden tussen het gewoonterecht en de schepenrechtspraak.
214. Het gebeurt wel dat de gewoonterechtelijke teksten elkaar onderling tegenspreken. Zo zegt artikel 6 *Dit sijn de sceydinghen* dat de kinderen uit het eerste huwelijk bevoorrecht zijn ten aanzien van kinderen uit het tweede huwelijk. Artikel 10 *Die lovensche rechten* wijkt hiervan af en zegt dat de gelijke verdeling tussen de kinderen uit verschillende *bedden* voorop staat.
215. Wat ook vaak voorkomt is dat de schepenakten informatie bevatten die als een aanvulling kan dienen op de *coutumes*. In een aantal gevallen zijn de gewoonterechtelijke bepalingen eerder beknopt. Zo bevat het gewoonterecht geen artikelen over de *duwarie* van de langstlevende. Ook de rechten van de weduwe of weduwnaar op de roerende goederen worden niet gespecificeerd in het gewoonterecht. Het laatste hoofdstuk van deze masterscriptie gaat zelfs volledig over de materies die in de schepenbank voorkomen maar waarover het gewoonterecht niets zegt. Zo bevat het gewoonterecht geen enkele bepaling over het opstellen van een uiterste wilsbeschikking. Nochtans is de testamentaire praktijk in het 15de-eeuwse Leuven niet onbestaand. De eerste schrijfkamer bevat namelijk 1 testament en 14 verwijzingen naar testamenten. Aan de hand hiervan is het mogelijk iets te leren over de inhoud van de uiterste wilsbeschikking of de figuur van de testamentair executeur. Ook de vraag wie moet instaan voor welke lasten wordt niet behandeld in de gewoonterechtelijke teksten. Op basis van de vonnissen is het wel mogelijk te zeggen dat de erfgenaam die de roerende goederen van de overledene ontvangt, aangesproken kan worden om een lijfpensioen te betalen. De persoon die de onroerende goederen erft, moet instaan voor de schulden verbonden aan dit onroerend goed. het hertrouwen van een weduwe of weduwnaar is het gewoonterecht heel uitgebreid.

§2. Oproep tot verder onderzoek

216. In een aantal gevallen is het niet evident om uitspraken te doen over bepaalde vonnissen. De *sceydinghe ende deylinge* bevatten vaak onvoldoende informatie over de betrokken goederen om met zekerheid iets kunnen zeggen over de gelijkheid tussen alle nakomelingen. Ook inzake de verdeling tussen kinderen uit meerdere *bedden* is het moeilijk conclusies te trekken. Voor de schepenen wordt er vaak maar één specifiek probleem gebracht waardoor het totaalbeeld verloren gaat.

217. Er zijn nog heel wat aspecten die verder onderzoek vereisen. Zo is er bijkomend onderzoek nodig om te weten of feodale goederen op een andere manier verdeeld worden dan de overige onroerende goederen. Het nader bekijken van meer akten kan ook leiden tot een beter beeld van de *tocht*. Op dit moment is het nog niet helemaal duidelijk of het gaat om een vruchtgebruik of om een geldelijke vergoeding. Ook de precieze invulling van het terugvalrecht behoeft verder onderzoek. Het is namelijk moeilijk om op basis van één akte hierover een uitspraak te doen.
218. Een verder onderzoek van de andere schepenregisters op het vlak van erfrecht is zeker wenselijk. De schepenregisters bevatten nog een schat aan verborgen informatie die ons heel wat meer kan leren over erven en nalaten in het 15de- eeuwse Leuven. Bijkomend onderzoek is dus zeker de moeite waard.

BIJLAGEN

Voorbeeld inventaris: Akte R° 95.1 (SAL 7345):

It(em) want jan burijn die geleydt es totte(n) goede(n) have en(de) erve/
h(er) arnts wijle(n) burijn priest(er)s sijns brued(er)s soe wair die beleg(en)/
sijn op de(n) dach va(n) heden hadde doen inscribe(n) h(ere)n rase la(m)melon/
prieste(r) va(n) wavere die de have h(ier) nae bescr(even) hadde doen beslaen/
dair af den dach va(n) rechte diende Te weten inde(n) yerste(n)/
vi bedde(n) vi coetse(n) vi sargie(n) xii paer slapelaken(en) ii groete/
scrijne(n) een cleyn scrijne een tritsoer ii setele iii voudezijdele(n)/
iiii gescutte bancke ii rondeele ii taefle(n) mette(n) scrage(n) i scappreede/
ii dossijne(n) drievoete(n) ii dossijne(n) cussen(en) i dossijn oercussen(en) een/
tappijt ii gevoyerde tabbaerts een hoycke iii capruyne iii p(ar) couse(n)/
een dossijne cop(er)en potte een dossijne potte i dossijne pa(n)nen/
een lavoir iiii becken een lampet eene(n) hael drie wa(m)beyse/
een hantvat iiii yse(re)n pa(n)nnen een yse(re)n ganspa(n)ne iii dossijne(n)/
te(n)ne(n) scotele(n) iii een dossijne roestplattele(n) een dossijne dobbelie(re)/
een dossijne co(m)mekens een dossijne teljoere(n) It(em) iiii quaertpotte(n)/
eene(n) geltstoep waelpot potte eene(n) tynne(n) fb flessche noch alreha(n)de/
huysraet iii coye xx mudd(en) rocx een mol(evat) raepsaets i sister erwete(n)/
iii helpe(n) xl mudden corens dieme(n) sculdich es xx elle(n) amelaken(en)/
xl elle(n) lijne(n)lakens vi elle(n) wolle(n) lakens xii steene vlas viii/
l(i)b(ra) garens een breviarijs ii souters een ordinar(ijs) noch alrehande/
bueke Tot welke(n) dage de voirs(creven) h(er) raes niet comen es soe/
hebbe(n) de he(re)n scep(en) van loven(en) t(er) manisse(n) smeye(r)s s gewijst voir/
een vo(n)nisse datme(n) den voirs(creven) jan burijn vand(en) voirs(creven) goede(n) houd(en)/
sal in sijne(n) beleyde alsoe v(er)re alst noch voir hen come(n) es cor(am)/
abs(oloens) witte abs(oloens) willem(air) colonia oct(obris) xiii

Index grafieken:

Geschillen:

- Geschil in verband met de goederen:

- Akte V° 10.2
- Akte R° 13.4
- Akte R° 39.1
- Akte V° 46.3
- Akte R° 63.2
- Akte R° 64.2
- Akte R° 66.2
- Akte V° 85.2
- Akte V° 97.5
- Akte V° 110.3 – V° 112.1
- Akte V° 119.2 – R° 120.1
- Akte R° 135.2
- Akte V° 140.1 – V° 142.1
- Akte V° 158.4 – R° 159.1
- Akte R° 166.3 – V° 166.1
- Akte V° 169.2
- Akte R° 195.2
- Akte R° 211.3 – R° 212.1
- Akte R° 212.1 – V° 212.1
- Akte V° 226.1
- Akte V° 243.2
- Akte R° 251.5 – V° 251.1
- Akte V° 264.3
- Akte V° 278.4 – R° 279.1
- Akte V° 286.2
- Akte R° 287.1
- Akte R° 287.4
- Akte R° 293.2
- Akte R° 310.4
- Akte V° 315.1
- Akte V° 332.2 – R° 333.1
- Akte V° 357.1

- Akte V° 358.1 – R° 359.1
- Akte R° 366.1
- Akte R° 367.2
- Akte R° 375.3
- Akte V° 380.1
- Akte V° 399.1
- Akte V° 399.3
- Akte V° 400.2

- Geschil in verband met de schulden:

- Akte R° 4.4 – V° 4.1
- Akte V° 10.1
- Akte V° 11.3 – R° 12.1
- Akte V° 49.4 – R° 50.1
- Akte R° 105.2
- Akte V° 129.2
- Akte V° 221.1
- Akte R° 226.2
- Akte R° 254.3 – V° 254.1
- Akte R° 258.4
- Akte R° 277.5 – V° 277.1
- Akte V° 278.1
- Akte R° 281.3 – V° 281.1
- Akte R° 289.3
- Akte R° 304.1 – R° 307.1
- Akte V° 307.1
- Akte V° 307.2
- Akte R° 307.3
- Akte R° 307.1
- Akte V° 313.6
- Akte R° 347.1
- Akte R° 363.1
- Akte R° 383.3
- Akte R° 400.3

- Geschil in verband met de duwarie:
 - Akte R° 401.1 – 402.1
 - Akte R° 362.1 – V° 361.1
 - Akte R° 344.1 – R° 345.1

Overeenkomsten:

- Overeenkomsten inzake verdeling goederen/schulden:
 - Akte R° 29.1 – V° 29.1
 - Akte V° 106.2 – R° 107.1
 - Akte R° 117.1 – R° 118.1
 - Akte R° 118.3 – V° 119.1
 - Akte R° 143.2 – V° 143.1
 - Akte R° 175.1 – V° 175.1
 - Akte R° 218.1
 - Akte R° 255.2
 - Akte V° 238.1
 - Akte R° 239.4
 - Akte R° 246.4
 - Akte V° 257.3
 - Akte R° 270.2
 - Akte R° 300.2
 - Akte R° 346.2 – V° 346.1
 - Akte V° 352.1 – R° 353.1
 - Akte V° 356.2 – R° 357.1
 - Akte R° 365.1 – V° 365.1
 - Akte R° 378.4
- Sceydinge en deylinge:
 - Akte R° 85.3 – V° 85.1
 - Akte R° 121.2 – V° 121.1
 - Akte V° 154.1
 - Akte R° 155.1
- Erfvoorwaarden
 - Akte R° 38.1 – V° 38.1
 - Akte V° 377.2 – R° 378.1
 - Akte R° 392.5

- Huwelijksvoorwaarden
 - o Akte R° 348.1 – V° 348.1

Testament:

- Akte V° 265.5 – R° 266.1
- Vermelden van een testament:
 - o Akte V° 11.3 – R° 12.1
 - o Akte R° 83.1
 - o Akte V° 119.2 – R° 120.1
 - o Akte R° 212.2 – V° 212.1
 - o Akte V° 221.1
 - o Akte V° 264.3
 - o Akte V° 278.4 – R° 279.1
 - o Akte R° 303.6
 - o Akte R° 304.1 – R° 307.1
 - o Akte V° 313.6 – R° 314.1
 - o Akte V° 356.2 – R° 357.1
 - o Akte V° 358.1 – R° 359.1
 - o Akte R° 378.4
 - o Akte V° 399.1

Plechtige verklaring

- Akte R° 74.4 – V° 74.1
- Akte V° 81.2
- Akte R° 171.2
- Akte R° 184.3
- Akte R° 185.2
- Akte R° 189.2
- Akte V° 195.1
- Akte R° 229.2
- Akte R° 324.4 – V° 324.1
- Akte V° 343.4
- Akte R° 352.1
- Akte V° 354.2

Rechtsdag:

- Akte R° 32.4
- Akte R° 46.1
- Akte V° 56.2
- Akte V° 75.3
- Akte R° 150.3
- Akte R° 193.4
- Akte R° 204.2
- Akte R° 226.3
- Akte R° 246.2
- Akte V° 280.4 – R° 281.1
- Akte V° 291.1
- Akte R° 293.1
- Akte V° 319.1
- Akte R° 337.3

Andere:

- Akte V° 62.1
- Akte R° 83.1
- Akte R° 101.2
- Akte R° 118.3 – V° 119.1
- Akte R° 169.6
- Akte R° 182.2
- Akte V° 247.3
- Akte V° 280.2
- Akte R° 303.6
- Akte 309.1
- Akte V° 333.4
- Akte R° 409.2

BIBLIOGRAFIE

WETGEVING

Artikel 1 Dit zijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten in E.M. MEIJERS, *Het Ligurische erfrecht in de Nederlanden*, Deel I, *Het West- Brabantsche erfrecht*, Haarlem, N/V H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1929, 255 p.

Artikel 2 Dit zijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten in E.M. MEIJERS, *Het Ligurische erfrecht in de Nederlanden*, Deel I, *Het West- Brabantsche erfrecht*, Haarlem, N/V H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1929, 255 p.

Artikel 3 Dit zijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten in E.M. MEIJERS, *Het Ligurische erfrecht in de Nederlanden*, Deel I, *Het West- Brabantsche erfrecht*, Haarlem, N/V H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1929, 255 p.

Artikel 4 Dit zijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten in E.M. MEIJERS, *Het Ligurische erfrecht in de Nederlanden*, Deel I, *Het West- Brabantsche erfrecht*, Haarlem, N/V H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1929, 255 p.

Artikel 5 Dit zijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten in E.M. MEIJERS, *Het Ligurische erfrecht in de Nederlanden*, Deel I, *Het West- Brabantsche erfrecht*, Haarlem, N/V H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1929, 255 p.

Artikel 6 Dit zijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten in E.M. MEIJERS, *Het Ligurische erfrecht in de Nederlanden*, Deel I, *Het West- Brabantsche erfrecht*, Haarlem, N/V H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1929, 255 p.

Artikel 7 Dit zijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten in E.M. MEIJERS, *Het Ligurische erfrecht in de Nederlanden*, Deel I, *Het West- Brabantsche erfrecht*, Haarlem, N/V H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1929, 255 p.

Artikel 8 Dit zijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten in E.M. MEIJERS, *Het Ligurische erfrecht in de Nederlanden*, Deel I, *Het West- Brabantsche erfrecht*, Haarlem, N/V H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1929, 255 p.

Artikel 9 Dit zijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten in E.M. MEIJERS, *Het Ligurische erfrecht in de Nederlanden*, Deel I, *Het West- Brabantsche erfrecht*, Haarlem, N/V H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1929, 255 p.

Artikel 10 Dit zijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten in E.M. MEIJERS, *Het Ligurische erfrecht in de Nederlanden*, Deel I, *Het West- Brabantsche erfrecht*, Haarlem, N/V H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1929, 255 p.

Artikel 11 Dit zijn de sceydinghen der stad van lovene ende deylinge met meere andere poenten in E.M. MEIJERS, *Het Ligurische erfrecht in de Nederlanden*, Deel I, *Het West- Brabantsche erfrecht*, Haarlem, N/V H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1929, 255 p.

Artikel 1 Die lovensche rechten van der deylingen in E.M. MEIJERS, *Het Ligurische erfrecht in de Nederlanden*, Deel I, *Het West- Brabantsche erfrecht*, Haarlem, N/V H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1929, 255 p.

Artikel 2 Die lovensche rechten van der deylingen in E.M. MEIJERS, *Het Ligurische erfrecht in de Nederlanden*, Deel I, *Het West- Brabantsche erfrecht*, Haarlem, N/V H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1929, 255 p.

Artikel 3 Die lovensche rechten van der deylingen in E.M. MEIJERS, *Het Ligurische erfrecht in de Nederlanden*, Deel I, *Het West- Brabantsche erfrecht*, Haarlem, N/V H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1929, 255 p.

Artikel 4 Die lovensche rechten van der deylingen in E.M. MEIJERS, *Het Ligurische erfrecht in de Nederlanden*, Deel I, *Het West- Brabantsche erfrecht*, Haarlem, N/V H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1929, 255 p.

Artikel 7 Die lovensche rechten van der deylingen in E.M. MEIJERS, *Het Ligurische erfrecht in de Nederlanden*, Deel I, *Het West- Brabantsche erfrecht*, Haarlem, N/V H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1929, 255 p.

Artikel 10 Die lovensche rechten van der deylingen II in E.M. MEIJERS, *Het Ligurische erfrecht in de Nederlanden*, Deel I, *Het West- Brabantsche erfrecht*, Haarlem, N/V H.D. Tjeenk Willink & zoon, 1929, 255 p.

RECHTSPRAAK

LEUVEN, Stadsarchief, *Schepenbankregisters*, nr. 7346, 1452 -1453.

RECHTSLEER

- AUGUSTYN, B., BRUNEEL, C., COPPENS, H. en VAN UYTVEN, R., *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Brabant en Mechelen tot 1795*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 2000, 864 p.
- BESSEMANS, L., *Leven te Leuven in de late Middeleeuwen*, Leuven, Peeters, 1998.
- BOONE, M. en PREVENIER, W., “De sociale geschiedenis van de steden in de Zuidelijke Nederlanden en het prinsbisdom Luik van de 13de tot de 19de eeuw: nieuwe tendensen”, *Het tijdschrift van het Gemeentekrediet* 1993, 25-42.
- BROOThAERTS, J., *Oorlog en platteland: een onderzoek van de Leuvense schepenregisters naar de gevolgen van de opstand tegen Maximiliaan van Oostenrijk voor de periode 1488-1500*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling KULeuven, 2003, 231 p.
- BRUGMANS, V., *Les anciennes institutions politiques de Louvain*, Leuven, 1931.
- BYL, R., *Les juridictions scabinales dans le duché de Brabant: des origines à la fin du XVe siècle*, Brussel, Presses universitaires, 1965, 369 p.
- CALBRECHT, J., *De oorsprong der Sinte Peetersmannen. Hunne voorrechten, hunnen inrichting en de evolutie deze instelling tot bij den aanvang der XVIe eeuw*, Leuven, Uystpruyst- Dieudonne, 1922.
- CEUNEN, M., *De Leuvense schepenbank als instelling*, Itinera Nova – Claves Scabinorum I, 2013, 28 p.
- CRAENEN, I., *Wel wees, maar niet verweesd. De relatie tussen wees en voogd in Leuven in de periode 1450-1460*, Masterscriptie KULeuven, 2014-2015, 98 p.
- CUPPENS, J., *De Leuvense schepenbrief als spiegel van de stedelijke verhoudingen tot 1306*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling KULeuven, 1970, 171 p.
- CUVELIER, J., *Les institutions de la ville de Louvain au Moyen Age*, Brussel, Palais des academies, 1935, 276 p.
- DAUWE, J., GITS, A., MONBALLYU, J., VAN BUYTEN, L., VANDEN AUWELE, D. en VAN DIEVOET, G. *Het Gerecht te Leuven in vroegere tijden*, Leuven, Acco, 1976, 53 p.

- DELAMEILLIEURE, C., *Dat het huers dancs ende huers wille was. Een sociaal-juridische analyse van schakingen in Leuven in de vijftiende eeuw*, Masterscriptie KULeuven, 2014-2015, 108 p.
- DE POTTER, F., *Geschiedenis van het schependom in de Belgische gewesten, van de vroegste tijden tot het einde der XVIIIe eeuw*, Brussel, Hayez, 1881, 316 p.
- DE RUYSSCHER, D., *Westers recht in ontwikkeling: privaats- en publiekrecht van Rome tot vandaag*, Mechelen, Kluwer, 2011, 564 p.
- DE SMET, B., *Rechtspraak ontsloten? bronnencommentaar bij de strafrechtspraak en een nadere toegang op de criminele rollen van de Leuvense schepenbank 17de – 18de eeuw*, Masterscriptie VUBrussel, 2009, 184 p.
- DEWILDER, L., *Boete of zoen: Een onderzoek naar strafbedevaarten opgelegd vanuit de Leuvense schepenbank vanuit een analyse van het Dbedevaertboek 1398-1422*, Masterscriptie KULeuven 2013-2014, 141 p.
- DE WIN, P., “Adel en stadspatriarchaat in het hertogdom Brabant in de 15de eeuw”, *Geschiedenis magazine* 1981, 407-411.
- DUNCKER, D.R. en WEISS, H., *Het Hertogdom Brabant in kaart en prent. Zijn vier kwartieren: Leuven-Brussel-Antwerpen- 's- Hertogenbosch*, Tielt, 1983.
- ENGELS, M., *Welvarende Weduwen? De sociaal-economische positie van weduwen in laatmiddeleeuws Leuven op basis van de Leuvense schepenregisters (1450-'60 & 1480-'90)*, Masterscriptie KULeuven, 2013-2014, 79 p.
- GILISSEN, J., *Historische inleiding tot het recht. Overzicht van de wereldgeschiedenis van het recht. De bronnen van het recht in de Belgische gewesten sedert de 13de eeuw. Geschiedenis van het privaatrecht*, Antwerpen, Kluwer, 1981, 811 p.
- GODDING, P., *Le droit privé dans les Pays- Bas méridionaux du 12e au 18e siècle*, Brussel, Palais des académies, 1987, 598 p.
- GOODY, J., *Family and inheritance: rural society in Western Europe 1200-1800*, Cambridge, Cambridge University Press, 1979.

- GRAUWELS, J. (1944), *De burgerlijke procedure voor de Leuvensche schepenbank in de XVIe eeuw*, Onuitgegeven doctoraatsverhandeling KULeuven, 1946, 197 p.
- HEIRBAUT, D. “A History of the Law of Succession, in Particular in the Southern Netherlands/Belgium” in CASTELEIN, C., FOQUE, R. en VERBEKE, A. (eds.), *Imperative Inheritance Law in a Late- Modern Society*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 224 p.
- MONBALLYU, J., *Geschiedenis van het familierecht: Van de late middeleeuwen tot heden*, Leuven, Acco, 2006, 223 p.
- PEETERS, L. *De Leuvense schepenen op het einde der zeventiende eeuw (1670-1680): een bijdrage tot de kennis van hun sociaal- financiële en familiale toestand en van hun loopbaan in de stedelijke magistratuur*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling KULeuven, 1969, 114 p.
- PIRENNE, H., *Geschiedenis van België van begin tot heden*, Brussel, 1970.
- SLICHER VAN BATH, B., *De agrarische geschiedenis van West- Europa 500-1850*, Antwerpen, 1976.
- SNAET, J., STEVENS, F. en WAELKENS, L., *Geschiedenis van de Leuvense rechtsfaculteit*, Brugge, die Keure, 2014, 368 p.
- STALLAERT, K., *Glossarium van verouderde rechtstermen, kunstwoorden en andere uitdrukkingen uit Vlaamsche, Brabantsche en Luxemburgsche oorkonden*, Leiden, E.J. Brill, 1890.
- TAMBUYSER, A., *Privaatrecht in Middeleeuws Brabant: een inhoudelijke analyse van de Leuvense schepenregisters 1470 – 1485*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling KULeuven, 2005, 193 p.
- VANFROYENHOVEN, E., *De pachtcontracten in de Leuvense schepenregisters 1450- 1462*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling KULeuven, 1995, 183 p.
- VAN UYTEN, R., “De groei van een stadskern” in R. VAN UYTEN, *Leuven, De beste stad van België*, deel I, *De geschiedenis van het stadsgewest Leuven tot omstreeks 1600*, Leuven, 373 p.
- VAN WONTERGHEM, M., *De sociaal- economische toestand van de Leuvense schepenen van 1378 tot 1406*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling KULeuven, 1955, 186 p.

- VERBEEK, C., *De Leuvense schepenregisters: bronnen voor de sociale structuren en voor de privé-financiële geschiedenis. Het voorbeeld van de leden van de familie Pynnock (1400-1450)*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling KULeuven, 1971, 203 p.
- VAN CAENEGEM, R.C., *Geschiedkundige inleiding tot het privaatrecht*, Gent, E. Story- Scientia, 1981, 184 p.
- VAN DER LINDEN, H., *Geschiedenis van de stad Leuven*, Leuven, Fonteyn, 1899.
- VAN DER LINDEN, H., *Le Brabant et le Hainaut anciens*, Brussel, 1937.
- VAN ERMEN, E., *Van Petermannen en Koeienschieters: kroniek van Leuven*, Leuven, Uitgeverij P, 1998.
- VAN HATTUM, H. en ROOSEBOOM, H., *Glossarium van Oude Nederlandse rechtstermen*, Amsterdam, 1977.
- VAN UYTVEN, R., *Stadsfinanciën en stadseconomie te Leuven van de XIIIe tot het einde der XVIe eeuw*, Brussel, Koninklijke academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België, 1961.
- VAN UYTVEN, R., *De Geschiedenis van het stadsgewest Leuven tot 1600*, Leuven, 1980.
- VAN UYTVEN, R., *Aspecten van de middeleeuwse stadsgeschiedenis in het Noorden van het hertogdom Brabant: het recht van Leuven en 's Hertogenbosch*, 1982.
- VAN UYTVEN, R., *Het dagelijks leven in een middeleeuwse stad: Leuven anno 1448*, Leuven, 1998.
- VAN UYTVEN, R., *Geschiedenis van Brabant: van het hertogdom tot heden*, Leuven, 2004.